

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІНІҢ
М. Бөкенбаев атындағы АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫ**

А.А. Алмагамбетова

**ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДА ҚОҒАМДЫҚ ТӘРТІПТІ
ҚОРҒАУДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ
ПРОБЛЕМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Монография

Ақтөбе, 2024

ӘӨЖ 340(035.3)

КБЖ 67.0

А 45

Басуға Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің М. Бөкенбаев
атындағы Ақтөбе заң институтының
Ғылыми кеңесімен ұсынылды

Рецензенттер:

Ч.К. Утегенов – Байшев университетінің «Құқық» Жоғары мектебінің
доценті, PhD философия докторы

Н.Т. Саханова – М. Бөкенбаев атындағы Қазақстан Республикасы ІМ
Ақтөбе заң институтының қылмыстық процесс кафедрасының бастығы,
қауымдастырылған профессорлар, полиция полковнигі.

45 Қазіргі жағдайда қоғамдық тәртіпті қорғауды қамтамасыз етудің
проблемалық мәселелері: монография. / А.А. Алмағамбетова. – Ақтөбе:
Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің М. Бөкенбаев атындағы
Ақтөбе заң институты, 2024. – 88 б.

ISBN 978-601-384-128-1

Монографияда Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдары
қызметкерлерінің қызметінің негізгі бағыттары қарастырылады.

Монография Қазақстан Республикасы ІМ арнаулы оқу орындарының
оқу процесінде пайдалануға, сондай-ақ Қазақстан Республикасы ІО
қызметкерлерінің кәсіптік даярлық деңгейін дербес арттыруға арналған.

Ішкі істер органдарының қызметкерлеріне және Қазақстан
Республикасы ІМ оқу орындарында білім алушыларға арналған.

ӘӨЖ 340(035.3)

КБЖ 67.0

ISBN 978-601-384-128-1

© А.А. Алмағамбетова, 2024 г.

© ҚР ІМ М.Бөкенбаев ат. АЗИ, 2024 г.

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР.....	4
КІРІСПЕ.....	5-7
1 Тарау. ҚОРҒАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ ҚОҒАМДЫҚ ІС-ШАРАЛАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ ТӘРТІП	
§ 1.1 Қазақстан Республикасындағы бейбіт жиналыстардың нысандары, олардың түсініктері мен құқықтық сипаттамасы.....	8-19
§ 1.2 Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстар өткізу тәртібін бұзғаны үшін құқықтық жауапкершіліктің дамуын ретроспективті талдау.....	20-33
§ 1.3 қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзудың әкімшілік-құқықтық сипаттамасы.....	33-40
2 Тарау. БЕЙБІТ ЖИНАЛЫСТАРДЫ ЗАҢСЫЗ ҰЙЫМДАСТЫРҒАНЫ ЖӘНЕ ӨТКІЗГЕНІ ҮШІН ӘКІМШІЛІК ЖАУАПКЕРШІЛІК ПЕН МӘЖБҮРЛЕУ ШАРАЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	
§ 2.1 «Қазақстан Республикасының бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасын бұзу»ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабына ғылыми-практикалық түсініктеме.....	41-57
§ 2.2 Шығыс Еуропа және Орталық Азия елдерінің жария іс-шараларды өткізудің хабарламалық тәртібі туралы заңнамасын талдау.....	57-64
§ 2.3 рұқсат етілмеген жария іс-шараларды өткізуге кәмелетке толмағандарды тартатын және пайдаланатын адамдарды әкімшілік жауапкершілікке тарту мәселелері.....	64-69
ҚОРЫТЫНДЫ.....	70-75
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ.....	76-78
ҚОСЫМШАЛАР.....	79-87

БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

ПО - ішкі істер органдары

КСРО - Кеңестік Социалистік Республикалар Одағы

ҚР ӘҚБтК - Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі

ШЕОА елдері - Шығыс Еуропа және Орталық Азия елдері

ЖПҚ - жергілікті полиция қызметі

ТМД - Тәуелсіз Мемлекеттер елдері

ҚР ІМ - Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі

БҰҰ - Біріккен Ұлттар Ұйымы

ҚР АІЖК - Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексі

БР ӘҚБтК - Беларусь Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі

АҚШ - Америка Құрама Штаттары

БҒСБК - Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті

ХҒПК - халықаралық ғылыми-практикалық конференция

ҰК - ұлттық компания

ММУ - Мәскеу мемлекеттік университеті

ҚБ АБ ЖПБ - қалалық бөлім, аудандық бөлім, желілік полиция бөлімі

ҚАЖК - қылмыстық-атқару жүйесі комитеті

ТЖМ - төтенше жағдайлар министрлігі

ЭЫДҰ - экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы

КІРІСПЕ

2020 жылы Қазақстан халықаралық деңгейде «жиналыс бостандығы-азаматтардың саяси белсенділігінің тұрақты дамуға жататын демократиялық институты. Заңнама осы табиғи бөлінбейтін адам құқығын жүзеге асыруға және қорғауға кепілдік береді. Мұндай кепілдіктер Конституцияда жиналу бостандығына құқықты бекіту және оларды ұйымдастыру мен өткізу тәртібін арнайы заңда регламенттеу болып табылады. Бұл кепілдіктер азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сенім, қоғамдық бірлестіктерге мүшелік немесе басқа себептермен шектеу және жиналыс, митинг, демонстрация, шеру, пикет немесе оған қатысуға заңсыз кедергі жасау жауапкершілігімен қамтамасыз етіледі» [1].

Ішкі істер органдары қоғамдық іс-шараларды өткізу кезінде құқық бұзушылықтардың алдын алу мен алдын алудың негізгі субъектілерінің бірі болып саналады. Олар бейбіт жиналыстар, митингілер, шерулер, пикеттер мен демонстрациялар туралы ақпаратқа тікелей бірінші болып жауап береді, құқық бұзушылықтар мен қылмыстар жасалған жерде тікелей жеткізеді, ұстайды, құқық бұзушыларға қатысты өзге де мәжбүрлеу шараларын қолданады, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді және қылмыстық қудалауды жүзеге асырады. Полиция дербес немесе өзге құқық қорғау органдарымен бірлесіп тиісті құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету үшін барлық құқықтық шараларды орындауға және іске асыруға қатысады.

Сондай-ақ, осы зерттеудің уақтылығы Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2022 жылғы қаңтардағы қайғылы оқиғаларға бейбіт жиналыстардың трансформациялануына жол бермеуге көп көңіл бөлген Қазақстан халқына соңғы Жолдауларына байланысты. Қазақстан Республикасының Президенті 2020 жылы қабылданған «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» ҚР жаңа Заңы билік басындағылар үшін де, қоғам қайраткерлері үшін де бәріне бірдей екенін айтты. Сондай-ақ, ол бұдан былай релаксация болмайды деп мәлімдеді. Бұл заң, басқалар сияқты, қатаң сақталуы керек [2].

ҚР Үкіметінің 2018 жылғы 27 желтоқсандағы № 897 қаулысымен бекітілген ҚР Ішкі істер органдарын жаңғыртудың 2019 – 2021 жылдарға арналған Жол картасында бейбіт жиналыстар, митингілер, шерулер, пикеттер мен демонстрациялар өткізу туралы заңнаманы орындаудың тиімділігіне тікелей оң әсер еткен іс-шаралар көзделген, атап айтқанда:

1) ПО қызметтері мен бөлімшелерінің функцияларына талдау жүргізілді, олардың қорытындысы бойынша олардың қызметінің тиімділігін арттыру жөніндегі іс-шаралар жоспарланды;

2) азаматтармен тікелей өзара іс-қимыл жасайтын ПО бөлімшелері қызметінің стандарттары мен алгоритмдері, оның ішінде дөрекілік пен немқұрайлылық көріністеріне ықпал ететін себептер мен жағдайларды алып тастауды көздейтін стандарттар мен алгоритмдер қайта қаралды;

3) ПО сержанттық құрамы оны офицерлік санатқа ауыстыру арқылы оңтайландырылды, бұл олардың кәсіби әлеуетін арттыруға, материалдық

қамтамасыз етілуін арттыруға және патрульдік полиция лауазымына тартымдылықты қамтамасыз етуге мүмкіндік берді;

4) полиция жұмысының қызметтің сервистік моделіне көшу процесі шеңберінде қоғамның полиция қызметкерінің имиджін қабылдауының стереотиптері зерделенді;

5) спорттық, мәдени-бұқаралық іс-шаралардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, оның ішінде ұйымдастырушылардың жеке күзет ұйымдарын тарту жолымен ПО бөлімшелерін жаппай тарту практикасын қысқарту мәселелері қайта қаралды [3].

Демократиялық принциптердің, сондай-ақ халықтық билік институттарының қалыптасуы мен дамуы күрделі және қарама-қайшы жағдайда жүреді. Осыған байланысты мемлекет құқықтық тәртіпті, сондай-ақ қоғамдық-саяси іс-шараларды өткізу кезінде азаматтардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету үшін барынша күш салуы қажет. Қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимылдың қазақстандық жүйесін дамытудағы кемшіліктерді азайтудың қосымша құқықтық және ұйымдастырушылық тетіктерін жасау бұрынғыдан да өзекті. Жиналыстарды, митингілерді, демонстрацияларды, шерулерді және пикеттерді ұйымдастыру, өткізу, сондай-ақ оларға қатысу құқығы жалпы демократиялық және конституциялық құндылық болып табылады. Бұл азаматтар мен олардың бірлестіктеріне мемлекеттің саяси өміріне қатысуға, өз талаптарын билікке жеткізуге, сондай-ақ әлеуметтік мәселелердің кең ауқымы бойынша өз мүдделерін қорғауға мүмкіндік береді.

Жоғарыда аталған, сондай-ақ бірқатар басқа жағдайлар осы диссертация тақырыбының өзектілігін анықтайды, жиналыстар, митингілер, демонстрациялар, шерулер мен пикеттер өткізу тәртібін бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік институтын қоғамдық орындарда құқықтық тәртіпті қамтамасыз етудің маңызды құралдарының біріне айналдырады. Сонымен қатар, жиналыстарды, митингілерді, демонстрацияларды, шерулерді және пикеттерді өткізу немесе ұйымдастыру тәртібін бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік азаматтар (олардың бірлестіктері) мен қоғамдық билік институттары арасында байланыс орнатуға мүмкіндік беретін осы жалпыемократиялық құндылықты қорғауды қамтамасыз етеді.

Ұлттық заңнаманы дамытудың қазіргі кезеңіндегі әкімшілік құқық ғылымындағы белгіленген проблемалардың ғылыми даму дәрежесі қарапайым орын алады. Бұған қылмыстық құқық және криминология ғалымдары көп көңіл бөлді. Әкімшілік құқық бұзушылықтардың құқықтық табиғаты мәселелері, әкімшілік жауапкершілікке тартудың жалпы тәртібі, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдарындағы қызмет пен қызметтің ұйымдық-құқықтық негіздері сияқты ғалымдардың еңбектерінде зерттелген: А.П. Коренева, Т.Д. Даубекова, В.А. Лапшина, Е.О. Тузельбаева, Е.Т. Жалбурова, А.А. Кармолицкого, А.С. М.А. Кызылова, И.В.

Комарова, Л.В. Любимова, Т.В. Великой, В.И. Майорова, А.А. Таранова, Р.И. Ахметова, Х.Ю. Ибрагимова және т.б.

Диссертация тақырыбы бойынша диссертация жазу аясында бірқатар зерттеулер жүргізілді: яғни Сүлейменов «рұқсат етілмеген митингілер (рұқсат етілмеген митингілер кезіндегі полиция қызметкерлерінің іс - әрекеттері және материалдар жинау)» (2017); К. г. Прокофьев - «жиналыстар, митингілер, демонстрациялар, шерулер мен пикеттер туралы заңнаманы бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік» (2014).

Бірақ бұл зерттеулер 2020 жылы жаңа бейбіт жиналыс заңнамасы жаңартылғанға дейін жүргізілді және олар жаңа шешімдерді қажет ететін заманауи мәселелерді қарастырмады [5, 36-бет; 6, 211-бет].

Қазақстан Республикасының жария іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілікті құқықтық реттеу мәселелері зерттеу нысаны болғанына қарамастан, қазіргі уақытта жауапкершілік шараларын іске асырудың тиімді әкімшілік-құқықтық тетігі толық көлемде әзірленгені туралы айтудың қажеті жоқ. Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, диссертация тақырыбы өзекті және уақтылы.

Ғылыми зерттеу барысында қоғамдық қатынастардың зерттелетін саласындағы қазақстандық заңнаманың проблемалары анықталды және оларды шешу бойынша ұсыныстар әзірленді. Алынған ғылыми нәтижелерді Қазақстан Республикасында жария іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік жөніндегі нормативтік құқықтық базаны жетілдіру процесінде пайдалану болжанады. Диссертацияда ҚР ӘҚБтК және Қазақстан Республикасының өзге де заңнамалық актілеріне бейбіт жиналыстар мен өзге де жария іс-шараларды өткізу мен ұйымдастырудың құқықтық нормалары мен тәртібін жетілдіру жөнінде ұсыныстар тұжырымдалған.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы жұмыста Қазақстан Республикасының жария іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершіліктің мазмұны ашылғандығында, сондай-ақ оның жария іс-шараларды өткізу және қоғамдық тәртіпті қорғау барысында іске асырылатын әкімшілік мәжбүрлеу жүйесіндегі орны айқындалғандығында жатыр. Диссертацияда Қазақстан Республикасының жария іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік қағидаттарын жіктеу критерийлері айқындалған. Жұмыста теориялық негіздер талданды және Қазақстан Республикасының жария іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасын бұзғаны үшін жауапкершілік шараларын іске асырудың әкімшілік-құқықтық тетігі негізделді.

1 Тарау. ҚОҒАМДЫҚ ІС-ШАРАЛАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚОҒАМДЫҚ ТӘРТІПТІ ҚОРҒАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

§ 1.1 Қазақстан Республикасындағы бейбіт жиналыстардың нысандары, олардың түсініктері мен құқықтық сипаттамасы

Бейбіт жиналыстар туралы заңнаманың күшіне енетін қоғамдық іс-шаралар ұғымдарын зерттеу өзекті мәселе болып табылады және түпкілікті тұжырымдар қоғамдық іс-шараларды ұйымдастырғаны және өткізгені үшін құқық бұзушылықтардың дұрыс біліктілігін болдырмауға мүмкіндік береді. Айта кету керек, жиналыстардың барлық нысандары «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы ҚР Заңының қолданысына жатпайды [7].

Бейбіт жиналыс-өзінің сипаты бойынша бейбіт, зорлық-зомбылықсыз және қарусыз болып табылатын, мемлекеттік қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, денсаулық сақтау, халықтың имандылығын, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделеріне қатер төндірмейтін, нысанда өткізілетін жария іс-шара:

Сурет.1-Қазақстан заңнамасы бойынша бейбіт жиналыстардың нысандары

Осы заңнамалық анықтамаға сүйене отырып, «бейбіт жиналыс» ұғымы «қоғамдық іс-шара» ұғымына теңестіріледі, яғни олар бірдей және бірдей мағынада құқық қолдану практикасында қолданыла алады. Қоғамдық іс-шаралар тұжырымдамасына басқаша көзқарас КСРО құрамына ертерек кірген елдердің заңнамасында орын алады.

Заңда тұжырымдалған қоғамдық іс-шаралар ұғымдары сөздік сипаттамалардан айтарлықтай ерекшеленетінін атап өткен жөн. Мысалы, бейбіт жиналыс деп мемлекеттік қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, денсаулық сақтау, халықтың имандылығын, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделеріне қауіп төндірмейтін бейбіт, зорлық-зомбылықсыз және қарусыз сипаттағы қоғамдық іс-шара түсініледі (Заңның 1-бабының 1-тармағы) [7].

В. В. Ларин, «қоғамдық іс-шаралар» деп олардың құқықтары мен бостандықтарын іске асыру нысаны, сондай-ақ олардың арасындағы әлеуметтік қарым-қатынас нысаны болып табылатын рухани, саяси, физикалық және басқа да қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында жұмысшылардың мүдделері үшін орындалатын адамдардың үлкен тобының қатысуымен ұйымдастырылған әрекетті (әлеуметтік өмірдің құбылыстары мен әрекеттерінің жиынтығы) түсінуді ұсынады қоғам, ұжым және жеке тұлға көзқарастарының бірлігін қалыптастыру тәсілімен [8, б. 67].

Егер біз социалистік жүйе терминологиясының терминологиясы мен ерекшеліктерін жоққа шығаратын болсақ, кеңестік зерттеуші В.В. Ларин, жалпы алғанда, оны басқа құбылыстардан ажыратуға мүмкіндік беретін қоғамдық іс-шараның шекараларын дұрыс анықтады деп санаймыз. Әрі қарай, В. В. Ларин өзінің анықтамасына сүйене отырып, қоғамдық іс-шараның негізгі белгілерін ұсынады:

- қатысушылардың (орындаушылардың) немесе көрермендердің көп саны;
- іс-әрекеттер ұйымдасқан сипатта болады;
- іс-шараның нақты мақсаттары мен міндеттерінің болуы.

Н. В. Қараханов «қоғамдық іс-шара» деп ерік білдіруге, өз құқықтары мен бостандықтарын, заңды мүдделерін қорғауға, экономикалық, саяси, әлеуметтік-мәдени және басқа да материалдық және рухани салалардағы қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған адамдардың (топтардың) үлкен массаларының белсенді әрекеттерінің ұйымдасқан, рұқсат етілмеген немесе санкцияланған нысанын «түсінуді» ұсынады [9, б. 33].

Осыған ұқсас анықтаманы Д. К. Нечевин «қоғамдық іс - шара»-бұл әртүрлі қоғамдық-саяси мәселелер, эмоционалды және рухани қанағаттану мәселелері бойынша қоғамдық пікір білдіру мақсатында қоғамдық пайдалану орындарында жүзеге асырылатын көптеген азаматтардың белсенді әрекеттерінің ұйымдасқан түрі [10, 144-бет].

Бұқаралық іс-шараларды жіктеу мәселелерін кеңестік зерттеушілер жақсы ашты. Сонымен, профессор А. Ф. Евтихийев бұқаралық іс-шараларды құқықтық сипатына қарай жіктеуді ұсынды:

- көпшілік-кездейсоқ жиналыс;
- жиын-адамдардың заңсыз жиналысы;
- жиналыс-мемлекеттің белгілі бір жерінде тұратын азаматтарды жинаудың заңды сипаты;
- съезд немесе конференция - мемлекеттің әртүрлі жерлерінде тұратын азаматтарды жинаудың заңды сипаты [11, б. 332].

Бұған дейін заң шығарушы бейбіт жиналыстың құрамдас бөліктерін сәтсіз салғанын атап өткен болатынбыз. Демек, «бейбіт жиналыс-бұл жиналыс». Заңның мәні мен ҚР ӘҚБК 488-бабына сәйкес жария іс – шараларды және Заңның 1-бабының 1-тармағын «жария іс-шаралар-ҰБТ болып табылатын азаматтық қоғамның акциялары» деген сөздермен және одан әрі мәтін бойынша белгілеу қажет. Ал «пикет» деген сөзден кейін

«азаматтық қоғам өткізетін басқа да акциялар» деген сөздерді енгізіңіз [12, б. 87].

Бейбіт жиналыстардың ұқсас түрлері Ресей Федерациясының 2004 жылғы 19 маусымдағы «жиналыстар, митингілер, демонстрациялар, шерулер мен пикеттер туралы» Федералдық Заңында қарастырылған. Бірақ Ресей заңнамасы бойынша қоғамдық іс-шаралар Қазақстандағыдай бейбіт жиналыстар болып табылады, олар Ресей Федерациясы азаматтарының, саяси партиялардың, басқа да қоғамдық бірлестіктер мен діни бірлестіктердің бастамасымен, соның ішінде көлік құралдарын пайдалана отырып жүзеге асырылуы мүмкін[13].

Ресейде сайлау алдындағы үгіт, референдум мәселелері бойынша үгіт-насихат жүргізу мақсатында бейбіт жиналыстар өткізу тәртібі бейбіт жиналыстар туралы мамандандырылған заңмен және Ресей Федерациясының сайлау және референдумдар туралы заңнамасымен реттеледі.

Арменияда, Литвада және Молдовада бейбіт жиналыстар немесе қоғамдық іс-шаралар жай «жиналыстар» деп аталады. Әзірбайжан заңнамасында «жиналыс» ұғымы да бекітілген, бірақ бұл тұжырымдамамен бірге жиналысқа митингілер, демонстрациялар, көше шерулері мен пикеттер түріндегі қоғамдық іс-шаралардың тең нысандары қарастырылған [14].

Арменияда жиналыс кез-келген түрге бөлінбейді, оны бейбіт іс-шара деп санайды, оған екі немесе одан да көп адам қарусыз уақытша кез-келген жерде қоғамдық қызығушылық тудыратын мәселелер бойынша жалпы пікір қалыптастыру немесе білдіру ниетімен қатыса алады [15].

Грузияда «жиналыс» ұғымынан басқа, қоғамдық демонстрация, жаппай қоғамдық шеру немесе ынтымақтастық немесе наразылық білдіру мақсатында көше шеруі, сондай-ақ плакаттар, ұрандар, транспаранттар және басқа да көрнекі құралдарды пайдалана отырып шеру болып табылатын манифестация ұғымы бекітілген [16].

Беларуссияда, Тәжікстанда және Түрікменстанда жоғарыда аталған қоғамдық іс-шаралардың барлық түрлері бұқаралық іс-шаралар деп аталады. Бірақ Беларуссияда осы мақсат үшін арнайы арналмаған ашық аспан астындағы орындарда немесе нысандағы үй-жайларда өткізілетін басқа да бұқаралық іс-шаралар қосымша қарастырылды:

- 1) спорттық;
- 2) мәдени-бұқаралық;
- 3) өзге де ойын-сауық іс-шаралары;
- 4) діни іс-шаралар [17].

Қазақстанда жоғарыда аталған іс-шаралар өзге заңдармен реттеледі, дегенмен Ішкі істер органдары оларды өткізу туралы хабарлама алады. «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 25 мамырдағы Заңының (бұдан әрі - Заң) 2-бабының 5-бөлігі мамандандырылған Заңмен реттелетін бейбіт жиналыстарға жатқызуға болмайтын жария іс-шаралардың тізбесін нақтылайды. Мұндай іс-шаралар:

- 1) жабық үй-жайларда өткізілетін іс-шаралар;
- 2) ресми, мәдени, ойын-сауық мәдени-бұқаралық, дене шынықтыру-сауықтыру және спорттық іс-шаралар;
- 3) жергілікті қоғамдастықтардың жиналыстары мен жиындары;
- 4) көппәтерлі тұрғын үйлердің пәтерлері, тұрғын емес үй-жайлары меншік иелерінің жиналыстары;
- 3) ғибадат ету, діни рәсімдер;
- 4) рәсімдер және (немесе) жиналыстар.

Жоғарыда аталған іс-шараларды өткізу тәртібі Қазақстан Республикасының өзге де заңдарында айқындалады. Мысалы, ұлттық, мемлекеттік немесе кәсіптік мерекелерді өткізуге арналған ресми іс-шараларды орталық және жергілікті атқарушы органдар «Қазақстан Республикасындағы мерекелер туралы» 2001 жылғы 13 желтоқсандағы ҚР Заңының құқықтық ережелеріне сәйкес айқындайды [18].

«Мәдениет туралы» 2006 жылғы 15 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Заңы Қазақстан Республикасында мәдениетті жаңғыртуға, сақтауға, дамытуға, таратуға және пайдалануға бағытталған жария іс-шаралардың төрт түрін көздейді:

- 1) Мәдени іс-шара;
- 2) мәдени-бұқаралық іс-шара;
- 3) бір мезгілде ойын-сауық іс-шарасы өткізілетін жерде болуы мүмкін болжамды көрермендер санымен мәдени-бұқаралық іс-шарадан ерекшеленетін ойын-сауық мәдени-бұқаралық іс-шара;
- 4) мәдениет саласындағы әлеуметтік маңызы бар іс-шаралар [19].

Спорттық жарыстарды өткізу түсінігі, түрлері мен тәртібі «дене шынықтыру және спорт туралы» 2014 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңымен реттелген. Спорттық жарыстар деп бекітілген ереже (регламент) бойынша өткізілетін жарыстың үздік қатысушысын анықтау мақсатында спортшылар немесе спорт түрі (түрлері) бойынша командалар арасындағы жарыстар түсініледі. Спорттық іс-шаралардың түрлері спорттық-бұқаралық, республикалық, халықаралық және жергілікті маңызы бар [20].

Спорттық іс-шараларды өткізу жағдайында қоғамдық тәртіпті және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету тәртібі Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2017 жылғы 1 қаңтардағы №1 және Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрінің 2017 жылғы 17 қаңтардағы № 9 [21] бірлескен бұйрығымен бекітілгенін атап өткен жөн.

Тек ведомстволық деңгейде бейбіт жиналыстар өткізу жағдайында мұндай нормативтік құқықтық акт көзделмеген, бұл ПО қызметкерлеріне және қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ететін өзге де органдарға ерікті түрде әрекет етуге мүмкіндік береді. Біздің ойымызша, қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін ҚР ПМ бұйрығымен немесе жария іс-шараларды өткізу тәртібіне жауапты мемлекеттік органдардың бірлескен нұсқауларымен жария іс-шараларды

өткізу жағдайында ПО іс-қимылдарының негізгі үлгілік алгоритмдері бекітілуге тиіс.

Қазақстан Республикасында діни іс-шаралар рәсімдер мен рәсімдерге бөлінеді және «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы ҚР Заңының қолданысына жатпайды. «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» 2011 жылғы 11 қазандағы ҚР Заңының 7-бабының 2-бөлігіне сәйкес ғибадат ету, діни рәсімдер, рәсімдер және (немесе) жиналыстар ғибадат үйлерінде (ғимараттарында) және оларға бөлінген аумақта, ғибадат ету орындарында, Діни бірлестіктердің мекемелері мен үй-жайларында кедергісіз өткізіледі (жасалады), зираттар мен крематорийлерде, тұрғын үйлерде, қоғамдық тамақтандыру объектілерінде, қажет болған жағдайда, тұратын адамдардың құқықтары мен мүдделері сақталған жағдайда [22].

Бейбіт жиындардың жіктелуін ШЕОА елдерімен салыстыра отырып (қараңыз: А Қосымшасы), діни іс-шаралар Ресей, Беларусь, Эстония, Тәжікстандағы бейбіт жиындар екенін көреміз. Сондықтан «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы ҚР Заңынан тыс діни іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібін құқықтық реттеу дұрыс па? Неліктен ҚР ӘҚБтК-нің 490-бабында діни жиналыстарды өткізуді бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік қарастырылған және оларды заңсыз ұйымдастырғаны үшін заңды жауапкершілік қарастырылмаған?

Біз К. г. Прокофьевтің қорғауға шығарған ережесін қолдаймыз, ол қоғамдық діни іс-шараларды, егер олар ғибадат орындары мен аумақтардан тыс жерде өткізілсе, митингілерге теңестірген жөн және сол арқылы тиісті қоғамдық діни іс-шараны ұйымдастырушыларды оны заңда белгіленген тәртіппен келісуге міндеттеген жөн деп негіздеді. Осы талапты орындамағаны үшін діни орындар мен аумақтардан тыс жерде жүргізілетін тиісті қоғамдық діни іс-шараны ұйымдастырушылар үшін де, қатысушылар үшін де әкімшілік жауапкершілік белгіленсін [23, 8-бет].

Жиналыстарды өткізудің өзге де нысандары сондай-ақ «Қазақстан Республикасын жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» 2001 жылғы 23 қаңтардағы №148 Қазақстан Республикасының Заңында көзделген, олар бейбіт жиналыстар туралы заңнаманың күшіне енетін жария іс-шараларға біршама ұқсастығы бар [24].

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2017 жылғы 6 қазандағы №7 Нормативтік қаулысының 17-тармағында «діни іс-шараларды өткізуге арналған үй-жайлардың ғибадат үйлерінен (ғимараттарынан) тыс жерлерде орналасуын келісу туралы шешім беру жөніндегі мемлекеттік қызметтің тегін болуы мұндай іс-шараларды тиісті шешімсіз өткізгені үшін ҚР ӘҚБтК 490-бабы бірінші бөлігінің 1) тармақшасы бойынша жауапкершіліктен босатпайды» деп түсіндірілді үй-жайдың орналасқан жері туралы келісу хаты нысанында берілетін жергілікті атқарушы органның» [25].

Бейбіт жиналыстар туралы заңнаманың қолданысына жатпайтын жиналыстардың мазмұнын талдау «Қазақстан Республикасының жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» 2001 жылғы 23 қаңтардағы №148 Қазақстан Республикасының Заңымен реттелетін жергілікті қоғамдастық жиналысы мен халық жиындарының қоғамдық іс-шараларға үлкен ұқсастығы бар деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

Жергілікті қоғамдастық жиналыстары жергілікті қоғамдастық жиынында сайланатын өкілдердің қатысуымен өткізіледі, олар біздің ойымызша бейбіт жиналыстардың бір түрі болуы тиіс.

Жергілікті қоғамдастық жиындары тиісті әкімнің және тұрақты жұмыс істейтін комиссиялардың есептерін тыңдауға, жергілікті өзін-өзі басқару мәселелері бойынша жергілікті өкілді органдарға және т.б. ұсыныстар енгізуге құқылы, мұны жергілікті атқарушы және өкілді органдардың құзыретіндегі қоғамдық маңызы бар мәселелерді жария талқылау деп бағалауға болады[24].

1-кесте-жиналысты жергілікті қоғамдастық жиынымен салыстыру

«ҚР жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23 қаңтардағы №148 Заңы	Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы 2020 жылғы 25 мамырдағы № 333-VI ҚРЗ
39-3-баптың 2-бөлігі	1-баптың 7-тармағы
жергілікті қоғамдастық жиыны қажеттілігіне қарай жергілікті маңызы бар неғұрлым маңызды мәселелер бойынша өткізіледі	жиналыс-адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелерін және (немесе) әрекеттерін (әрекетсіздігін) ұжымдық жария талқылау мақсатында Қазақстан Республикасы азаматтарының белгілі бір уақытта белгілі бір жерде бірлесіп қатысуы

«ҚР жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23 қаңтардағы №148 Заңы

Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы 2020 жылғы 25 мамырдағы № 333-VI ҚРЗ 39-3-баптың 2-бөлігі 1-баптың 7-тармағы жергілікті қоғамдастық жиыны қажеттілігіне қарай жергілікті маңызы бар неғұрлым маңызды мәселелер бойынша өткізіледі жиналыс-адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелерін және (немесе) әрекеттерін (әрекетсіздігін) ұжымдық жария талқылау мақсатында Қазақстан Республикасы азаматтарының белгілі бір уақытта белгілі бір жерде бірлесіп қатысуы

Литвада жиналыс-бұл адамдардың бейбіт жиыны, олардың көзқарастары мен пікірлерін еркін білдіруге, сондай-ақ қоғам мен мемлекетте жеке тұлғаның азаматтық белсенділігінің көрінісін қамтамасыз етуге арналған. Айта кету керек, Литвада мамандандырылған жиналыстар туралы

Заң жиналыстарды митингілерге, пикеттерге, демонстрацияларға және т.б. өткізу нысандары бойынша бөлмейді. [26].

Осыған байланысты «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы ҚР Заңының 2-бабының 5-бөлігінен «жергілікті қоғамдастықтардың жиналыстары мен жиындары» деген сөздер алынып тасталуы тиіс деп санаймыз. Тиісінше, егер жергілікті қоғамдастықтың жиналыстары мен жиындары бейбіт жиналыстар туралы мамандандырылған заңнаманы бұза отырып ұйымдастырылып, өткізілетін болса, онда әкімшілік жауапкершілік ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабы бойынша басталуы тиіс [27]. Бірақ бейбіт жиналыстың осы түрлерін құқықтық реттеуді «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» ҚР Заңында қалдыруға болады.

Тұрғын үй қатынастары саласында пәтер иелерінің жиналысы өз мәні бойынша бейбіт іс-шара болып табылады, бірақ оларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі «Тұрғын үй қатынастары туралы» 1997 жылғы 16 сәуірдегі Қазақстан Республикасының Заңымен реттеледі. Бұған біз пәтер иелерінің жиналыстарын ұйымдастыру және өткізу «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы ҚР Заңымен реттелмейтініне келісеміз, өйткені заңнамалық анықтама бойынша бұл жария іс-шара емес, кондоминиум объектісін басқарудың жоғары органы. Бұл орган кондоминиум объектісін басқарумен және кондоминиум объектісінің ортақ мүлкін күтіп ұстаумен байланысты пәтерлердің, тұрғын емес үй-жайлардың меншік иелерінің дауыс беру арқылы ұжымдық талқылауын және шешім қабылдауын қамтамасыз етуге арналған [28].

2-кесте-ҚР 2020 жылғы 25 мамырдағы №333 Заңымен бекітілген «жиналыс» ұғымдарын «митингпен» салыстыру

<u>1-баптың 8-тармағы</u>	<u>1-баптың 7-тармағы</u>
митинг-адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелері және (немесе) әрекеттері (әрекетсіздігі) жөнінде көпшілік алдында пікір білдіру үшін белгілі бір уақытта белгілі бір жерде Қазақстан Республикасы азаматтарының дыбыс күшейтетін техникалық құралдарды, плакаттарды, транспаранттарды және көрнекі үгіттің өзге де құралдарын пайдалана отырып немесе онсыз жүзеге асырылатын, талаптар қойыла отырып, бірлесіп қатысуы немесе онсыз	жиналыс-адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелерін және (немесе) әрекеттерін (әрекетсіздігін) ұжымдық жария талқылау мақсатында Қазақстан Республикасы азаматтарының белгілі бір уақытта белгілі бір жерде бірлесіп қатысуы

1 баптың 8 тармағы 1 баптың 7 тармағы

Митинг-адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелері және (немесе) әрекеттері (әрекетсіздігі) жөнінде көпшілік алдында пікір білдіру үшін белгілі бір уақытта белгілі бір жерде Қазақстан Республикасы азаматтарының дыбыс күшейтетін техникалық құралдарды, плакаттарды, транспаранттарды және көрнекі үгіттің өзге де құралдарын пайдалана отырып немесе онсыз жүзеге асырылатын, талаптар қойыла отырып, бірлесіп қатысуы немесе онсыз

жиналыс-адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелерін және (немесе) әрекеттерін (әрекетсіздігін) ұжымдық жария талқылау мақсатында Қазақстан Республикасы азаматтарының белгілі бір уақытта белгілі бір жерде бірлесіп қатысуы ұлттық заңнама бойынша митингілер мен жиналыстардың шамалы айырмашылығы бар, бұл митинг пен жиналыстың екі шартымен ерекшеленеді:

1) митингілерде дыбысты күшейтетін техникалық құралдарды, плакаттарды, транспаранттарды және көрнекі үгіттің өзге де құралдарын немесе онсыз пайдалануға болады;

2) митингілерде талаптар қоюға рұқсат етіледі, бірақ ұсынуға болмайды.

Яғни, егер жария іс-шара барысында техникалық құралдар қолданылмаса және бейбіт жиналысқа қатысушылардың талаптары қойылмаса, онда бұл жария іс-шараны митинг деп тануға болмайды.

Осыған ұқсас ұғымдар Ресей Федерациясы мен Беларусьияның қоғамдық іс-шаралар туралы мамандандырылған заңнамасында басқаша түсіндіріледі. Жиналыстар митингілерден оларды ұйымдастырудың мақсаттарымен ерекшеленеді. Жиналыстар кез келген қоғамдық маңызы бар мәселелерді ұжымдық талқылау үшін арнайы бөлінген немесе осыған бейімделген жерде, ал митингілер негізінен қоғамдық-саяси сипаттағы өзекті мәселелер бойынша қоғамдық пікірді көпшілік алдында білдіру үшін белгілі бір жерде өткізіледі [13, 17].

Демонстрация шеруден ерекшеленеді, демонстрация кезінде көлік құралдары пайдаланылады, ал шеру кезінде дыбыс күшейтетін техникалық құралдарды, плакаттарды, транспаранттарды және басқа да көрнекі үгіт құралдарын қолдануға рұқсат етіледі.

3-кесте-ҚР 2020 жылғы 25 мамырдағы №333 Заңымен бекітілген «демонстрация«ұғымдарын» шерумен «салыстыру

<u>1-баптың 8-тармағы</u>	<u>1-баптың 7-тармағы</u>
демонстрация-адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелері және (немесе) әрекеттері (әрекетсіздігі) бойынша көпшілік алдында пікір білдіру мақсатында дыбыс күшейтетін техникалық құралдарды, плакаттарды, транспаранттарды және т. б. пайдалана	шеру-дыбыс күшейтетін техникалық құралдарды, плакаттарды, транспаранттарды және көрнекі үгіттің өзге де құралдарын пайдалана отырып жүзеге асырылатын адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелері және (немесе) әрекеттері (әрекетсіздігі)

отырып немесе пайдаланбай, Көлік құралдарын пайдалана отырып жүзеге асырылатын белгілі бір маршрут бойынша белгілі бір уақытта Қазақстан Республикасы азаматының немесе азаматтар тобының жүріп-тұруы талаптарды ұсына отырып немесе онсыз көрнекі үгіт-насихаттың өзге де құралдары	бойынша көпшілік алдында пікір білдіру мақсатында белгілі бір уақытта көлік құралдарын пайдаланбай Қазақстан Республикасы азаматының немесе азаматтар тобының белгілі бір маршрут бойынша өтуі немесе онсыз, талап қоюмен немесе онсыз.
--	---

1 баптың 8 тармағы 1 баптың 7 тармағы

Демонстрация-адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелері және (немесе) әрекеттері (әрекетсіздігі) бойынша көпшілік алдында пікір білдіру мақсатында дыбыс күшейтетін техникалық құралдарды, плакаттарды, транспаранттарды және т. б. пайдалана отырып немесе пайдаланбай, Көлік құралдарын пайдалана отырып жүзеге асырылатын белгілі бір маршрут бойынша белгілі бір уақытта Қазақстан Республикасы азаматының немесе азаматтар тобының жүріп-тұруы көрнекі үгіттің өзге де құралдарының талаптарын ұсына отырып немесе ондай шерусіз - дыбысты күшейтетін техникалық құралдарды, плакаттарды, транспаранттарды және көрнекі үгіттің өзге де құралдарын пайдалана отырып немесе онсыз жүзеге асырылатын адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелері және (немесе) әрекеттері (әрекетсіздігі) жөнінде көпшілік алдында пікір білдіру мақсатында белгілі бір уақытта көлік құралдарын пайдаланбай Қазақстан Республикасы азаматының немесе азаматтар тобының белгілі бір маршрут бойынша өтуі бұл талаптарды ұсынумен немесе онсыз.

Бұрын қолданыста болған Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 17 наурыздағы №2126 Заңында бейбіт жиналыстар өткізудің қазіргі кездегідей нысандары көзделген, бірақ бұл заңда қоғамдық іс-шаралардың анықтамалары тұжырымдалмаған [29]. Әкімшілік немесе қылмыстық жауапкершілікке тарту үшін бейбіт жиналыстардың формаларындағы айырмашылықтар мағынасыз болды, өйткені қоғамдық іс-шаралардың барлық түрлерін ұйымдастыру және өткізу механизмі бірдей болды. Қоғамдық қауіптілік дәрежесі бірдей ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының бір бөлігінде бейбіт жиналыстарды өткізу, ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзу көзделген, ал әкімшілік жазалар ескертуден бастап 15 тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға дейін, сондай-ақ 50 АЕК-ке дейінгі ең жоғары әкімшілік айыппұл салуды көздеді.

2020 жылдан бастап ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабы ескертуден басқа, 100 АЕК-ке дейін неғұрлым қатаң Санкциялар және 25 тәулікке дейін әкімшілік қамауға алуды көздей бастады. Әкімшілік жауапкершілікке тарту үшін жария іс-шараның қандай нысаны ҚР заңнамасын бұза отырып өткізілетіні де маңызды емес.

Осыған байланысты Грузия заңнамасы бойынша қоғамдық іс-шараларды өткізу нысандары қызығушылық тудырады. Онда бейбіт

жиналыстардың барлық түрлері жиналыстар мен көріністерге бөлінеді. Жиналыстар деп түсініледі:

- 1) азаматтар тобының үй-жайда немесе одан тыс жерлерде кездесуі;
- 2) азаматтардың ынтымақтастық немесе наразылық білдіру үшін кездесуі [16].

Манифестациялардың сөздік анықтамалары латынның *manifestatio* сөзінен, *manifestus* сөзінен шыққан, сәйкесінше «айқын, анық» дегенді білдіреді. Көптеген дереккөздер көріністі, көпшілік алдында пікір білдіруді таниды. Енді бұл Үкіметке немесе билікке жанама түрде наразылық білдіруге бағытталған белгілі адамдар тобының жиынтық әрекеті деп аталады.

Грузия заңнамасы бойынша манифестацияның анықтамасы бекітілді, ол:

- 1) наразылық білдіруші азаматтарға ынтымақ білдіру мақсатында көпшілік демонстрация, жаппай қоғамдық шеру немесе көше шеруі;
- 2) Ынтымақтастық немесе наразылық білдіру мақсатында көше шеруі, сондай-ақ плакаттарды, ұрандарды, транспаранттарды және басқа да көрнекі құралдарды пайдалана отырып шеру [16].

Қырғыз Республикасындағы бейбіт жиналыстардың заңнамалық анықтамаларын одан да үлкен жаңалық деп тануға болады. Онда «бейбіт жиналыс» ұғымынан басқа, оның сипаты бойынша Зорлық-зомбылықсыз және қарусыз болып табылатын жиналыс танылады:

- 1) қарсы жиналыс-сол себеппен, бірақ осы жиналыстардың өткізілетін орны мен уақытына қарамастан қарама-қарсы ұстаным туралы мәлімдеу мақсатында өткізілетін жиналыс;
- 2) стихиялық жиналыс-алдын ала ескертусіз өткізілетін жиналыс;
- 3) қатарлас жиналыс-осы аумақта басқа жиналыспен бір мезгілде өткізілетін және басқа жиналысқа қатысушылардың пікірінен өзгеше пікір білдіруге мақсаты жоқ жиналыс;
- 4) жоспарланатын жиналыс-алдын ала хабардар етіле отырып өткізілетін жиналыс;
- 5) жиналыс - қандай да бір мәселелер бойынша пікір білдіруді қоса алғанда, мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, қоғамдық назардың назарын аудару мақсатында бірқатар адамдардың қоғамдық қолжетімділік үшін ашық орындарда әдейі және уақытша болуы [30].

Жария іс-шаралар нысандарының көптігіне қарамастан, «бұзушылықтар туралы» Қырғыз Республикасы Кодексінің 91-бабында бейбіт жиналыстар өткізудің заңда белгіленген тәртібін бұзу түрінде көрсетілген құқық бұзушылықтың бір ғана саралаушы белгісі көзделген. Яғни, бұқаралық Акцияның кез келген түрін өткізу тәртібін бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылған кезде, бұл құқық бұзушылықтың біліктілігіне және әкімшілік жазаның мөлшеріне әсер етпейді. Айта кету керек, Қырғызстанда бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру процесі хабарлама сипатында және бұл үшін заңды жауапкершілік қарастырылмаған.

Осылайша, Қырғызстандағы бейбіт жиналыстардың заңнамалық анықтамалары құқық бұзушылардың заңды жауапкершілігіне әсер етпейді және Қазақстанда 2 санаттағы айыппұл түріндегі жазаның бір ғана түрін көздейді:

- 1) жеке тұлғалар үшін 30 есептік көрсеткіш-3000 сом = 15000 теңге;
- 2) заңды тұлғалар үшін – 130 есептік көрсеткіш-13000 сом = 65000 теңге [31].

Қазақстандық мамандандырылған заңда бейбіт сипаттағы шұғыл және стихиялық жиналыстар өткізу тетіктері көзделмеген. Бейбіт жиналыстар туралы мамандандырылған заң Молдова, Армения және басқа да шет мемлекеттердің заңнамасында белгіленген шұғыл және стихиялық жиналыстарды өткізудің хабарлама сипатын көздейтін нормалармен толықтырылуы керек.

Оя Атаманның Түркияға қарсы стихиялық жиналысты өткізудің заңдылығы туралы №74552/01 шағымын қарау нәтижелері назар аударарлық. Еуропалық адам құқықтары сотының 2006 жылғы 5 желтоқсандағы Қаулысында белгілі бір оқиғаларға, эпизодтарға, басқа жиналыстарға немесе қойылымдарға бейбіт және жедел (өздігінен) жауап беру мүмкіндігі жиналыс бостандығының маңызды элементі болып табылады делінген. Стихиялық жиналыстар салауатты демократияның күтілетін (ерекше емес) көрінісі ретінде қарастырылуы керек. Демек, мемлекеттік органдар кез келген стихиялық жиналыстарды қорғауға және бейбіт сипатта болған жағдайда оларды өткізуге ықпал етуге міндетті [32].

Бұған дейін біз Қазақстан Республикасында хабарлау процесін ауыр немесе бюрократиялық етуге болмайтынын атап өткен болатынбыз, өйткені бұл қандай да бір бейбіт жиналыс өткізгісі келетіндерді қорқытады, демек, қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу бостандығына құқықты бұзуды білдіреді. Бұдан басқа, наразылық акциясын жеке тәртіппен жүзеге асыратын бейбіт жиналыстарға қатысушылардан, егер азаматтардың болжамды іс-әрекеттері көлік қозғалысын шектеуді, дыбыс күшейткіш аппаратураны пайдалануды, құрылыстар, шатырлар салуды және т. б. талап етпесе, демонстрация өткізу ниеті туралы билікке алдын ала хабарлама жіберуді талап етпеу керек.

Сондай-ақ, стихиялық немесе шұғыл бейбіт жиналыс туралы құқықтық тұжырымдаманы енгізу керек, ол жоспарланбаған, бірақ қосымша бейбіт жиналысқа қосылу арқылы пайда болуы мүмкін. Жеке бейбіт жиналысты ұйымдастырушылардың көзқарасын бөлісетін басқа азаматтар жеке қоғамдық іс-шараға (пикетке) қосылуы мүмкін жағдайларды да стихиялық жиналыс деп тану керек [33, С. 376].

Қазақстандағы «пикет» ұғымы келесі наразылық әрекеттерімен анықталады:

- 1) қоғамдық маңызы бар мәселелер бойынша көпшілік алдында пікір білдіру мақсатында Қазақстан Республикасының бір азаматының белгілі бір уақытта белгілі бір жерде болуы;

2) адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қозғалыссыз және дыбысты күшейтетін техникалық құралдарды пайдаланбай, плакаттарды, транспаранттарды және өзге де көрнекі үгіт құралдарын пайдалана отырып немесе онсыз жүзеге асырылатын әрекеттері (әрекетсіздігі) (Заңның 1-бабының 10-тармағы) [7].

Мұнда сонымен қатар сөздік анықтамаларынан ерекшеленетін күрделі пикет тұжырымдамасы берілген. Неліктен бір адамның заң бойынша пикет тұжырымдамасын адамдар тобы, органдар немесе ұйымдар жүзеге асыратын пикеттің мазмұнынан ажырату керек? Википедия пикетті қандай да бір наразылық білдіру үшін сөйлейтін адамдар тобы ретінде қарастырады [34].

Бұл анықтама пикет пен пикет механизмінің көптеген сөздік ұғымдарымен сәйкес келеді. Сондықтан біз пикет деп санау керек деп санаймыз-плакаттарды, транспаранттарды және басқа да көрнекі үгіт құралдарын пайдалана отырып немесе онсыз наразылық әрекеттерін тоқтату талаптары мен шарттарын ұсына отырып, қоғамдық-саяси немесе әлеуметтік-экономикалық мәселеге жұртшылықтың немесе басқа адамдардың назарын аудару үшін өткізілетін жария іс-шара.

Осылайша, бейбіт жиналыстарды өткізуге кедергі келтірумен байланысты әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамын талдау бізге келесі қорытындылар жасауға мүмкіндік берді:

1) бейбіт жиналыстар жария іс-шаралар деп аталуы керек және «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабының 1-тармағы өзге редакцияда жазылсын. Мысалы, «қоғамдық іс — шара-бұл азаматтық қоғам өткізетін, өзінің табиғаты бойынша бейбіт, зорлық-зомбылықсыз және қарусыз, мемлекеттік қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, денсаулық сақтау, халықтың имандылығын, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделеріне қауіп төндірмейтін, жиналыс, митинг және демонстрация, шеру, пикет және т. б. түрінде өткізілетін акциялар. басқа акциялар»;

2) пикет - плакаттарды, транспаранттарды және өзге де көрнекі үгіт құралдарын пайдалана отырып немесе онсыз наразылық әрекеттерін тоқтату талаптары мен шарттарын ұсына отырып, қоғамдық-саяси немесе әлеуметтік-экономикалық проблемаға жұртшылықтың немесе өзге де адамдардың назарын аудару үшін өткізілетін жария іс-шара деп санаған жөн.

3) «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасының Заңында азаматтық қоғамның белгілі бір оқиғасына дереу ден қою үшін стихиялық және шұғыл жиналыстар өткізу тәртібін регламенттейтін нормалар көзделсін;

4) «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасының Заңында егер бейбіт жиналысқа 100-ден аспайтын адам (мұнда журналистерді, құқық қорғау органдарының қызметкерлерін және

қызығушылық танытқандарды қоспағанда) қатысуы көзделсе, онда хабарлама ұсыну міндетті болып табылмайды деген құқықтық негіздер көзделсін.

§ 1.2 Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстар өткізу тәртібін бұзғаны үшін құқықтық жауапкершіліктің дамуын ретроспективті талдау

Бейбіт жиналыстар өткізу тәртібін құқықтық реттеу және құқықтық жауапкершілікті реттеудің құқықтық негіздерін дамыту терең және ұзақ тарихы бар. Жиналыс бостандығы-митингілер, пикеттер, демонстрациялар өткізу, сондай-ақ үй-жайларда жиналу құқығы адам құқықтарына (азаматтық және саяси) жатады.

Жиналыс бостандығы адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 20-бабында, азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің 21-бабында, Адам құқықтары мен негізгі бостандықтарды қорғау туралы Еуропалық конвенцияның 11-бабында бекітілген.

2007 жылы ЕҚЫҰ Демократиялық институттар және адам құқықтары бюросының қолдауымен «бейбіт жиналыс бостандығы бойынша нұсқаулықтар» жасалды. Құжатта барлық қатысушы елдер қабылдай алатын жиналыс бостандығы туралы бірыңғай үлгілік заң құру мүмкін невозможстігі атап өтілген, алайда онда жиналыс бостандығы құқығын реттеу процесінде қатысушы елдердің билігі сақтауы тиіс ең төменгі нормалар тұжырымдалған [38].

2011 жылы құжаттың екінші басылымы жарық көрді. Қазіргі уақытта «бейбіт жиналыстар еркіндігінің басшылық қағидаттары» сараптамалық тәжірибені жинақтайтын бейбіт жиналыстар еркіндігіне қатысты жалғыз құжат болып табылады, осыған байланысты БҰҰ-ның мамандандырылған органдары, БЖТ, ЕҚЫҰ-ның бірқатар елдерінің ұлттық соттары бейбіт жиналыстар құқығын қамтамасыз ету және іске асыру мәселелері бойынша шешімдер қабылдауда негізгі құжат ретінде пайдаланылады. Құжатта ЕҚЫҰ - ға қатысушы елдердің билігі жиналыс бостандығы құқығын реттеу процесінде сақтауы тиіс ең төменгі халықаралық нормалар (қағидаттар) тұжырымдалған [39].

Қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу саласында құқық бұзушылықтар жасағаны үшін әкімшілік және қылмыстық жауапкершіліктің дамуын талдау қоғамдық қатынастардың зерттелетін саласындағы заңнаманы дамытудың тиімділігі мен дұрыстығын бағалауға мүмкіндік береді.

Қазақстан тәуелсіздігін 1991 жылы алғанына қарамастан, КСРО мен Қазақ КСР-нің заңдары мен заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілері ұзақ уақыт бойы қолданыста болды, сондықтан біздің талдауымыз Кеңес Одағының өмір сүру уақытына және Қазақстанның егемендікке ауысу кезеңіне әсер етеді.

КСРО Жоғарғы Кеңесі Төралқасының «КСРО-да жиналыстар, митингілер, көше шерулері мен демонстрацияларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 1988 жылғы 28 шілдедегі №9306-XI Жарлығы осы мәселе бойынша Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына қайшы келмейтін бөлігінде тиісті заңнамалық акт қабылданғанға дейін қолданылды. Осы жарлық негізінде он сегіз жасқа толған азаматтар, кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың еңбек ұжымдарының, кооперативтік және өзге де қоғамдық ұйымдар органдарының, қоғамдық Әуесқойлық органдардың және азаматтардың жекелеген топтарының уәкілдері жария іс-шараларды ұйымдастыруға құқылы болды. Осы құқықтық актіде жиналыстарды, митингілерді, көше шерулері мен демонстрацияларды ұйымдастыру мен өткізудің белгіленген тәртібін бұзған адамдар КСРО одағы мен одақтас республикалардың заңнамасына сәйкес жауапты екендігі айтылды [40].

Қоғамдық іс-шараларды өткізу тәртібі жоғарыда аталған 1998 жылғы 28 шілдедегі Жарлықта қоғамдық іс-шараларға қатысушыларға нақты тыйымдарды әрең ашты. Уәкілетті (ұйымдастырушылар), сондай-ақ өзге де қатысушылар:

- 1) кеңестік заңдар мен қоғамдық тәртіпті сақтау;
- 2) өзімен бірге қару ұстамау;
- 3) өзімен бірге мемлекеттік, қоғамдық ұйымдар мен азаматтарға материалдық залал келтіру үшін адамдардың өмірі мен денсаулығына қарсы пайдаланылуы мүмкін арнайы дайындалған немесе бейімделген заттардың болмауына жол берілмейді.

«Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы №333-VI ҚР Жаңа қолданыстағы Заңының 5 және 6-баптарында қоғамдық іс-шараларды ұйымдастырушылар мен қатысушылардың құқықтары мен міндеттерінің неғұрлым толық тізбесі көзделген [7].

КСРО ыдырағаннан кейін Қазақстанда экономикада дағдарыстық құбылыстар пайда болды, өнеркәсіптік және ауылшаруашылық өндірісінің айтарлықтай төмендеуі байқалды, Қазақстан Республикасының көптеген азаматтары үшін өмір сүру деңгейі күрт төмендеді, олар социализмнен нарықтық экономикаға өтпелі кезеңнің объективті қиындықтарына байланысты болды. Қазақстан Республикасында мемлекеттік билік пен басқару органдарына қойылатын саяси, экономикалық және басқа да талаптары бар азаматтардың наразылық сөздерінің айтарлықтай өсуіне әкеп соқтырған әлеуметтік әділетсіздік, заңдылықты бұзу жағдайлары сирек болған жоқ. Осыған байланысты Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесі 1992 жылғы 4 шілдедегі «жиналыстарды, митингілерді, көше шерулері мен демонстрацияларды ұйымдастыру және өткізу тәртібін регламенттейтін заңнаманың орындалуын қамтамасыз ету туралы»қаулы қабылдады.

Бұл нормативтік құқықтық актіде кейбір қоғамдық бірлестіктер мен азаматтардың жекелеген топтары белгіленген заңнаманы бұза отырып, қоғамдық тәртіпті, көліктің қалыпты жұмысын, мемлекеттік және қоғамдық кәсіпорындарды, мекемелерді, ұйымдарды, басқа азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын бұзумен қатар, қоғамдық-саяси жағдайды тұрақсыздандыратын рұқсат етілмеген бұқаралық іс-шаралар өткізетіні айтылған. Қазақстан Республикасының бірқатар өңірлері мен елді мекендерінде халықтың әділ наразылығын тудырған [41].

Мұның себебі кінәлі адамдарды жауапқа тарту мүмкіндігін қиындататын азаматтардың сөз сөйлеу нысандарын нақты түсіндірудің (айқындаудың) болмауы болды. КСРО өмір сүрген кезде заңсыз митингілер шерулер, пикеттер, демонстрациялар және басқа да қоғамдық іс-шаралар өте сирек болды, сондықтан қоғамдық қатынастардың осы саласындағы заңнама «тоқырауда» болды.

Осыған байланысты Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесі қаулы етті:

1. Заңнамада демонстрация деп аталатын қоғамдық, топтық немесе жеке мүдделер мен талаптарды білдірудің жария нысаны деп қоғамдық орындарда аштық жариялау, киіз үйлер, шатырлар және басқа да құрылыстар салу деп түсіну керек.
2. Заңсыз пикеттеу, яғни оның қатысушы топтарының санкцияланбаған демонстрациясының (жиналысының, митингісінің, көше шеруінің) айналасына күзету үшін не олар алып жатқан аумаққа басқа адамдардың кіруіне кедергі жасау мақсатында қою, сондай-ақ мемлекеттік билік органдарының, кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың ғимараттарына кіруге тосқауыл қою осы санкцияланбаған іс-шараға қатысқаны үшін белгіленген жауаптылыққа әкеп соғады [41].

Сол кезде заңды жауапкершілік КСРО мен одақтас республикалардың әкімшілік және қылмыстық кодификацияланған заңнамасында көзделген болатын.

Қазақ КСР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 5-бабында жергілікті жағдайларды ескере отырып, КСР Одағы мен Қазақ КСР заңнамасында белгіленген жиналыстар, митингілер, көше шерулері мен демонстрациялар өткізу тәртібін қосымша реттей алатын облыстық, аудандық, қалалық халық депутаттары Кеңестерінің құзыреттері көзделген [42].

Қазақ КСР ҚАӨ жария іс-шараларды өткізу тәртібін бұзғаны үшін Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесі Төралқасының 1988 жылғы 20 тамыздағы Жарлығы негізінде алғаш рет Қазақ КСР ҚАӨ-де пайда болған 188-1-бап бойынша әкімшілік жауаптылықты көздеді [43].

ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабынан айырмашылығы, Қазақ КСР ӘҚБтК-нің 188-1-бабында әкімшілік құқық бұзушылықтың тек 3 бөлігі мен бес құрамы көзделген:

- 1) жиналыстарды, митингілерді, көше шерулерін және демонстрацияларды ұйымдастырудың немесе өткізудің белгіленген тәртібін бұзу;
- 2) жиналыстар, митингілер, көше шерулері мен демонстрациялар өткізудің белгіленген тәртібін бұзу;
- 3) әкімшілік жазалау шаралары қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған жоғарыда аталған қайталама іс-әрекеттер;
- 4) кәсіпорындар, мекемелер мен ұйымдардың басшылары мен басқа да лауазымды адамдарының рұқсат етілмеген жиналысқа, митингіге, көше шеруіне немесе үй-жайларды, өзге де мемлекеттік немесе қоғамдық мүлікті (байланыс құралдарын, көбейту және басқа да техниканы, жабдықты, көлікті) көрсетуіне;
- 5) жария іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу үшін өзге де заңсыз жағдайлар жасау [44].

Қазақ КСР қап 188-1-баптарынан жария іс-шараларды өткізу және ұйымдастыру тәртібін бұзғаны үшін қазіргі заманғы әкімшілік жауапкершілікті салыстырмалы талдау мынадай айырмашылықтарды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

- 1) қаз қап-тың 188-1-бабы бойынша әкімшілік жауапкершілік субъектісі болып табылады. КСРО тек жеке және лауазымды тұлғалар бола алады, өйткені 2001 жылға дейін әкімшілік құқық бұзушылық субъектілері заңды тұлғалар бола алмады және тек шаруашылық жүргізуші субъектілердің басшылары әкімшілік жауапкершілікке тартылды;
- 2) Қазақ КСР қап бойынша шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар ҚР азаматтары сияқты әкімшілік жауапкершілікке тартылды және олар үшін әкімшілік құқық бұзушылықтың жекелеген құрамы көзделмеген. Бұдан басқа, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға қатысты оларды Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге шығарып жіберу түріндегі санкция көзделмеген;
- 3) жиналыстарды, митингілерді, көше шерулерін және демонстрацияларды ұйымдастыру немесе өткізу тәртібін бұзу түрінде көрініс тапқан, жиналысты, митингіні, көше шеруін немесе демонстрацияны ұйымдастырушы жасаған қайталама әкімшілік құқық бұзушылық үшін Қазақ КСР Қылмыстық кодексімен әкімшілік преюдиция қағидаты бойынша 183-1-бапта көзделген; [45]
- 4) Қазіргі уақытта ҚР аумағында қызметін тоқтата тұра отырып, шетелдік заңды тұлғаны әкімшілік жауапкершілікке тартуға болады;
- 5) зерттелетін әкімшілік құқық бұзушылықтардың санкциялары репрессиялық сипатқа ие болды. Мысалы, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін қайталап жасалған жиналыстарды, митингілерді, демонстрацияларды, шерулерді, пикеттерді не өзге де жария іс-шараларды ұйымдастырғаны және өткізгені үшін 25 тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алу түріндегі санкция, ал заңды тұлғаларға 150 айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл көзделген.

1995 жылғы 17 наурызда «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды, митингілерді, шерулерді, пикеттер мен демонстрацияларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» мамандандырылған заң қабылданды, ол бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібін белгіледі. Бұл заңның негізгі проблемасы бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу туралы хабарлама емес, рұқсат беру фактісі болды. В. М. Яворский өзінің аналитикалық баяндамасында Қазақстанның заңнамасы демократиялық қоғамдағы бейбіт жиналыстар бостандығының функциялары мен мақсаттарын түсінуге әрдайым негізделмейтінін атап өтті. Сондықтан көптеген құқықтық нормалар осы бостандықты іске асыру мен қоғамдық тәртіпті соңғысына қарай сақтау қажеттілігі арасындағы тепе-теңдікті бұзады, бұл демократиялық қоғамға тән емес және Қазақстан Республикасы Конституциясының 32-бабын бұзады [46]

М. Асаутай қазақстандық сарапшылардың пікірін қорытындылай келе, бейбіт жиналыстар туралы жаңа ұлттық заңнамада азаматтардың өздерінің конституциялық бостандықтарын жүзеге асыру құқықтарын шектейтін ескі ережелер бар деп санайды. Сонымен қатар, билік жобаны әзірлеу кезінде халықаралық тәжірибе ескерілгенін айтады [47].

«Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстар, митингілер, шерулер, пикеттер мен демонстрациялар ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 1995 жылғы ҚР Заңына сәйкес іс-шараны ұйымдастырушылар мен қатысушыларға тыйым салынды:

- 1) көлік пен жаяу жүргіншілердің қозғалысына кедергі жасау;
- 2) елді мекеннің инфрақұрылым объектілерінің үздіксіз жұмыс істеуіне кедергі жасау;
- 3) Республикалық маңызы бар қаланың, астананың, ауданның (облыстық маңызы бар қаланың) жергілікті атқарушы органдарының келісімінсіз киіз үйлер, шатырлар, өзге де уақытша құрылыстар орнатуға;
- 4) жасыл желектерге, шағын сәулет нысандарына зиян келтіруге;
- 5) өзімен бірге Азаматтарға және заңды тұлғалардың меншігіне материалдық залал келтіру үшін адамдардың өмірі мен денсаулығына қарсы пайдаланылуы мүмкін суық, атыс және өзге де қаруды, сондай-ақ арнайы дайындалған немесе бейімделген заттарды алып жүруге міндетті;
- 6) іс-шараларды өткізу кезінде қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ететін мемлекеттік органдар өкілдерінің қызметіне кез келген нысанда араласуға [29].

Яғни, қоғамдық іс-шараларға қатысушылар мен ұйымдастырушыларға тыйым салу бірдей болды. Бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы қолданыстағы Заң жеке баптарда (5 және 6) бейбіт жиналыстарға қатысушылар мен ұйымдастырушылардың құқықтарын, міндеттерін және мінез-құлқына тыйым салуды қарастырды. Бірақ оларды салыстыру кезінде (қараңыз: В қосымшасы) тоғыз тыйымның 8-і толығымен сәйкес келетінін көреміз. Қатысушылар үшін бір ғана айырмашылық – бейбіт жиналыстарға қатысқаны үшін материалдық сыйақы алуға тыйым салынады,

ал ұйымдастырушылар үшін - бейбіт жиналыстарға қатысушылардың қоғамдық тәртібі мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуге жеке күзет ұйымдарын тартуға тыйым салынады.

Осыған байланысты біз бұрын қолданылып жүрген заңнамада қоғамдық іс-шараларды ұйымдастырушылар мен қатысушылар үшін қоғамдық іс-шараларды өткізу процесінде олардың мінез-құлқына тыйым салудың жекелеген нормалары көзделмеген деген қорытындыға келдік. Сондай-ақ, «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы ҚР қолданыстағы заңында оларды 5 және 6-баптармен бөлек регламенттеу негізсіз деп санаймыз. Яғни, бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушылар мен қатысушылардың мінез-құлқына тыйым салудың қайталануы артық және оны Заңның бір бабында біріктіруге болады.

1997 жылы ҚР жаңа Қылмыстық кодексі қабылданды, онда 334-бапта жиналыстар, митингілер, пикеттер, көше шерулері мен демонстрацияларды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзғаны үшін қылмыстық жауапкершілік көзделген. Қазақ КСР ҚК-нің 183-1-бабынан айырмашылығы 1997 жылғы ҚР ҚК-нің 334-бабында құқық бұзушылықтардың материалдық құрамдарымен қылмыстық құқық бұзушылықтың жаңа саралаушы белгілері пайда болды, олар нысандағы жағымсыз салдарды көздейді:

- 1) көлік жұмысының бұзылуы;
- 2) азаматтар мен ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделеріне елеулі зиян келтіру [48].

Яғни, 1998 жылдан бастап әкімшілік преюдиция үлкен қоғамдық қауіп төндірмейтін қылмыс үшін қылмыстық жауапкершілік институтынан шығарылды, егер бұл әрекет сол Әкімшілік құқық бұзушылық үшін әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде жасалса, орын алған жоқ. ҚР ҚК 2011 жылғы 18 қаңтардағы №393 Заңымен 10-1 «әкімшілік преюдиция» [49] бабымен толықтырылды, ол 2015 жылдан бастап қолданыстағы ҚР ӘҚБтК-нің қабылдануына байланысты қолданысын тоқтатты. Қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу саласындағы қайталама әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін осы уақытқа дейін қолданылмайды.

2001 жылдан бастап Қазақстанның егемендігін қалыптастыру кезеңінде бірінші ҚР ӘҚБтК қабылданды, онда бейбіт жиналыстарды, митингілерді, шерулерді, пикеттер мен демонстрацияларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнаманы бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік 373-бапта көзделген. Бұл мақала, сондай-ақ бұрын қолданыста болған 188-1-бап КАБҚаз.КСР үш бөліктен тұрды, бірақ олардың мазмұны әр түрлі болды.

4-кесте-ҚазКСР ӘҚБтК-нің 2001 жылғы 373 және 1984 жылғы ӘҚБтК-нің 188-1-баптарын салыстыру

2001 жылғы ҚР ӘҚБтК	1984 жылғы Қазақ КСР қап
1	2

373-бап. Бейбіт жиналыстарды, митингілерді, шерулерді, пикеттер мен демонстрацияларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы Заңнаманы бұзу	188-1-бап. Жиналыстарды, митингілерді, көше шерулерін және демонстрацияларды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзу
1 жиналысты, митингіні, шеруді, пикеттерді, демонстрацияны не өзге де жария іс-шараны ұйымдастыру немесе өткізу тәртібі туралы ҚР заңдарын бұзу не оларды ұйымдастыруға немесе өткізуге кедергі жасау, сол сияқты заңсыз жиналыстарға, митингілерге, шерулерге, демонстрацияларға не өзге де жария іс-шараға қатысу, егер бұл әрекеттерде қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса	1 жиналыстарды, митингілерді, көше шерулерін және демонстрацияларды ұйымдастырудың немесе өткізудің белгіленген тәртібін бұзу
ескерту жасауға немесе жеке тұлғаларға жиырма айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға, лауазымды адамдарға - елу айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға әкеп соғады.	ескерту жасауға немесе үш жүз рубльге дейін айыппұл салуға әкеп соғады, ал ерекше жағдайларда, егер істің мән - жайы бойынша бұзушының жеке басын ескере отырып, бұл шараларды қолдану жеткіліксіз деп танылса, он бес тәулікке дейін әкімшілік қамауға алынады
2 ұйымдардың басшылары мен басқа да лауазымды адамдарының рұқсат етілмеген жиналысқа, митингіге, пикетке шығуға, демонстрацияға немесе өзге де жария іс-шараға қатысушыларға үй-жай не өзге де мүлік (байланыс құралдары, көбейту техникасы, жабдық, көлік) беруі немесе осындай іс-шараларды ұйымдастыру мен өткізу үшін өзге де жағдайлар жасауы	2 кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың басшылары мен басқа да лауазымды адамдарының рұқсат етілмеген жиналысқа, митингіге, көше шеруіне немесе үй-жайларды, өзге де мемлекеттік немесе қоғамдық мүлікті (байланыс құралдарын, көбейту және басқа да техниканы, жабдықты, көлікті) көрсетуіне немесе осындай іс-шараларды

4-кестенің жалғасы

1	2
	ұйымдастыру мен өткізу үшін өзге де жағдайлар жасауына
жиырма айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға әкеп соғады	бір мың рубльге дейін айыппұл салынады
3 әкімшілік жаза шаралары не жиналысты, митингіні, шеруді, демонстрацияны ұйымдастырушы қолданғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған дәл сол әрекеттер	3 әкімшілік жаза шараларын қолданғаннан кейін бір жыл ішінде не жиналысты, митингіні, көше шеруін, демонстрацияны ұйымдастырушы қайталап жасаған сол әрекеттер
елу айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады	бір мың рубльге дейін айыппұл салуға немесе он бес күнге дейін әкімшілік қамауға алуға әкеп соғады

2001 жылғы ҚР ӘҚБК 1984 жылғы Қазақ КСР қап 373-бап. Бейбіт жиналыстарды, митингілерді, шерулерді, пикеттер мен демонстрацияларды

ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы Заңнаманы бұзу 188-1-бап.

Жиналыстар, митингілер, көше шерулері мен демонстрациялар ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзу

1 жиналысты, митингіні, шеруді, пикеттерді, демонстрацияны не өзге де жария іс-шараны ұйымдастыру немесе өткізу тәртібі туралы ҚР заңдарын бұзу не оларды ұйымдастыруға немесе өткізуге кедергі жасау, сол сияқты заңсыз жиналыстарға, митингілерге, шерулерге, демонстрацияларға не өзге де жария іс-шараға қатысу, егер бұл әрекеттерде қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса 1 белгіленген тәртіпті бұзу жиналыстарды, митингілерді, көше шерулерін және демонстрацияларды ұйымдастыру немесе өткізу

Ескерту жасауға немесе жеке тұлғаларға жиырма айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға, лауазымды адамдарға - елу айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға әкеп соғады.

Ескерту жасауға немесе үш жүз рубльге дейін айыппұл салуға әкеп соғады, ал ерекше жағдайларда, егер істің мән - жайы бойынша бұзушының жеке басын ескере отырып, бұл шараларды қолдану жеткіліксіз деп танылса, он бес тәулікке дейін әкімшілік қамауға алынады

2 ұйымдардың басшылары мен басқа да лауазымды адамдарының санкцияланбаған жиналысқа, митингіге, пикетке шығуға, демонстрацияға немесе өзге де жария іс-шараға қатысушыларға үй-жай не өзге де мүлік (байланыс құралдары, көбейту техникасы, жабдық, көлік) беруі немесе өзге де жағдайлар жасауы 2 кәсіпорындардың, мекемелердің және ұйымдардың басшылары мен басқа да лауазымды адамдарының санкцияланбаған жиналысқа, митингіге, көше іс-шарасына қатысушыларға үй-жайлардың, өзге де мемлекеттік немесе қоғамдық мүліктің (байланыс құралдарының) шерулері немесе демонстрациялары, осындай іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу немесе осындай іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу үшін өзге де жағдайлар жасау жиырма айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға әкеп соғады, мың рубльге дейін айыппұл салуға әкеп соғады.

Әкімшілік жаза шараларын қолданғаннан кейін бір жыл ішінде не жиналысты, митингіні, шеруді, демонстрацияны ұйымдастырушы қайталап жасаған сол әрекеттер 3 әкімшілік жаза шараларын қолданғаннан кейін бір жыл ішінде не жиналысты, митингіні, көше шеруін, демонстрацияны ұйымдастырушы қайталап жасаған сол әрекеттер елу айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не әкімшілік он бес күнге дейін қамауға алу мың рубльге дейін айыппұл салуға немесе он бес күнге дейін әкімшілік қамауға алуға әкеп соғады.

ҚР ӘҚБтК-нің 373-бабының мазмұнындағы 2001 жылғы өзгерістерге тоқталайық. Біріншіден, мақаланың атауында жиналыстардың орнына алғаш рет «бейбіт жиналыстар» қолданылды, дегенмен осы мақаланың барлық бөліктерінің диспозициясында жиналыстар «бейбіт» деген сөз жоқ. Біз бұл маңызды айырмашылық емес деп санаймыз. Қолданыстағы заңнама бейбіт

жиналысқа өзінің табиғаты бойынша бейбіт, зорлық-зомбылықсыз және қарусыз болып табылатын, мемлекеттік қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, денсаулық сақтау, халықтың имандылығын, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделеріне қауіп төндірмейтін, Қазақстан Республикасы азаматтарының жиналысы, митингі және демонстрациясы, шеруі мен пикеті түрінде өткізілетін қоғамдық іс-шара ретінде түсінік береді [7].

Ал Ресейде Ресей Федерациясының Федералды Заңына сәйкес, 2004 жылғы 19 маусымдағы № 54-ФЗ «жиналыстар, митингілер, демонстрациялар, шерулер мен пикеттер туралы» жиналыс «бейбіт»сөзінсіз қолданылады. Жиналыс-кез келген қоғамдық маңызы бар мәселелерді ұжымдық талқылау үшін арнайы бөлінген немесе осыған бейімделген жерде азаматтардың бірлесіп қатысуы [13].

Екіншіден, ҚР ӘҚБтК-нің 373-бабында қоғамдық іс-шаралардың жаңа нысандары пайда болды:

- 1) пикеттер;
- 2) жария іс-шаралар;
- 3) «көше шерулерінің» орнына олар жай «шерулерді» қолдана бастады, бұл әділ өзгеріс деп танылуы керек, өйткені азаматтардың өтуі тек көшелерде ғана емес, басқа жерлерде де болуы мүмкін;

Үшіншіден, ҚР ӘҚБтК-нің 373-бабының бірінші бөлігі нысандағы тағы екі біліктілік белгісімен толықтырылды:

- 1) жария іс-шараларды ұйымдастыруға және өткізуге кедергі жасау;
- 2) заңсыз жиналыстарға, митингілерге, шерулерге, демонстрацияларға не өзге де іс-шараларға қатысу.

Төртіншіден, санкциялардың әртүрлі өлшемдеріне қарамастан, ҚР ӘҚБтК-дағы айыппұл санкциялары айлық есептік көрсеткіштермен өлшенеді, ал Қазақ КСР-при рубльмен өлшенетіндіктен, КСР-дегі жаза әлдеқайда қатал болды, өйткені ол 15 тәулікке дейінгі мерзімге, ал 1-бап бойынша әкімшілік қамауға алуды көздеді. 373 ҚР ӘҚБтК жеке тұлғалар үшін 20 АЕК-ке дейін және лауазымды тұлғалар үшін 50 АЕК-ке дейін айыппұл салды [50].

Бесіншіден, Қазақ КСР ҚАО-де қайталанудың саралау белгісі жария іс-шараларды ұйымдастыру мен өткізудің белгіленген тәртібін бұзғаны үшін 188-1-баптың екінші бөлігінде ғана, ал 2001 жылғы Қрқбтк-нің 373-бабында баптың 1 және 2-бөліктерінде көзделген барлық құқық бұзушылықтар үшін көзделген.

Бірақ кодификацияланған әкімшілік заңнаманың барлық салыстырылатын баптарында бірегей қабаттасу бар, атап айтқанда, Қазақ КСР қап 188-1-бабының 3-бөлігі ол қабылданған сәттен бастап осы уақытқа дейін әкімшілік құқық бұзушылық туралы барлық үш Ұлттық Кодексте өзгеріссіз қалады. Яғни, заңды тұлғалардың басшылары немесе басқа тұлғалары жария іс-шараларға қатысушыларға техникалық құралдарды

ұсынғаны немесе өзге де жағдайлар жасағаны үшін 20 АЕК мөлшерінде айыппұл қарастырылған, ал Қазақ КСР қап бойынша мың рубль.

2015 жылғы 1 қаңтарда Қазақстан Республикасында кодификацияланған заңнама жаңартылды, онда Әкімшілік құқық бұзушылықтар мен қылмыстық қылмыстардан басқа, олардың арасында қылмыстық теріс қылық нысанында құқыққа қайшы әрекеттерді жаңа кодификациялау пайда болды. Қылмыстық теріс қылықтар ҚР ҚК-нің Ерекше бөлігінде орналасады, яғни қылмыстық әділет саласына жатады, бірақ қылмыстық соттылық болып табылмайды.

2001 жылдан бастап 373 бапта алғаш рет қосымша әкімшілік жауапкершілік қарастырылған:

- 1) жария іс-шараларды ұйымдастыруға кедергі жасау;
- 2) жария іс-шараларды өткізуге кедергі жасау;
- 3) заңсыз жиналыстарға, митингілерге, шерулерге, демонстрацияларға не өзге де жария іс-шараларға қатысу [50].

Жоғарыда аталған құқық бұзушылықтар құрамы ҚР Қылмыстық кодексінде 1997 жылы 151 бапта мынадай саралау белгілерімен көзделген:

- 1) жиналыс, митинг, демонстрация, шеру, пикет өткізуге заңсыз кедергі жасау;
- 2) жоғарыда аталған жария іс-шараларға қатысуға заңсыз кедергі жасау
- 3) жиналысқа, митингіге, демонстрацияға, шеруге, пикетке қатысуға мәжбүрлеу.

Бұл қылмысты саралаудың міндетті шарты құқық бұзушылық субъектісі тек лауазымды тұлға болуы керек және жоғарыда аталған құқыққа қарсы әрекеттер жол арқылы жасалуы керек:

- 1) өзінің қызметтік жағдайын пайдалану;
- 2) зорлық-зомбылық қолдану арқылы;
- 3) зорлық-зомбылық қолдану қаупімен [48].

Яғни, 2001 жылға дейін заңсыз өткізілетін жария іс-шараларға кедергі келтіргені және қатысқаны үшін тек лауазымды адамдар ғана, содан кейін тек қылмыстық әділет саласында ғана қылмыстық жауаптылықта болды. Заңсыз жиналыстардың қарапайым қатысушылары тек әкімшілік жауапкершілікке тартылды және тек 2001 жылдан бастап. 2001 жылға дейін қоғамдық іс-шараларға қатысушыларды, егер олар ұсақ бұзақылық, мүлікке зиян келтіргені, қоғамдық орында мас күйінде болғаны, адамның қадір-қасиеті мен қоғамдық адамгершілікке нұқсан келтіргені және т. б. үшін қоғамдық тәртіпті белсенді түрде бұзса, заңды жауапкершілікке тартуға болады.

Айтпақшы, бейбіт жиналыстар өткізу туралы ҚР қолданыстағы заңын әзірлеу кезінде қазақстандық адам құқықтары жөніндегі халықаралық бюроның заңгері В. А. Тюленева өзінің Талдамалық баяндамасында заңсыз жиналыстарға, митингілерге, шерулерге, демонстрацияларға немесе өзге де жария іс-шараларға қатысқаны үшін әкімшілік жауапкершілікті алып тастауды ұсынды [51].

5-кесте-2001 жылғы ӘҚБтК 373 және 2014 жылғы ӘҚБтК 488-баптарын салыстыру

2001 жылғы ҚР ӘҚБтК	2014 жылғы ҚР ӘҚБтК бастапқы редакциясы
1	2
373-бап. Бейбіт жиналыстарды, митингілерді, шерулерді, пикеттер мен демонстрацияларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы Заңнаманы бұзу	488-бап. Бейбіт жиналыстарды, митингілерді, шерулерді, пикеттер мен демонстрацияларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы ҚР заңнамасын бұзу
1 жиналысты, митингіні, шеруді, пикеттерді, демонстрацияны ұйымдастыру немесе өткізу тәртібі туралы ҚР заңдарын бұзу,	1 жиналысты, митингіні, шеруді, пикетті, демонстрацияны ұйымдастыру немесе өткізу тәртібі туралы ҚР заңнамасын бұзу
не өзге де жария іс - шараны ұйымдастыруға немесе өткізуге кедергі жасау, сол сияқты заңсыз жиналыстарға, митингілерге, шерулерге, демонстрацияларға не өзге де жария іс-шараға қатысу, егер бұл іс-әрекеттерде қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, жеке тұлғаларға жиырма айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде ескерту жасауға немесе айыппұл салуға, лауазымды адамдарға-жиырма айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға әкеп соғады елу айлық есептік көрсеткішке дейін	не өзге де жария іс-шараны ұйымдастыруға немесе өткізуге кедергі жасау, сол сияқты заңсыз жиналыстарға, митингілерге, шерулерге, демонстрацияларға не өзге де жария іс-шараға қатысу, егер бұл іс-әрекеттерде қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, ескерту жасауға немесе жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он тәулікке дейінгі мерзімге қамауға алуға әкеп соғады
2 ұйымдардың басшылары мен басқа да лауазымды адамдарының рұқсат етілмеген жиналысқа, митингіге, пикетке шығуға, демонстрацияға немесе өзге де жария іс-шараға қатысушыларға үй-жай не өзге де мүлік (байланыс құралдары, көбейту техникасы, жабдық, көлік) беруі немесе осындай іс-шараларды ұйымдастыру мен өткізу үшін өзге де жағдайлар жасауы	2 ұйымдардың басшылары мен басқа да лауазымды адамдарының рұқсат етілмеген жиналысқа, митингіге, пикетке шығуға, демонстрацияға немесе өзге де жария іс-шараға қатысушыларға үй-жай не өзге де мүлік (байланыс құралдары, көбейту техникасы, жабдық, көлік) беруі немесе осындай іс-шараларды ұйымдастыру мен өткізу үшін өзге де жағдайлар жасауы
жиырма айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға әкеп соғады.	жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.
3 әкімшілік жаза шаралары не жиналысты, митингіні, шеруді, демонстрацияны ұйымдастырушы қолданғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған дәл сол әрекеттер	3 Осы баптың бірінші және екінші бөліктерінде көзделген, әкімшілік жазалау шаралары не жиналысты, митингіні, шеруді, демонстрацияны ұйымдастырушы қолданғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған іс-әрекеттер
елу айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік	елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп

Ұйымдардың басшылары мен басқа да лауазымды адамдарының санкцияланбаған жиналысқа, митингіге, пикетке шығуға, демонстрацияға немесе өзге де жария іс-шараға қатысушыларға үй-жай не өзге де мүлік (байланыс құралдары, көбейту техникасы, жабдық, көлік) беруі немесе осындай іс-шараларды ұйымдастыру мен өткізу үшін өзге де жағдайлар жасауы 2 ұйымдардың басшылары мен басқа да лауазымды адамдарының санкцияланбаған жиналысқа, митингіге, пикетке шығуға қатысушыларға үй-жайларды не өзге де мүлікті (байланыс құралдарын) көрсету немесе өзге де жария іс-шаралар, немесе осындай іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу үшін өзге де жағдайлар жасау жиырма айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға әкеп соғады. жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

3 әкімшілік жаза шараларын қолданғаннан кейін бір жыл ішінде не жиналысты, митингіні, шеруді, демонстрацияны ұйымдастырушы қайталап жасаған сол әрекеттер 3 Осы баптың бірінші және екінші бөліктерінде көзделген, әкімшілік жаза шараларын қолданғаннан кейін бір жыл ішінде не жиналысты, митингіні, шеруді, демонстрацияны ұйымдастырушы қайталап жасаған әрекеттер елу айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады

2001 жылғы ӘҚБтК 373-бабы мен 2014 жылғы ӘҚБтК 488-бабының салыстырмалы талдауы жария іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнаманы бұзғаны үшін қатаң санкцияларды қоспағанда, ешқандай түбегейлі айырмашылықтар болмағанын көрсетеді. Айыппұлдан басқа, ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабы 1-бөлігінің бірінші редакциясында 10 тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамауға алу көзделген.

Қазақстан Біріккен Ұлттар Ұйымының мүшесі болғандықтан және 60-тан астам халықаралық конвенциялық құқықтық актілерді ратификациялағандықтан, Біз Қазақстан Республикасында азаматтардың құқықтарын сақтау жөніндегі жұмыстың жай-күйі туралы халықаралық деңгейде есеп береміз. Қазақстан Республикасының Нәсілдік кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы халықаралық конвенцияны орындауы туралы сегізінші-оныншы жиынтық мерзімді баяндаманы дайындау кезінде бейбіт жиналыстар өткізу жағдайында Қазақстанда адам құқықтарының сақталуына жеке бөлімше арналды. Бұл баяндамада (2019 жыл) заңнаманы өзгерту қажеттілігі негізделмеген. Бейбіт жиналыстар туралы жаңа мамандандырылған заң қабылданғанға дейін бір жыл бұрын 1995 жылғы Заң азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын іске асыру үшін жағдай жасауға, көшелерде, алаңдарда және басқа да қоғамдық орындарда осы іс-шараларды өткізу кезінде қоғамдық қауіпсіздік пен тәртіпті қамтамасыз етуге бағытталған деп есептелді [52].

2020 жылы «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» Қазақстан Республикасының жаңа Заңының (бұдан әрі - Заң) қабылдануына байланысты жария іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібі ғана емес, сондай-ақ осындай тәртіпті бұзғаны үшін азаматтарды заңды жауапкершілікке тарту тәртібі де өзгерді. Заңның жаңа ережелерін іске асыру үшін он бір заңнамалық нормативтік құқықтық актілерге, оның ішінде азаптау заңнамасына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді [53].

ҚР Президенті қол қойған бейбіт жиналыстар туралы Заң «халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын табысты іске асырудың дәлелі болды, өйткені осы Заңның қабылдануымен билік пен қоғамның коммуникация арнасы кеңейіп келеді. Кез келген наразылық акциясы - бұл билік үшін сигнал, қоғамдағы белгілі бір көңіл-күйді білдіретін, халықтың белгілі бір топтарының, сондай-ақ жекелеген азаматтардың проблемалық мәселелерін, сұраныстары мен тілектерін жария түрде айтатын қазақстандықтардың белсенді бөлігінен кері байланыс алу тәсілі. Осы нормативтік-құқықтық құжатта бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушының құқықтары мен міндеттері, Мемлекеттік органдардың құзыреттері, бейбіт жиналыстарды өткізу орны мен уақыты нақты айқындалған.

Тағы бір жаңалық-Заң бейбіт жиналыстар мен басқа да қоғамдық іс-шараларды өткізу үшін хабарлама жасау тәртібін енгізді. Кез-келген бейбіт жиналыс тек жергілікті атқарушы органдардың рұқсатымен өткізілетін осыған ұқсас Заңнан айырмашылығы, енді жиналысты ұйымдастырушыға жергілікті билікке бейбіт жиналыс өткізуді жоспарлап отырғаны туралы хабарлау жеткілікті.

Сонымен қатар, заңда жаңа норма пайда болды – «жиналыс өткізу пайдасына болжам». Бұл дегеніміз, осы жиналысты өткізуді шектеуге немесе тыйым салуға негізделген себептер болмаған жағдайда, мұндай жиналыс өткізілуі мүмкін. Сондай-ақ бейбіт жиналысты ұйымдастырудан және өткізуден бас тартылуы мүмкін жағдайлардың толық тізімі анықталды [7]. ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабы құқық бұзушылықтар құрамының көлемі мен сапасы бойынша үлкен өзгерістерге ұшырады, бірақ біз осы баптың нақты талдауын диссертацияның жеке кіші бөліміне айналдырдық. Бірақ, ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының мазмұнындағы үлкен өзгерістерге қарамастан, қылмыстық құқықтың бәсекелес нормалары іс жүзінде өзгеріссіз қалды, тек ҚР ҚК-нің 155 және 400-баптарының атаулары өзгерді [54].

Мұнда ҚР ҚК-нің 155-бабында құқық бұзушылық объектісі ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының және ҚР ҚК-нің 400-бабының бәсекелес нормасымен неге сәйкес келмейді деген негізделген сұрақ туындайды? Атап айтқанда, бейбіт жиналысты, өзге де заңды бейбіт іс-шараны ұйымдастыруға, өткізуге заңсыз кедергі келтіргені немесе оларға қатысқаны не оларға қатысуға мәжбүрлегені үшін әкімшілік құқық бұзушылық объектісі басқарудың белгіленген тәртібі болып табылады. ҚР ҚК-нің 155-бабында көзделген осындай құқық

бұзушылықтың объектісі адамның және азаматтың конституциялық және өзге де құқықтары мен бостандықтары болып табылады.

Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтардың объектісі ҚР ӘҚБтК-нің Ерекше бөлігінің 10-тарауында орналасқан, мұнда құқық бұзушылық объектісі жеке адамның құқықтары болып табылады, оны бірдей ұғымдар деп санауға болады. Яғни, Қазақстан Республикасы азаматының жеке басының құқықтарына оған қатысты заңды жария іс-шараға қатысуға кедергі жасау жолымен қысым жасалуы мүмкін. Бұл құқық Қазақстан Республикасы Конституциясының 32-бабында бекітілген, онда «Қазақстан Республикасының азаматтары бейбіт және қарусыз жиналуға, жиналыстар, митингілер мен демонстрациялар, шерулер мен пикеттер өткізуге құқылы [57].

Осыған байланысты қорытынды жасалады:

- 1) ҚР ӘҚБтК 488-бабының 1-бөлігі алынып тасталуы тиіс;
- 2) 4-бөлімнің диспозициясынан «бірінші» деген сөз алып тасталсын;
- 2) ҚР ӘҚБтК мынадай мазмұндағы 77-1-баппен толықтырылсын:
«1. Егер бұл әрекетте қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, бейбіт жиналыстар, митингілер, шерулер, демонстрациялар не өзге де жария іс-шаралар ұйымдастыруға немесе өткізуге кедергі жасау,- ескерту жасауға немесе жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он тәулікке дейінгі мерзімге қамауға алуға әкеп соғады.
2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жазалау шаралары қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде не жиналысты, митингіні, шеруді, демонстрацияны ұйымдастырушы қайталап жасаған іс-әрекеттер,- елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он бес тәулікке дейінгі мерзімге қамауға алуға әкеп соғады.».

«Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасы Заңының 5 және 6-баптарында бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушылар мен қатысушылардың мінез-құлқына тыйым салудың артық қайталануын болдырмау мақсатында заңның бір бабында біріктірілсін.

§ 1.3 Қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзудың әкімшілік-құқықтық сипаттамасы.

Халықтың наразылық белсенділігінің өсуі объективті себептерге байланысты, оларға уақтылы жауап беру қажет. 2019 жылғы 2 қыркүйектегі алғашқы Жолдауында Қазақстан мемлекетінің басшысы орталықта және жергілікті жерлерде шенеуніктердің «саңырау» және жабық болуына назар аударды. Кейбір саладағы шешімдердің әділетсіздігіне бірнеше рет шағымдану белгілі бір мемлекеттік органдағы немесе аймақтағы жүйелік проблемаларды білдіреді. Енді оған осылай қарау керек және тиісті шешімдер қабылдау керек [54].

Әлеуметтік-экономикалық дамудың бірде-бір аспектісі Заңның үстемдігінсіз және азаматтарымыздың қауіпсіздігіне кепілдік бермей сәтті жүзеге асырыла алмайды. «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» бұл әділ мемлекет» құрылысының тұжырымдамасы. Азаматтардың проблемаларын есту және көру жеткіліксіз, бастысы - оларға дұрыс және объективті жауап беру [55].

Жергілікті полиция қызметі қоғамдық іс-шараларды өткізу кезінде құқық бұзушылықтардың алдын алу мен алдын алудың негізгі субъектілерінің бірі болып саналады. Осы бөлімшенің қызметкерлері заңсыз бейбіт жиналыстар, митингілер, шерулер, пикеттер мен демонстрациялар туралы ақпаратқа тікелей бірінші болып ден қояды, құқық бұзушыларды құқық бұзушылық жасалған жерде жеткізуді және ұстауды жүзеге асырады, құқық бұзушыларға қатысты өзге де мәжбүрлеу шараларын қолданады, сондай-ақ Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді жүзеге асырады. Жергілікті полиция қызметі полицияның басқа бөлімшелерімен бірлесіп, жария іс-шаралар өткізу жағдайында тиісті құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі барлық құқықтық шараларды орындауға және іске асыруға қатысады.

Қазақстан Республикасының бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасы Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді және осы Заңнан және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілерінен тұрады. ҚР Конституциясының 32-бабына сәйкес: «Қазақстан Республикасының азаматтары бейбіт және қарусыз жиналуға, жиналыстар, митингілер мен демонстрациялар, шерулер мен пикет өткізуге құқылы. Бұл құқықты пайдалану мемлекеттік қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, денсаулық сақтау, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделері үшін заңмен шектелуі мүмкін» [56].

2020 жылғы 25 мамырдағы «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» ҚР Заңында белгіленген жағдайларды қоспағанда, мемлекеттік қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, денсаулық сақтау, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделерінде бейбіт жиналыстар бостандығына құқық шектелмейді. соғыс жағдайы немесе терроризмге қарсы операцияның құқықтық режимі олардың қолданылу кезеңінде бейбіт жиналыстар өткізуге Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен тыйым салынуы немесе шектелуі мүмкін [7].

«Төтенше жағдай туралы» 2003 жылғы 8 ақпандағы Қазақстан Республикасы Заңының 15-бабының 1-бөлігінің негізінде төтенше жағдайды жүргізу кезінде қолданылатын негізгі және уақытша шектеу шаралары көзделген. Сонымен, осы баптың 5-тармағында төтенше жағдай режимі енгізілген аумақта бейбіт жиналыстарды ұйымдастыруға толық тыйым салынуы немесе қоғамдық іс-шараларды (ойын-сауық спорттық іс-шаралары,

тууға, үйлену тойына, өлімге байланысты отбасылық рәсімдер және т.б.) өткізуге ішінара шектеу қойылуы мүмкін [58].

«Әскери жағдай туралы» 2003 жылғы 5 наурыздағы Қазақстан Республикасы Заңының 6-бабы 1-бөлігінің 13-тармағына сәйкес, әскери жағдай енгізілген аумақта бейбіт жиналыстарды ұйымдастыруға және өткізуге тыйым салу немесе шектеу жөнінде шаралар қолданылуы мүмкін [59].

Айта кету керек, төтенше немесе әскери жағдай режимін тек ҚР Президенті енгізуге құқылы, яғни бейбіт жиналыстар өткізуге тыйым салуға құқылы, сонымен қатар ол өзінің Жарлығымен ғана құқылы. ҚР Президенті мұндай шешімдерді жергілікті атқарушы органдардың немесе арнайы режим енгізілген жергілікті жердің комендантының ақпараты негізінде қабылдайды. «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 13 шілдедегі № 416 Заңының 15-1-бабында терроризмге қарсы операцияны жүргізу кезеңінде қолданылатын уақытша шектеулер көзделген. Бұл заң бейбіт жиналыстарды өткізуге тікелей тыйым салмайды, бірақ азаматтардың мінез-құлқына қатысты шектеулер бейбіт жиналысты өткізуді мүмкін емес етеді. Құқық қорғау органдарының қызметкерлері мұндай жағдайларда барлық жеке тұлғаларды жекелеген объектілерден, жергілікті жер учаскелерінен және су кеңістігінен алып тастауға, көлік құралдарының, оның ішінде дипломатиялық және консулдық өкілдіктердің Көлік құралдарын сүйретуді қоса алғанда, олардың қозғалысын уақытша шектеуге немесе тыйым салуға тиіс [60].

«Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасының Заңы (бұдан әрі - заң) жабық үй-жайларда іс-шараларды, ресми, мәдени, ойын-сауық мәдени-бұқаралық, дене шынықтыру-сауықтыру және спорттық іс-шараларды, жергілікті тұрғындардың жиналыстары мен жиындарын өткізуге байланысты қоғамдық қатынастарға қолданылмайды көппәтерлі тұрғын үйдің тұрғын емес үй-жайлары, сондай-ақ ғибадат ету, діни рәсімдер, рәсімдер және (немесе) жиналыстар. Мұндай іс-шараларды өткізу тәртібі «Қазақстан Республикасындағы мерекелер туралы», «Мәдениет туралы», «дене шынықтыру және спорт туралы», «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы», «тұрғын үй қатынастары туралы», «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Қазақстан Республикасының заңдарында айқындалады. «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы ҚР Заңының 2-бабының 6-бөлігіне сәйкес, егер Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шартта Заңдағыдан өзгеше ережелер белгіленсе, онда халықаралық шарттың ережелері қолданылады.

Әрине, ішкі істер органдары халықтың орташа наразылық белсенділігі жағдайында құқық бұзушылықтардың алдын алу мен алдын алудың негізгі субъектісі болып табылады. «Қазақстан Республикасының Ішкі істер

органдары туралы» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199 Заңында қоғамдық қатынастардың зерттелетін саласындағы ПО-ның негізгі құзыреттерін айқындайтын міндеттер айқындалған. Осы Заңның 4-бабының негізінде Қазақстан халқына қызмет етуге арналған ішкі істер органдары қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында мынадай міндеттерді жүзеге асырады:

- 1) құқық бұзушылықтардың профилактикасы;
- 2) қоғамдық тәртіпті қорғау;
- 3) қылмысқа қарсы күрес;
- 4) төтенше жағдайлардың алдын алу және жою, өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету, азаматтық қорғанысты ұйымдастыру [61].

«Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы ҚР Заңының 5-бабы 2-бөлігінің 9-тармағына сәйкес бейбіт жиналысты ұйымдастырушы ішкі істер органдары және (немесе) прокуратура қызметкерлерінің бейбіт жиналыстарға қатысушылардың және басқа да адамдардың өмірін, денсаулығын қорғауға, оларды өткізу кезінде қорғауға бағытталған талаптарын орындауға міндетті қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, ішкі істер органдарына қоғамдық тәртіпті қорғауды қамтамасыз етуге жәрдемдесу.

Бейбіт жиналыстарды тоқтату туралы шешім қабылданған жағдайда жергілікті атқарушы органның өкілі:

- 1) бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушыдан не қатысушылардан бейбіт жиналыстарды өз еркімен тоқтатуды талап етеді;
- 2) бейбіт жиналыстарды тоқтату туралы талапты орындау үшін уақытты белгілейді.

Бейбіт жиналыстарды тоқтату туралы талап орындалмаған жағдайда ішкі істер органдарының қызметкерлері Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес бейбіт жиналыстарды мәжбүрлеп тоқтату жөнінде қажетті шаралар қабылдайды.

ПО қызметкерлеріне бейбіт жиналыстар өткізу жағдайында өз өкілеттіктері шегінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді жүзеге асыруға юрисдикциялық өкілеттіктер берілген. Полиция қызметкерлерінің «Қазақстан Республикасының бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасын бұзу» ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабы бойынша Әкімшілік құқық бұзушылықтар қозғауға құқығы бар. ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық құрамы қазіргі уақытта жаңа заңның қабылдануына байланысты айтарлықтай өзгеріске және толықтыруға ұшырады. Мақаланың ескі редакциясымен салыстырғанда қолданыстағы норма осы диссертацияның жекелеген бөлімінде түсініктемелер берілген әкімшілік құқыққа қайшы әрекеттердің 3 бөлігінен 12 құрамына дейін ұлғайды [53].

ҚР ӘҚБтК-нің 804-бабы 1-тармағының 1-бөлігіне сәйкес, ӘҚБтК-нің 488-бабында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қозғауға

ӘҚҚБ қызметкерлері уәкілеттік берілген. Әкімшілік жаза қолдану туралы шешім қабылдау үшін әкімшілік істер сотқа жіберіледі.

Бейбіт жиналыстар өткізу жағдайында құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету үшін қызметкерлердің ҚР ӘҚБтК-нің 785-бабында көзделген қамтамасыз ету шараларын қолдануға құқығы бар. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді қамтамасыз ету шаралары әкімшілік-құқықтық мәжбүрлеудің нақты құралдарын білдіреді. Кодификацияланған әкімшілік заңнамада қамтамасыз ету шараларын қолданудың жалпы мақсаттары (себептері) айқындалған:

- 1) Әкімшілік құқық бұзушылықтың жолын кесу;
- 2) әкімшілік құқық бұзушылық жасады деп күдіктінің жеке басы анықталған;
- 3) әкімшілік құқық бұзушылық жасалған жерде оны жасау мүмкін болмаған кезде әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасау;
- 4) істің уақтылы және дұрыс қаралуын қамтамасыз ету;
- 5) жария іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу саласындағы әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша шығарылған қаулыны орындау;
- 6) адамдардың өміріне немесе денсаулығына тікелей қатер төндірудің, авария немесе техногендік апаттар қаупінің алдын алу [27].

Қамтамасыз ету шараларын қолдану тетігін көздейтін ҚР ӘҚБтК-нің мамандандырылған нормаларында осындай әкімшілік мәжбүрлеу шараларын қолдану мақсаттары туралы құқықтық ережелер де бар екенін атап өткен жөн. ҚР ӘҚБтК-нің 785-бабының негізінде Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді қамтамасыз етудің он бір шарасы қолданылуы мүмкін, бірақ жария іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу саласында дәстүр бойынша мынадай шаралар қолданылады:

- 1) Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалған жерге жеткізу;
- 2) жеке тұлғаны әкімшілік ұстау;
- 3) жеке тұлғаның жанындағы заттарды жеке қарап тексеру және тексеріп қарау
- 4) Көлік құралдарын тексеру;
- 5) жеке тұлғаның жанындағы құжаттар мен заттарды алып қою;
- 6) тексеру;
- 7) көлік құралын ұстау, жеткізу және пайдалануға тыйым салу;

Осы шараларды қолданудың неғұрлым егжей-тегжейлі механизмі осы диссертацияның мазмұнында одан әрі баяндалған.

Егер бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу кезінде ұйымдастырушылар немесе қатысушылар қылмыстық әділет саласына жататын құқық бұзушылықтар жасаса, онда ішкі істер органдарының құқық бұзушыларды қылмыстық жауаптылыққа тарту жөніндегі қылмыстық-процестік қызметті жүзеге асыруға құқығы бар. ҚР ҚК бабы ҚР ӘҚБтК нің 488 бабының бәсекелес нормалары болып табылады:

- 1) 155-бап. Жиналысты, митингіні, демонстрацияны, шеруді, пикетті ұйымдастыруға, өткізуге немесе оған қатысуға кедергі жасау;

2) 400-бап. Жиналыстарды, митингілерді, пикеттерді, көше шерулерін және демонстрацияларды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзу [48].

Ерекше жағдайларда ПО қызметкерлері оларға бағынбау және қарсылық көрсету жағдайларында арнайы бұлтартпау шараларын қолдануға құқылы. ПО-ның дене күші мен арнаулы құралдарын қолданудың құқықтық негіздері 2011 жылғы 6 қаңтардағы «құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 60-бабында көзделген.

Бейбіт жиналыстар өткізу жағдайында ПО қызметкерлерінің дене күшін, оның ішінде күресудің жауынгерлік тәсілдерін, сондай-ақ арнайы құралдарды, оның ішінде кісендерді, резеңке таяқтарды, Көзден жас ағызатын заттарды, алаңдататын әсер ететін жарық-дыбыстық құрылғыларды, үй-жайларды ашуға, көлікті мәжбүрлеп тоқтатуға арналған құрылғыларды, су атқыштарды, қызметтік жануарларды, броньды машиналарды және басқа да арнайы көлік құралдарын қолдануға құқығы бар тізбесін Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайтын қаражат.

Қызметкерлердің «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының Заңында атыс қаруын және өзге де қаруды қолдануға рұқсат етілген барлық жағдайларда дене күшін, оның ішінде күрестің жауынгерлік тәсілдерін, сондай-ақ арнайы құралдарды қолдануға құқығы бар.

Әйелдерге, мүгедектік белгілері айқын адамдарға және кәмелетке толмағандарға, басқалардың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін шабуыл жасау, топтық шабуыл жасау не қарулы қарсылық көрсету жағдайларын қоспағанда, оларға қарсы күрестің арнайы құралдары мен жауынгерлік тәсілдерін қолдануға тыйым салынады [62].

Диссертацияда біз қоғамдық іс-шараларды ұйымдастырушылар мен қатысушыларға құқықтық тыйым салу мәселелерін қозғадық және олардың қайталануын болдырмау мақсатында бейбіт жиналыстар туралы Заңның бабымен оңтайландыру туралы қорытынды жасадық. Яғни, біз «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы ҚР қолданыстағы заңында ұйымдастырушылар мен жария іс-шараларға қатысушылардың мінез-құлқына тыйым салуды көздейтін 5 және 6-баптарды біріктіруді ұсындық.

ВЕЦ елдерінің бейбіт жиналыстарына қатысушыларға тыйым салуды салыстыра отырып, көп жағдайда олардың бейбіт жиналыстар жағдайында құқықтық тәртіпті сақтауға байланысты біртұтас мақсаты бар деген қорытынды жасауға болады. Бірақ сонымен бірге бейбіт жиналыстарды өткізу тәртібін реттейтін заңнаманың кейбір ережелерін жаңғыртуға болады. Ең көп шектеулер (он) «Беларусь Республикасындағы бұқаралық іс-шаралар туралы» 1997 жылғы 30 желтоқсандағы №114 Беларусь Республикасының мамандандырылған Заңында қамтылған. Бірақ бұл тыйымдарда бейбіт жиналысқа қатысушылардың мінез-құлқына ешқандай жаңа шектеулер жоқ, тіпті керісінше, ҚР Ұқсас Заңында қамтылған кейбір шектеулерді көздемейді [17].

Мысалы, 2020 жылғы 25 мамырдағы «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» ҚР Заңының 6-бабы 3-бөлігінің 7-тармақшасымен бейбіт жиналысқа қатысушылардың денсаулығын қорғауға бағытталған жеке қорғану құралдарын қоспағанда, бейбіт жиналысқа қатысушының тұлғасы бойынша танылуына кедергі келтіретін киім заттарын және (немесе) өзге де құралдарды пайдалануына тыйым салынады [7].

Сондай-ақ, бейбіт жиналыстарға қатысушыларға Ресей Федерациясының, Тәжікстанның және Түрікменстанның заңдарымен жеке тұлғаны анықтауды қиындату үшін арнайы жасалған маскаларды, маскировка құралдарын қолдануға тыйым салынады.

Шынында да, қатысушылар үшін мұндай тыйым қоғамдық іс-шараларды өткізу жағдайында қоғамдық тәртіп бұзушыларды тарту мүмкіндігі болуы керек. Сондай-ақ, бейбіт жиналысқа қатысушылардың өз жеке басын қасақана жасыруы бейбіт жиналыстарға қатысушыларды анықтауға мүмкіндік береді, олар жалдау бойынша наразылық акциясына қатысады, яғни бейбіт жиналысқа қатысқаны үшін материалдық сыйақы алады.

2020 жылғы 25 мамырдағы «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» ҚР Заңының 6 - бабы 3-бөлігінің 9-тармақшасымен бейбіт жиналысқа қатысушыларға миналық жиналыстарға қатысқаны үшін сыйақы алуға тыйым салынады [7]. Жиналыстарға (наразылық акцияларына) қатысушыларға тыйым салу назар аударарлық, олардың тек төртеуі және үшіншісінен басқасының барлығы бланкеттік сипатта болады. 1993 жылғы 2 желтоқсандағы № I-317 Литва Заңының 5-бабы « жиналыстар туралы жиналыстар кезінде қатысушыларға тыйым салады:

- 1) айтылған сөздермен, плакаттармен, үндеулермен, аудиовизуалды құралдармен және басқа да іс-әрекеттермен Литва Республикасының Конституциясын немесе заңдарын бұзуға немесе бұзуға нақты түрткі болуға;
- 2) адамгершілік, жоғары мораль және әдеп нормаларын бұзуға;
- 3) нацистік Германияның, КСРО-ның немесе Литва КСР-нің туын немесе Елтаңбасын не құрамдас бөлігі нацистік Германияның, КСРО-ның немесе Литва КСР-нің Туы немесе Елтаңбасы болып табылатын туды, белгіні немесе нысанды киімді, Германия ұлттық социалистік партиясының немесе КСРО Коммунистік партиясының Литва халқының қуғын-сүргініне жауапты басшыларының бейнелерін, нацистік немесе коммунистік фашистік Германия, КСРО немесе Литва КСР Туы немесе Елтаңбасы, нацистік свастика, нацистік СС белгісі негізінде жасалған жалаулар немесе белгілер, кеңестік Орақ пен балға белгісі, кеңестік қызыл бес бұрышты жұлдыздың белгісі немесе Конституцияға қарсы ұйымдардың алдамшы ұқсас белгілері, фашистік Германияның, КСРО-ның немесе Литва КСР-нің әнұранын орындау;
- 4) Литва Республикасының Қылмыстық кодексінде көзделген әрекеттерді жасауға немесе жасауға өзге де тәсілдермен дайындалуға [26].

Тек үшінші тыйым өте егжей-тегжейлі баяндалған, тым саясаттандырылған және нацистік свастика мен фашизмнің басқа атрибуттары КСРО туы мен рәміздеріне теңестірілгені өкінішті. Біздің ойымызша, бұл біздің мемлекетіміздің тарихы және ешқандай тыйым салу мемлекет тарихын өзгертуге мүмкіндік бермейді.

Төртінші тыйымды біз артық деп санаймыз, өйткені бірінші тыйымның редакциясы Литва Республикасының Қылмыстық кодексінің талаптарын сіңіреді өйткені кодификацияланған заңнама заңның бір түрі болып табылады. Бірақ бұл тәсіл бейбіт жиналыстарға қатысушылардың құқық бұзушылықтарын саралау кезіндегі қателіктерді болдырмауға мүмкіндік береді, өйткені заңды жауапкершілікке тарту процесінде ҚР ӘҚБтК-нің 440-бабы немесе ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабы бойынша таңдау қажет болмайды.

Біздің ойымызша, кодификацияланған қылмыстық немесе әкімшілік заңнама баптарының диспозицияларында бейбіт жиналыстарға қатысушылар мен ұйымдастырушылардың жауапкершілікке тартылуы тиіс нақты құқыққа қайшы әрекеттері көзделуі тиіс. Ал бейбіт жиналыстар туралы мамандандырылған заңда ҚР ӘҚБтК және ҚК нормаларымен нақтыланатын бейбіт жиналыстарға қатысушылардың мінез-құлқына бланкеттік тыйымдар ғана көзделеді.

2 Тарау. БЕЙБІТ ЖИНАЛЫСТАРДЫ ЗАҢСЫЗ ҰЙЫМДАСТЫРҒАНЫ ЖӘНЕ ӨТКІЗГЕНІ ҮШІН ӘКІМШІЛІК ЖАУАПКЕРШІЛІК ПЕН МӘЖБҮРЛЕУ ШАРАЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

§ 2.1 «Бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы Заңнаманы бұзу»ӘҚБтК-нің 488-бабына ғылыми-практикалық түсініктеме

Қоғамдық іс-шараларға қатысушыларды жауапкершілікке тартуға байланысты мәселелерді зерттеудің өзектілігі халықтың наразылық белсенділігінің артуына, сондай-ақ құқық қорғау және жергілікті атқарушы органдардың ден қоюы қажет объективті себептерге байланысты. 2019 жылғы 2 қыркүйектегі алғашқы Жолдауында Қазақстан мемлекетінің басшысы Қ. Қ. Тоқаев орталықта және жергілікті жерлерде шенеуніктердің «саңырау» және жабық болуына назар аударды. Кейбір саладағы шешімдердің әділетсіздігіне бірнеше рет шағымдану белгілі бір мемлекеттік органдағы немесе аймақтағы жүйелік проблемаларды білдіреді. Енді оған осылай қарау керек және тиісті шешімдер қабылдау керек [55].

ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабында көзделген әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамы қазіргі уақытта «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстар ұйымдастыру тәртібі мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы»Қазақстан Республикасының 25.05.2020 жылғы №334 Заңымен жаңа редакцияда қолданылады. Мақаланың ескі редакциясымен салыстырғанда қолданыстағы норма 4 есе өсті, яғни егер ол бұрын тек 3 бөлікті қамтыса, қазіргі уақытта әкімшілік құқыққа қайшы әрекеттердің 12 құрамын көздейді [53].

Зерттелетін құқық бұзушылықтың жалпы объектісі Қазақстан Республикасының бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасын сақтау саласындағы басқарудың белгіленген тәртібі болып табылады.

Құқық бұзушылықтың нысаны митинг, демонстрация, шеру, пикет немесе мақаланың мазмұнында аталған өзге де жария іс-шаралар нысанында өткізілетін бейбіт жиналыстар болып табылады. Әкімшілік құқық бұзушылық пәндеріне ұғымдар «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 25 мамырдағы №333 Заңында (бұдан әрі – заң) берілген [7].

Бейбіт жиналыс-Қазақстан Республикасы азаматтарының жиналысы, митингі және демонстрациясы, шеруі және пикеті нысанында өткізілетін,

өзінің сипаты бойынша бейбіт, зорлық-зомбылықсыз және қарусыз болып табылатын, мемлекеттік қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, денсаулық сақтау, халықтың имандылығын, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделеріне қатер төндірмейтін жария іс-шара (Заңның 1-бабының 1-тармағы).

Біздің ойымызша, заң шығарушы бейбіт жиналыстың құрамдас бөліктерін сәтсіз құрды. Демек, «бейбіт жиналыс - бұл жиналыс». Заңның және ҚРӨҚТК-нің 488-бабының нысанасы ретінде жария іс-шараларды белгілеу қажет және Заңның 1-бабының 1-тармағы «Жария іс-шаралар - азаматтық қоғамның акциялары»... деген сөздермен басталуы қажет. Ал «пикетке шығу» деген сөзден кейін «және басқа да өткізілетін акциялар»... деген сөздер қосылсын.

Жиналыс-адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелерін және (немесе) әрекеттерін (әрекетсіздігін) ұжымдық жария талқылау мақсатында Қазақстан Республикасы азаматтарының белгілі бір уақытта белгілі бір жерде бірлесіп қатысуы. (Заңның 1-бабының 7-тармағы)

Митинг-адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелері және (немесе) әрекеттері (әрекетсіздігі) жөнінде көпшілік алдында пікір білдіру үшін белгілі бір уақытта белгілі бір жерде Қазақстан Республикасы азаматтарының дыбыс күшейтетін техникалық құралдарды, плакаттарды, транспаранттарды және көрнекі үгіттің өзге де құралдарын пайдалана отырып немесе онсыз жүзеге асырылатын, талаптар қойыла отырып, бірлесіп қатысуы немесе онсыз. (Заңның 1-бабының 8-тармағы)

Демонстрация-адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелері және (немесе) әрекеттері (әрекетсіздігі) бойынша көпшілік алдында пікір білдіру мақсатында дыбыс күшейтетін техникалық құралдарды, плакаттарды, транспаранттарды және т. б. пайдалана отырып немесе пайдаланбай, Көлік құралдарын пайдалана отырып жүзеге асырылатын белгілі бір маршрут бойынша белгілі бір уақытта Қазақстан Республикасы азаматының немесе азаматтар тобының жүріп-тұруы талаптарды ұсына отырып немесе онсыз көрнекі үгіт-насихаттың өзге де құралдары. (Заңның 1-бабының 5-тармағы).

Шеру-дыбыс күшейтетін техникалық құралдарды, плакаттарды, транспаранттарды және көрнекі үгіттің өзге де құралдарын пайдалана отырып жүзеге асырылатын адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелері және (немесе) әрекеттері (әрекетсіздігі) бойынша көпшілік алдында пікір білдіру мақсатында белгілі бір уақытта көлік құралдарын пайдаланбай Қазақстан Республикасы азаматының немесе азаматтар тобының белгілі бір маршрут бойынша өтуі немесе онсыз, талап қоюмен немесе онсыз. (Заңның 1-бабының 12-тармағы). Шеру мен демонстрацияның айырмашылығы шамалы деп танылуы керек.

Шеру демонстрациядан ерекшеленеді, өйткені шеру тек жаяу жүреді, ал демонстрация кезінде көлік құралдары қолданылады.

Шерудің сөздік анықтамалары қандай да бір айтулы оқиғаның немесе әдет-ғұрыптың, әдет-ғұрыптың немесе қандай да бір талаптармен наразылық білдірудің себебі бойынша қоғамдық орындарда адамдардың жаппай өтуі арқылы жария іс-шаралардың бір нысанында көрсетіледі. Сондай-ақ бұл анықтамалар шет мемлекеттердің ұқсас ұғымдарынан ерекшеленеді. Мысалы, «Жиналыстар, митингілер, демонстрациялар, шерулер және пикеттер туралы» Ресей Федерациясының 2004 жылғы 19 маусымдағы № 54 Заңының 54-бабына сәйкес «... шеру - қандай да бір проблемаларға назар аудару мақсатында азаматтардың алдын ала белгіленген бағыт бойынша жаппай өтуі» [13].

Пикеттеу-адамдардың және (немесе) органдардың, ұйымдардың қоғамдық маңызы бар мәселелері және (немесе) әрекеттері (әрекетсіздігі) жөнінде көпшілік алдында пікір білдіру мақсатында белгілі бір уақытта белгілі бір жерде Қазақстан Республикасының бір азаматының болуы, қозғалыссыз және дыбысты күшейтетін техникалық құралдарды пайдаланбай, плакаттарды, транспаранттарды және өзге де көрнекі үгіт құралдарын пайдалана отырып немесе онсыз. (Заңның 1-бабының 10-тармағы).

Өкінішке орай, заңнама ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының 5-7-бөлігінде айтылған басқа да қоғамдық іс-шараларға түсінік бермейді [27], бұл қоғамдық қатынастардың зерттелетін саласындағы құқық бұзушылықтарды саралау процесінде заңдылықтың сақталуына теріс әсер етуі мүмкін, өйткені құқық қорғау органдары мұны өз қалауы бойынша ерікті түрде түсіндіреді. Сондай-ақ, жоғарыда аталған ұғымдар сөздік анықтамаларынан өте ерекшеленеді. Неліктен заң бойынша пикетті екі немесе одан да көп емес, тек бір адам жасай алады? Википедия пикетті қандай да бір наразылық білдіру үшін сөйлейтін адамдар тобы ретінде қарастырады [34]. Бұл анықтама пикет пен пикет механизмінің көптеген сөздік ұғымдарымен сәйкес келеді.

Пикет – бұл наразылық әрекеттерін тоқтатудың талаптары мен шарттарын ұсына отырып, қоғамдық-саяси немесе әлеуметтік-экономикалық мәселеге қоғамның немесе басқа адамдардың назарын аудару үшін өткізілетін қоғамдық іс-шара деп санаймыз.

ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының 1-бөлігінде көзделген құқық бұзушылықтың объективті жағы жиналыс, митинг, демонстрация, шеру немесе пикет өткізуге кедергі келтіруге бағытталған құқыққа қарсы іс-қимылмен (әрекетсіздікпен) көрсетілген бір ғана біліктілік белгісін қамтиды. Егер іс-шара Заңның 2-тарауының талаптарына қайшы келмесе, онда бұған ешкімнің кедергі жасауға құқығы жоқ. Объективті тарап бейбіт жиналыс өткізу регламентінде кедергілер мен бұзушылықтар жасауға бағытталған заңды тұлғалардың емес, жеке тұлғалардың іс-әрекеттерін көздейді.

Кедергі-бұл заңдарда көзделген және соның салдарынан қоғамдық іс-шаралар толық көлемде өтпейтін немесе болмайтын кедергі жасау,

кедергілер жасау, өз міндеттерін орындамау дегенді білдіреді. И. Ш. Борчашвили кедергі деп ұйымдастырушыларға немесе қоғамдық іс-шараға қатысушыларға заңды қызметке әртүрлі кедергілер мен кедергілер тудыратын заңсыз әрекеттерді түсінеді. Әсер кез-келген түрде көрсетілуі мүмкін: ауызша, жазбаша, телефон арқылы, қызметтік және қызметтен тыс жағдайда. Қоғамдық іс-шараны ұйымдастыру және өткізу жөніндегі қызметке қатысты құқық бұзушылық құрамын сын ескертпелер, кеңестер, жалпы сипаттағы тілектер қалыптастырмайды. [63, б. 368].

Құқық бұзушыны әкімшілік жауаптылыққа тартудың міндетті шарты оның іс-әрекеттерінде қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілерінің болмауы фактісі болып табылады. ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының 1-бөлігінің бәсекелес нормасы «жиналысты, митингіні, демонстрацияны, шеруді, пикеттеуді ұйымдастыруға, өткізуге немесе оған қатысуға кедергі жасау» Қазақстан Республикасы ҚК-нің 155-бабы болып табылады [54].

Қылмыстық құқық бұзушылықтың саралаушы белгілері бейбіт жиналысқа немесе өзге де заңды жария іс-шараға қарсы бағытталған заңсыз қасақана іс-әрекеттер түрінде көрінеді:

- 1) ұйымға кедергі жасау;
- 2) өткізуге кедергі жасау;
- 3) оларға қатысуға кедергі жасау;
- 4) қатысуға мәжбүрлеу.

6-кесте-ӘҚБтК 488-бабы мен ҚР ҚК 155-бабы бәсекелес нормаларын салыстыру

ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабы 1-бөлігі	ҚР ҚК 155-бабы 1-бөлігі
Егер бұл әрекетте қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, бейбіт жиналыстарды ұйымдастыруға немесе өткізуге кедергі жасау	Бейбіт жиналысты ұйымдастыруға, өткізуге, өзге де заңды жария іс-шараға немесе оларға қатысуға заңсыз кедергі жасау не оларға қатысуға мәжбүрлеу

Егер құқық бұзушы қоғамдық іс-шараны ұйымдастыруға кедергі келтірсе немесе оны өткізуге кедергі келтірсе, онда бұл әрекеттер әкімшілік құқық бұзушылық ретінде танылады, өйткені ҚР ӘҚБтК 488-бабының 1-бөлігінің диспозициясында «ұйым» және «өткізу» сөздерінің арасында «НЕМЕСЕ» деген сылтау бар. Ал егер бұл құқық бұзушы ұйымға кедергі келтірсе және ол бейбіт жиналысты өткізуге кедергі келтірсе, онда оның әрекеттерін ҚР ҚК 155-бабының 1-бөлігі бойынша саралау керек, өйткені «ұйым» мен «өткізу» сөздерінің арасында үтір бар.

№6 кестеде көрсетілген баптардың диспозицияларын салыстыру кезінде ҚР ҚК-нің 155-бабында «заңсыз кедергі» деген сөздер қолданылғанын, ал әкімшілік құқық бұзушылық үшін жай ғана кедергі жасау жеткілікті екенін көреміз. *Біздің ойымызша, ҚР ҚК 155-бабының 1-бөлігіндегі «заңсыз» сөзі артық болып табылады.*

Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің 21-бабының күшіне (Нью-Йорк, 1966 жылғы 16 желтоқсан, Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 28 қарашадағы № 91-III Заңымен

ратификацияланған, Қазақстан Республикасы үшін 2006 жылғы 24 сәуірде күшіне енген) бейбіт жиналыстарға танылатын құқықты пайдалану мыналардан басқа ешқандай шектеулерге жатпайды, мемлекеттік немесе қоғамдық қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, халықтың денсаулығы мен имандылығын қорғау немесе басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделері үшін демократиялық қоғамда қажет. Осындай құқыққа Қазақстан Республикасы Конституциясының (бұдан әрі - Конституция) 32-бабымен кепілдік беріледі [25, 7].

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2017 жылғы 6 қазандағы Нормативтік қаулысының түсіндірмелеріне сәйкес, егер жария іс-шараларды өткізу тәртібі бұзылған, сондай-ақ өмірге қауіп төнген болса, жиналыстар, митингілер, шерулер, пикеттер мен демонстрациялар Республикалық маңызы бар қаланың, астананың, ауданның (облыстық маңызы бар қаланың) жергілікті атқарушы органы өкілінің талап етуі бойынша тоқтатылуға тиіс азаматтардың денсаулығы, қоғамдық тәртіпті бұзу. Бұқаралық іс-шараны өткізуге рұқсат алғанға дейін оның ұйымдастырушысы, сондай-ақ өзге де адамдар бұқаралық ақпарат құралдарында, Интернетте немесе өзге де ақпараттық желілерде оны өткізу күні, орны мен уақыты туралы жариялауға, осы мақсатта парақшалар, плакаттар және өзге де осыған ұқсас материалдарды дайындауға және таратуға құқылы емес.

Жоғарыда аталған әрекеттерге заңды акцияны ұйымдастырушыға немесе қатысушыларға кедергі жасау ҚР ӘҚБтК 488 бабының 1 бөлігі бойынша әкімшілік жауаптылыққа әкеп соғады

Түсініктеме берілген баптың 1-бөлігінде көзделген құқық бұзушылық субъектісі әкімшілік құқық бұзушылық аяқталған немесе жолын кесу сәтіне он алты жасқа толған жеке есі дұрыс адам ғана бола алады.

Құқық бұзушылықтың субъективті жағынан осы баптың бірінші бөлігінде көзделген әрекет қасақана да, абайсызда да жасалуы мүмкін. Тікелей ниет есебінен адамның теріс салдарын алдын-ала болжай отырып, қасақана кедергі жасайтыны түсінікті. Сонымен бірге, абайсыздық субъективті тарап болуы мүмкін жағдай туындауы мүмкін. Мысалы, шеру жолында жүк көлігінің жүргізушісі көлікті тастап, кетіп қалды немесе басқа себептермен шеруге қатысушылардың өтуіне кедергі келтірді. Бұл субъектінің бейбіт жиналысты өткізуге кедергі жасау (кедергі жасау) ниеті болған жоқ, алайда ол өз әрекеттерімен ҚР ӘҚБтК 488-бабының 1-бөлігі бойынша бұзушылыққа ықпал етті.

Зерттелетін баптың 2-бөлігінің объективті жағы бейбіт жиналысқа қатысушының Қазақстан Республикасының бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасында белгіленген талаптарды бұзуы нысанындағы бір ғана құқыққа қайшы әрекетпен көрінеді. Бұл ретте бейбіт жиналыс ҚР заңнамасына сәйкес ұйымдастырылып, өткізіліп, жергілікті атқарушы органдардың оң мақұлдауына ие болды.

ҚР ҚК 488-бабының 2-бөлігі бойынша біліктіліктің міндетті шарты құқық бұзушының әрекеттерінде ҚР ҚК 400-бабында көзделген қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілерінің болмауы болып табылады.

Қазақстан Республикасының бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасында белгіленген талаптар «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы №333 ҚР Заңының 2-тарауымен бекітілген. Осы Заңның 6 бабының 3 бөлігімен бейбіт жиналыстарға қатысушыға тыйым салынады:

- 1) Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының заңдарын және өзге де нормативтік құқықтық актілерін бұзуға, жаппай тәртіпсіздіктерге, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық алауыздықты қоздыруға шақыруға, билікті басып алуға немесе ұстап қалуға, Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күштеп өзгертуге насихаттауға немесе жария түрде шақыруға;
- 2) көліктің, инфрақұрылым объектілерінің үздіксіз жұмыс істеуіне, жасыл желектердің және шағын сәулет нысандарының, өзге де мүліктің сақталуына кедергі келтіретін, сондай-ақ бейбіт жиналыстарға қатыспайтын азаматтардың еркін жүріп-тұруына кедергі келтіретін іс-әрекеттер жасауға;
- 3) мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, лауазымды адамдардың өмірін, денсаулығын, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғау, қоғамдық тәртіпті қорғау және бейбіт жиналыстар өткізу кезінде қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі шаралар кешенін орындауы кезінде олардың қызметіне кедергі келтіруге;
- 4) бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушыда жергілікті атқарушы органның тиісті келісімі болмаған кезде киіз үйлер, шатырлар, өзге де құрылыстар орнатуға;
- 5) өзімен бірге Азаматтарға және заңды тұлғалардың меншігіне материалдық залал келтіру үшін адамдардың өмірі мен денсаулығына қарсы пайдаланылуы мүмкін суық, атыс және өзге де қаруды, сондай-ақ арнайы дайындалған немесе бейімделген заттарды (заттарды, бұйымдарды) алып жүруге міндетті;
- 6) алкоголь өнімін, есірткі құралдарын, психотроптық заттарды, олардың аналогтарын таратумен және (немесе) тұтынумен айналысуға, сондай-ақ алкогольдік, есірткілік және (немесе) уытқұмарлық масаң күйде болуға;
- 7) денсаулықты қорғауға бағытталған жеке қорғану құралдарын қоспағанда, киім заттарын және (немесе) тұлғаны тануға кедергі келтіретін өзге де құралдарды пайдалануға;
- 8) бейбіт жиналыстар өткізу кезінде Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының заңдары мен өзге де нормативтік құқықтық актілерін бұзуға, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық алауыздықты қоздыруға бағытталған рәміздерді, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес тыйым салынған

террористік немесе экстремистік ұйымдардың рәміздерін, иллюстрациялық материалдарын пайдалануға;

9) бейбіт жиналыстарға қатысқаны үшін материалдық сыйақы алуға [7].

Заңда бейбіт жиналыстарға қатысушылар үшін өзге де тыйым салулар көзделмейді, сондықтан жоғарыда аталған бұзушылықтардың бұл тізбесі толық болып табылады және кеңейтілген түсіндіруге жатпайды.

Егер азамат жергілікті атқарушы органдармен келісілмеген жария іс-шараға қатысса, онда оның әрекеттері ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының 6-бөлігі бойынша саралануы тиіс.

7-кесте-ҚР ӘҚБтК 488-бабы 6-бөлігінің 2-бөлігінің біліктілік белгілерін салыстыру

ҚР ӘҚБтК 488-бабы 2-бөлігі	ҚР ӘҚБтК 488-бабы 6-бөлігі
Егер бұл әрекетте қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өткізілетін бейбіт жиналысқа қатысушының бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген талаптарды бұзуы	Егер бұл әрекетте қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіпті бұза отырып өткізілетін жиналыстарға, митингілерге, демонстрацияларға, шерулерге, пикетке шығуға не өзге де жария іс-шараға қатысу
ескерту жасауға немесе жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады	ескерту жасауға немесе отыз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады

2-бөлімнің диспозицияларын ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының 6-бөлігімен салыстыру олардың арасында қоғамдық қауіптілік дәрежесі бойынша үлкен айырмашылық жоқ екенін көрсетеді, ал судья осы құқық бұзушылықтар бойынша ескерту түрінде бірдей әкімшілік жаза қолдануға құқылы. Салыстырылатын нормалардың айырмашылығы мынада: бірінші жағдайда Әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамы жария іс-шараға қатысушы заңды түрде өткізілетін жария іс-шараны өткізу талаптарын бұзады, ал ҚР ӘҚБтК-нің 6-бөлігі бойынша ст. 488 ҚР ӘҚБтК заңсыз өткізілетін жария іс-шараға қатыса отырып, құқық бұзушы болу жеткілікті.

Бұған дейін біз «бұл құқық бұзушылықтардың санкциялары заңсыз қоғамдық іс-шараға қатысу заңды қоғамдық іс-шараны өткізу тәртібін бұзудан гөрі қоғамдық қауіпті екенін мойындайтыны дұрыс емес. ПО-ның құқық қолдану практикасында кездейсоқ өтіп бара жатқан адамды полиция қызметкерлері жергілікті атқарушы органдармен келісілмеген жария іс-шараға қатысатын құқық бұзушы ретінде қабылдайтын жағдайлар сирек емес» [63, 153-бет].

ӘҚБтК-нің 488-бабы 2 және 6-бөліктерінің диспозицияларында «... егер бұл әрекеттерде қылмыстық жазаланатын әрекет белгілері болмаса» деген

сөздер көзделгендіктен, бұл да құқық бұзушылықты әкімшілік деп саралаудың тағы бір шарты болып табылады. Зерттелетін әкімшілік құқық бұзушылықтардың бәсекелес нормасы Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 400-бабы болып табылады. Бұл бапта барлық құқыққа қарсы әрекеттер (әрекетсіздіктер) бір бөлікке біріктірілген, онда барлық әрекеттер үшін бір ортақ санкциясы бар, ал бейбіт жиналыстар өткізу саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар қоғамдық қауіптілік дәрежесі бойынша бірдей болып табылады.

Осыған байланысты ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабында көзделген осындай құқық бұзушылықтар да қоғамдық қауіптілік дәрежесі бойынша шамамен тең деп есептелуге тиіс.

Түсініктеме берілген баптың 2-бөлігінде көзделген құқық бұзушылық субъектісі, осы баптың бірінші бөлігіндегі сияқты, әкімшілік құқық бұзушылық аяқталған немесе жолын кесу сәтіне он алты жасқа толған жеке есі дұрыс адам және тек ҚР азаматтары ғана бола алады. Бірақ айырмашылық мынада: екінші бөлік бойынша әкімшілік жауапкершілікке тек бейбіт жиналысқа қатысушы тартылуы мүмкін. Заңның 1-бөлігінің 2-тармағында «бейбіт жиналысқа ерікті түрде қатысатын Қазақстан Республикасының азаматы бейбіт жиналысқа қатысушы болып танылады [делінген [7].

Бейбіт жиналысқа қатысушының дұрыс емес заңнамалық анықтамасына назар аудару керек. Біріншіден, бейбіт жиналысқа шетелдік азаматтар да, азаматтығы жоқ адамдар да қатыса алады және бейбіт жиналыстар өткізу тәртібін бұзғаны үшін ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының 8 және 9-бөліктері бойынша әкімшілік жауаптылыққа тартылады. Екіншіден, шетелдік заңды тұлғалар да әкімшілік жауапкершілік субъектілері болып танылады (ҚР ӘҚБтК 488-бабының 3-5, 9, 10-бөлімдерін қараңыз).

Осыған байланысты Қазақстан Республикасының азаматтары ғана емес, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар, сондай-ақ шетелдік заңды тұлғалар да заңнамалық деңгейде бейбіт жиналыстарға қатысушы деп танылуға тиіс.

Сондай-ақ, біз бейбіт жиналысқа қатысушыларға осы жиналысқа қатысатын адамдардың санаттары бойынша Толығырақ анықтама беруіміз керек деп санаймыз. Мысалы, бейбіт жиналысқа қатысушыларға осы оқиғаны баяндайтын журналистер, Бейбіт жиналыстардың бұзылуын бақылайтын құқық қорғаушылар немесе «қызығушылық танытқандар» санатына жатқызылуы керек қарапайым адамдар жатады ма. Нақты анықтаманың болмауы іс жүзінде қоғамдық шараға қатыспаған, тек оны бақылаған жазықсыз адамдарды жазалауға әкеледі.

Адам құқықтары жөніндегі Комитет бейбіт жиналыстарға құқықты толық жүзеге асыруда журналистер, құқық қорғаушылар, сайлаудағы бақылаушылар және жиналыстарға қатысты мониторингке немесе есептілікке қатысатын басқа адамдар ерекше маңызды рөл атқаратынын атап өтті. Оларға бұл функцияларды орындауға немесе олардың орындалуын негізсіз шектеуге, соның ішінде құқық қорғау органдары қызметкерлерінің

іс-әрекеттерін бақылау бөлігінде тыйым салынбайды. Олар басқа нысанда қуғын-сүргінге немесе қуғын-сүргінге ұшырамауы керек және олардың жабдықтары тәркіленбеуі немесе зақымдалмауы керек. Жиналыс заңсыз деп танылса немесе таратылса да, бұл бақылау құқығын тоқтатуды білдірмейді. Жиналыстарды бақылау тәуелсіз ұлттық құқық қорғау мекемелері мен үкіметтік емес ұйымдар үшін жақсы тәжірибенің бір мысалы болып табылады [64].

Бейбіт жиналыстар туралы жаңа заңның қабылдануына байланысты «бұқаралық ақпарат құралдары туралы» 1999 жылғы 23 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңы 4-3-баптың 13-4-тармақшасымен толықтырылды, ол уәкілетті органды рұқсат етілген және рұқсат етілмеген бейбіт жиналыстар өткізу шарттарында пайдаланылатын журналист қызметінің қағидаларын және айрықша белгілердің нысандарын әзірлеуге міндеттейді [66].

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрінің 2020 жылғы 4 тамыздағы №279 бұйрығымен бекітілген:

- 1) бейбіт жиналыстарға қатысатын журналистің (бұқаралық ақпарат құралдары өкілінің) қызмет қағидалары;
- 2) қоғамдық іс-шараларға қатысқан журналистің айрықша белгілерінің нысандары [67].

Еуропалық адам құқықтары сотының тәжірибесі ресми түрде хабарламаның немесе рұқсаттың болмауы бейбіт және заңды сипаттағы жиналысты тоқтатуға негіз бола алмайтынын анық көрсетеді. Сондай-ақ, егер ол мұндай жиналыстың заңсыздығы туралы білмесе және қоғамдық тәртіпті өз бетінше бұзбаса, заңсыз бейбіт жиналысқа қатысушыны жауапқа тарту негізсіз болады [38, 39].

Бұл мәселені Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысымен бейбіт жиналысқа немесе жария іс-шараға қатысушының түсінігін түсіндіру арқылы да шешуге болады. ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының 1 және 2-бөлімдерінің санкциялары толығымен сәйкес келеді, сондықтан бейбіт жиналыстар өткізуді ұйымдастыруға оларды өткізу талаптарын бұзуға кедергі жасау нысанында құқыққа қайшы әрекеттердің болуының мәні көрінбейді.

2020 жылдың маусымына дейін жоғарыда аталған құқыққа қарсы әрекеттер ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының бір бөлігінде көзделген, бірақ «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстар ұйымдастыру тәртібі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 25.05.2020 жылғы №334 Заңының негізінде олар негізсіз бөлінді [53].

ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының 3-бөлігінде көзделген құқық бұзушылықтың объективті жағы түсініктеме берілген баптың 2-бөлігіндегідей құқыққа қайшы әрекеттермен көрсетіледі, бірақ бейбіт жиналысқа қатысушы емес, оны ұйымдастырушы құқық бұзушы болып табылады. Заңның 1-бабының 4-тармағына сәйкес бейбіт жиналысты

ұйымдастырушы-кәмелетке толған азамат немесе Қазақстан Республикасының кәмелетке толған азаматтар тобы немесе Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен тіркелген, бейбіт жиналысты өткізуге бастамашы болып, оны өткізуді ұйымдастыратын және бейбіт жиналыстың барысына және оның қатысушыларына басшылықты жүзеге асыратын заңды тұлға [7].

Заңның 5-бабының 3-бөлігі негізінде бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушыға бейбіт жиналыстарды өткізу кезінде тыйым салынады:

- 1) Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының заңдарын және өзге де нормативтік құқықтық актілерін бұзуға, жаппай тәртіпсіздіктерге, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық алауыздықты қоздыруға шақыруға, билікті басып алуға немесе ұстап қалуға, Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күштеп өзгертуге насихаттауға немесе жария түрде шақыруға;
- 2) көліктің, инфрақұрылым объектілерінің үздіксіз жұмыс істеуіне, жасыл желектердің және шағын сәулет нысандарының, өзге де мүліктің сақталуына кедергі келтіретін, сондай-ақ бейбіт жиналыстарға қатыспайтын азаматтардың еркін жүріп-тұруына кедергі келтіретін іс-әрекеттер жасауға;
- 3) мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, лауазымды адамдардың өмірін, денсаулығын, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғау, қоғамдық тәртіпті қорғау және бейбіт жиналыстар өткізу кезінде қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі шаралар кешенін орындауы кезінде олардың қызметіне кедергі келтіруге;
- 4) бейбіт жиналыстарға қатысушыларды қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуге жеке күзет ұйымдарын тартуға;
- 5) Жергілікті атқарушы органның келісімінсіз киіз үйлер, шатырлар, өзге де құрылыстар орнатуға;
- 6) өзімен бірге Азаматтарға және заңды тұлғалардың меншігіне материалдық залал келтіру үшін адамдардың өмірі мен денсаулығына қарсы пайдаланылуы мүмкін суық, атыс және өзге де қаруды, сондай-ақ арнайы дайындалған немесе бейімделген заттарды (заттарды, бұйымдарды) алып жүруге міндетті;
- 7) алкоголь өнімін, есірткі құралдарын, психотроптық заттарды, олардың аналогтарын таратумен және (немесе) тұтынумен айналысуға, сондай-ақ алкогольдік, есірткілік және (немесе) уытқұмарлық масаң күйде болуға;
- 8) денсаулықты қорғауға бағытталған жеке қорғану құралдарын қоспағанда, киім заттарын және (немесе) тұлғаны тануға кедергі келтіретін өзге де құралдарды пайдалануға;
- 9) үгітті және бейбіт жиналыстарды өткізу кезінде Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының заңдары мен өзге де нормативтік құқықтық актілерін бұзуға, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық алауыздықты қоздыруға бағытталған рәміздерді, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес тыйым

салынған террористік немесе экстремистік ұйымдардың рәміздерін, иллюстрациялық материалдарын пайдалануға құқылы.

Ұйымдастырушы немесе ұйымдастырушының өкілі болмаған кезде бейбіт жиналыстар өткізуге жол берілмейді [7].

Осы баптың 3-бөлігінде көзделген құқық бұзушылық субъектісі бейбіт жиналысты ұйымдастырушы болып табылады, атап айтқанда:

- 1) Әкімшілік құқық бұзушылық аяқталған немесе жолын кесу сәтіне кәмелетке толған жасқа толған, есі дұрыс жеке тұлға;
- 2) заңды тұлға не оның өкілі. Бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушының өкілдері бірдей құқықтарды пайдаланады және ұйымдастырушы сияқты міндеттерді атқарады.

Бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушы бола алмайды:

- 1) Сот іс-әрекетке қабілетсіз не әрекет қабілеті шектеулі деп таныған немесе сот үкімі бойынша түзеу жұмыстары, қоғамдық жұмыстарға тарту, бас бостандығын шектеу, қамауға алу, бас бостандығынан айыру түріндегі жаза тағайындалған Қазақстан Республикасының азаматы жазасын өтеу кезеңіне;
- 2) жаппай тәртіпсіздіктерге қатысқаны, мемлекетке опасыздық жасағаны, тыңшылық жасағаны, экстремистік және террористік қылмыстары, бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзғаны үшін өтелмеген немесе алынбаған соттылығы бар Қазақстан Республикасының азаматы;
- 3) Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен тіркеуден өтпеген заңды тұлға;
- 4) Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен қызметі тоқтатыла тұрған немесе тыйым салынған ұйым.

Қарастырылып отырған баптың 3-бөлігіндегі құқық бұзушылықтың субъективті жағы кінәнің қасақана түрімен сипатталады. Жеке тұлғаның құқыққа қайшы әрекеттерінің себептері мен мақсаттары құқық бұзушылықтың біліктілігіне әсер етпейді, бірақ судья әкімшілік жаза тағайындау кезінде ескеруі мүмкін.

Талданатын баптың 4, 10-12-бөліктерінде көзделген құқық бұзушылықтың объективті жағы әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде құқық бұзушылықтардың қайталануының саралау белгісін көздейді:

- 4-бөлім 1, 2 немесе 3-бөліктерде көзделген әрекеттер үшін;
- 5-бөлімде көзделген әрекеттер үшін 10-бөлім;
- 6-бөлімде көзделген әрекеттер үшін 11-бөлім;
- 12-бөлім 7-бөлімде көзделген әрекеттер үшін.

Мұндай жағдайларда Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс қозғауға уәкілеттік берілген лауазымды адамдар құқық бұзушының қайталама іс-әрекеттерін Қрқбтк-нің 488-бабында (57-баптың 2-бөлігі) көзделген құқық бұзушылық үшін жауапкершілікті ауырлататын мән-жай ретінде емес, біліктілік белгісі ретінде ғана ескеруі тиіс екенін атап өткен жөн

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істің материалдарына қайтадан құқық бұзушылық жасау фактісін растайтын заңды күшіне енген сот қаулысының (лауазымды адамның) көшірмесі не Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті органдарының мәліметтері қоса берілуге тиіс [65].

Қайталануын айқындау кезінде адам ӘҚБтК-нің 61-бабында көзделген әкімшілік жазаға тартылды деп есептелетін мерзім туралы ӘҚБтК-нің жалпы бөлігінің ережелеріне сүйену қажет.

Осы баптың 4-бөлігінің субъектілері мен субъективті жағы тиісінше 1, 2 және 3-бөліктерге сәйкес келеді.

ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының 5-бөлігінде көзделген құқық бұзушылықтың объективті жағы жиналыстарды, митингілерді, демонстрацияларды, шерулерді, пикеттерді немесе ҚР бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасында белгіленген тәртіпті бұза отырып өткізілетін өзге де жария іс-шараларды ұйымдастырушыларға және (немесе) қатысушыларға жәрдем көрсету жөніндегі құқыққа қарсы іс-қимылдармен:

- 1) үй-жайларды не өзге де мүлікті (байланыс құралдарын, көбейту техникасын, жабдықты, көлікті) беру;
 - 2) оларды ұйымдастыру және өткізу үшін өзге де жағдайлар жасау.
- Заңсыз бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру мен өткізудің өзге шарттары деп дыбысты күшейтетін техникалық құралдарды, плакаттарды, транспаранттарды, қойылған талаптары бар көрнекі үгіт құралдарын беруді немесе дайындауды түсінуге болады.

Қылмыстық құқықтағы бәсекелес норма ҚР ҚК 400-бабы болып табылады, онда ұқсас біліктілік белгісі бар, бірақ қоғамдық қауіптілігі жоғары. Заңсыз жиналыстарды, митингілерді, пикеттерді, демонстрацияларды немесе өзге де жария іс-шараларды ұйымдастырушыларға жәрдем көрсеткені үшін, егер олар үй-жайларды, байланыс құралдарын, жабдықтар мен көлікті ұсынса, азаматтардың қылмыстық жауаптылығы көзделген. Сонымен қатар, Әкімшілік құқық бұзушылық қылмыстық қылмыстан жағымсыз салдармен ерекшеленеді.

Жоғарыда аталған құқыққа қайшы әрекеттер, егер бұл әрекеттер:

- 1) азаматтардың немесе ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделеріне елеулі зиян келтірген;
- 2) қоғамның немесе мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделеріне елеулі зиян келтірді [48].

ҚР ҚК 3-бабының 14-тармағының негізінде елеулі зиян-осы Кодексте көзделген қылмыстық құқық бұзушылық құрамының белгісі ретінде көрсетілмеген жағдайларда мынадай салдарлар:

- 1) адамның және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын, ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделерін, қоғам мен мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін бұзу;
- 2) елеулі залал келтіру; жәбірленушіде өмірлік қиын жағдайдың туындауы;

- 3) ұйымдардың немесе Мемлекеттік органдардың қалыпты жұмысын бұзу;
- 4) маңызды әскери іс-шараларды бұзу не әскери бөлімдер мен бөлімшелердің жауынгерлік әзірлігі мен жауынгерлік қабілеттілігі деңгейін қысқа мерзімді төмендету;
- 5) қарулы топтардың немесе жекелеген қарулы адамдардың, құрлықтағы, әуе немесе теңіз жауынгерлік техникасының шабуылын уақтылы анықтамау немесе тойтару;
- 6) Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы арқылы адамдар мен көлік құралдарының кедергісіз заңсыз өтуіне, контрабандалық жүктердің өтуіне жол беру, шекара құрылыстарына, шекараны күзетудің техникалық құралдарына залал келтіретін әрекеттерге жол беру;
- 7) келтірілген зиянның маңыздылығын куәландыратын өзге де салдарлар [48].

Бірақ соған қарамастан, құқық бұзушылықтың маңыздылығын, егер мүмкін болса, нақты анықтау өте қиын. ҚР ӘҚБтК-нің қолданыстағы редакциясын әзірлеу кезінде де құқықтық саясатты зерттеу орталығының сарапшысы В.М. Яворский заң шығарушы «елеулі зиян» деген сөзбен не басқаша айтқанда, бұл зиянды қалай есептеу керектігін нақты анықтамағанына назар аударды. Бірақ қандай да бір себептермен ол бұл мәселені анықтады, бірақ шешудің жолдарын ұсынбады [46].

Бұған дейін біз қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу саласындағы әкімшілік немесе қылмыстық құқық бұзушылықты саралау кезінде қателерді болдырмау үшін ҚР ӘҚБтК немесе ҚР ҚК-де елеулі зиян ұғымын неғұрлым нақты тұжырымдау қажет екенін ұсынған болатынбыз [63, 152-бет].

Әкімшілік пен қылмыстық құқық бұзушылықтың тағы бір маңызды айырмашылығы-құқық бұзушылық субъектісі. Осы баптың 5-бөлігінде көзделген құқық бұзушылық субъектісі әкімшілік құқық бұзушылық аяқталған немесе жолын кесу сәтіне он алты жасқа толған жеке есі дұрыс тұлға не заңды тұлға болып табылуы мүмкін. Қылмыстық құқық бұзушылықтың субъектісі тек жеке тұлға бола алады, сондықтан егер әкімшілік құқық бұзушылықты заңды тұлға жасаса және одан әрі қылмыстық қылмысты сипаттайтын жоғарыда аталған салдарлар туындаса, онда тергеушілер заңды тұлғаның жұмысшысы болып табылатын кінәлі жеке тұлғаны іздеуге мәжбүр болады.

Құқық бұзушылық субъектісін айқындау кезінде «егер осы бөлімнің Ерекше бөлігінде көзделген іс-әрекетті (іс-әрекетті не әрекетсіздікті) заңды тұлғаны басқару функцияларын жүзеге асыратын орган, тұлға немесе дара кәсіпкер мен заңды тұлғаның қызметкері жасаған, санкциялаған, мақұлдаған болса, заңды тұлғалар Әкімшілік құқық бұзушылық үшін әкімшілік жауаптылықта болады» деп белгіленген ҚР ӘҚБтК-нің 33 - бабының 2-бөлігін басшылыққа алған жөн ұйымдық-өкімдік немесе әкімшілік-шаруашылық функцияларды орындайтын тұлғалар». ҚР ӘҚБтК бір іс-әрекеті үшін әртүрлі құқық бұзушылық субъектілерін қатар тартуға жол берілмейді.

ҚР ӘҚБтК 488-бабының 6-бөлігінде көзделген құқық бұзушылықтың объективті жағы Қазақстан Республикасының бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасында белгіленген тәртіпті бұза отырып өткізілетін жиналысқа, митингіге, демонстрацияға, шеруге және пикетке шығуға не өзге де жария іс-шараларға қатысу түрінде бір біліктілік белгісімен көрсетіледі. Осы баптың 6-бөлігінде көзделген әкімшілік құқық бұзушылықтың айырмашылығы осы баптың 2-бөлігінен заңда белгіленген рәсімдерді бұза отырып ұйымдастырылған бейбіт жиналысқа қатысушы-құқық бұзушының қатысуымен ерекшеленеді.

Мұнда да, егер құқық бұзушының іс-әрекетінде қылмыстық жазаланатын іс-әрекеттің белгісі көрінбесе, әкімшілік жауапкершілікке тартудың міндетті шарты болып табылады. ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының 5-бөлігінің түсініктемелерінде көрсетілген салдарлар қылмыстық қылмыс болып табылады.

Түсіндірме баптың 6-бөлігінің құқық бұзушылық субъектісі ҚР ӘҚБтК 488-бабының 2-бөлігімен бірдей.

Бұл құқық бұзушылықтың субъективті жағы оның қасақана да, абайсызда да жасалуы мүмкін екендігінде көрінеді. Құқық бұзушының абайсыздығы ол бейбіт жиналыс митинг, демонстрация, шеру және пикет немесе басқа да қоғамдық іс-шаралар түрінде заңды түрде өткізіледі деп болжауы мүмкін.

Зерттелетін баптың 7-бөлігінде көзделген құқық бұзушылықтың объективті жағы жиналыстарды митингілерді, демонстрацияларды, шерулерді, пикеттерді не өзге де жария іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу жөніндегі екі құқыққа қайшы әрекеттермен (әрекетсіздіктермен) көрінеді. ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының 3-бөлігінен айырмашылығы, қаралып отырған баптың 7-бөлігі бойынша құқыққа қайшы әрекеттер Қазақстан Республикасының бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасында белгіленген тәртіпті бұзу жағдайында жүргізіледі. Өнердің екінші бөлігінде. 488 ӘҚБтК құқыққа қарсы іс-әрекеттер Қазақстан Республикасының бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнамасына сәйкестік жағдайында жасалады, сондықтан Санкциялар ӘҚБтК 488-бабының 7-бөліміне қарағанда аз репрессиялық болып көрінеді. Жиналыстар митингілер, демонстрациялар, шерулер, пикеттер немесе басқа да қоғамдық іс-шаралар бейбіт жиналыс ұғымының құрамдас бөлігі болып табылады, сондықтан заң шығарушы мақалада неге бейбіт жиналысты құрамдас бөліктерге бояйтыны түсініксіз.

ҚР ӘҚБтК 488-бабының 7-бөлігінде көзделген әкімшілік құқық бұзушылықтың субъектісі мен субъективті жағы осы баптың 3-бөлігінің ұқсас ұғымдарымен сәйкес келеді.

Түсініктеме берілген баптың 8 және 9-бөліктерінде көзделген әкімшілік құқық бұзушылықтардың объективті жағы ҚР ӘҚБтК 488-бабының алтыншы және жетінші бөліктерімен сәйкес келеді, бірақ қарастырылып отырған

баптың 8 және 9-бөліктерінің құқық бұзушылық субъектілері шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар болып табылатындығымен ерекшеленеді.

Қазақстан Республикасының аумағынан шығаруға жататын шетелдіктерді әкімшілік жауапкершілікке тарту ерекшеліктерін қоспағанда, осы нормалардың санкциялары толығымен дерлік сәйкес келеді.

8-кесте-ҚР ӘҚБтК 488-бабының 6-9-бөліктерінің санкцияларын салыстыру

Салыстырылатын нормалар	ҚР резиденттері	Шетелдіктер
488 Б. 6 б. және 8 Б.	ескерту немесе отыз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл не он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алу	ескерту немесе отыз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл не Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге әкімшілік шығарып жібере отырып, он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алу
488 Б. 7 б. және 9 Б.	Жеке тұлғаларға елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл не он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алу, заңды тұлғаларға – жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салу	Жеке тұлғаларға – елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл не Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жібере отырып, он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алу, заңды тұлғаларға-заңды тұлғаның қызметін тоқтата тұра отырып немесе онсыз жүз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салу

Біздің ойымызша, егер талданып отырған Әкімшілік құқық бұзушылық жасаған шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдар, егер оларды шығарып жіберу туралы шара қолданылса, әкімшілік қамауға алынбауы керек. Олар құқық бұзушылық жасады, ал мемлекет бұл үшін әкімшілік қамауға алынған адамдар үшін арнайы қабылдағыштарда мемлекет есебінен 15 тәулік ұстауы керек. Яғни, мемлекеттің өзі шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар жасаған құқық бұзушылықтар үшін өзін жазалайды.

Түсініктеме берілген бап бойынша іс қозғауға және ҚР ӘҚБтК 804 бабының негізінде әкімшілік жаза қолдануға лауазымды адамдардың құқығы бар:

- 1) ПО лауазымды адамдары (804-баптың 1-бөлігінің 1-тармағы);
- 2) Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің әскери полиция органдарының жиындарға шақырылған әскери қызметшілер, әскери міндеттілер және Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарының Көлік құралдарын басқаратын адамдар жасаған құқық бұзушылықтар туралы (804-баптың 1-бөлігі 4-т.);
- 3) Қазақстан Республикасы Мемлекеттік күзет қызметінің әскери қызметшілері жасаған құқық бұзушылық үшін күзет іс-шараларын жүргізу кезінде Қазақстан Республикасы Мемлекеттік күзет қызметі (804-баптың 1-бөлігі 46-т.).

Түсініктеме берілген бап бойынша әкімшілік жаза қолдануға мамандандырылған аудандық және оларға теңестірілген әкімшілік соттардың судьялары ғана құқылы (684-бап 1-бап)

Осылайша, ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының ғылыми-практикалық түсіндірмесі зерттелетін құқық бұзушылықтың кейбір құрамдарын жетілдіру, атап айтқанда Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажеттігін көрсетті:

1) бейбіт жиналыстар жария іс-шаралар деп аталуы керек және «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабының 1-тармағы өзге редакцияда жазылсын. Мысалы, «қоғамдық іс — шара-бұл азаматтық қоғам өткізетін, өзінің табиғаты бойынша бейбіт, зорлық-зомбылықсыз және қарусыз, мемлекеттік қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, денсаулық сақтау, халықтың имандылығын, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделеріне қауіп төндірмейтін, жиналыс, митинг және демонстрация, шеру, пикет және т. б. түрінде өткізілетін акциялар. басқа акциялар»;

2) пикет деп санау керек - наразылық әрекеттерін тоқтату талаптары мен шарттарын ұсына отырып, қоғамдық-саяси немесе әлеуметтік-экономикалық проблемаға жұртшылықтың немесе өзге де адамдардың назарын аудару үшін өткізілетін жария іс-шара.

3) заңсыз жария іс-шараға қатысу заңды жария іс-шараны өткізу тәртібін бұзудан гөрі қоғамдық қауіпті деп танылмауға тиіс. Сондықтан ҚР ӘҚБтК 488-бабының 2 және 6-бөлімдерінің санкцияларының мөлшері бірдей болуы тиіс. Сондай ақ 488 баптың осы бөліктерінің диспозициялары бір бөлікке біріктірілуі керек;

4) қылмыстық заңнаманың бәсекелес нормалары заңды түрде ұйымдастырылған жария іс-шараны өткізу процесінде құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауаптылықты көздемейтіндіктен, «егер бұл әрекетте қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса» деген сөздер ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабының 2-бөлігінде алып тасталуы тиіс;

5) «Елеулі зиянды» айқындау бейбіт жиналысқа қатысушының әкімшілік құқық бұзушылығын (құқыққа қарсы іс-қимылдарын) қылмыстық құқық бұзушылықтан дәл ажыратуға мүмкіндік бермейді. Заң шығарушы «елеулі зиян» сөзінің нені білдіретінін немесе басқаша айтқанда, бұл зиянды қалай есептеу керектігін нақты анықтаған жоқ. Осыған байланысты, біз қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу саласындағы әкімшілік немесе қылмыстық құқық бұзушылықты саралау кезінде қателерді болдырмау үшін ҚР ӘҚБтК немесе ҚК-де елеулі зиян ұғымын неғұрлым нақты тұжырымдауды ұсынамыз;

6) «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабының 2-тармағына өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажет. Бейбіт жиналыстарға Қазақстан Республикасының азаматтары ғана емес,

шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар, сондай-ақ шетелдік заңды тұлғалар да қатысушы деп танылуға тиіс;

7) бейбіт жиналысқа қатысушының нақты анықталмауына байланысты мәжбүрлеу шараларын қолдану және жазықсыз адамдарды заңды жауапкершілікке тарту жағдайлары іс жүзінде сирек емес. осыған байланысты біз бейбіт жиналысқа қатысушыларға осы жиналысқа қатысатын адамдардың санаттары бойынша неғұрлым егжей-тегжейлі анықтама беруді ұсынамыз. Мысалы, журналистер, құқық қорғаушылар немесе қарапайым өтіп бара жатқан адамдар (қызығушылық танытқандар) бейбіт жиналыстарға қатысушы деп танылмауы керек.

§ 2.2 Шығыс Еуропа және Орталық Азия елдерінің жария іс-шараларды өткізудің хабарламалық тәртібі туралы заңнамасын талдау

Қазақстан Республикасы Негізгі Заңының 32-бабында Қазақстан Республикасы азаматтарының бейбіт және қарусыз бейбіт жиналыстардың әртүрлі түрлерін өткізуге конституциялық құқығы көзделгеніне қарамастан, Конституцияның осы бабында бұл құқық заңмен шектелуі мүмкін екендігі айтылған [57].

Яғни, осы Конституциялық баптың диспозициясы биліктің бейбіт жиналыстарға тыйым сала алмайтындығын, тек оларды шектей алмайтындығын нақты көрсетеді. Сондықтан бейбіт жиналысты ұйымдастырушы көпшілік іс-шараны өткізуге рұқсат алмауы керек, тек жергілікті атқарушы органдар бейбіт жиналысты өткізу процесін уақыт, орын бойынша түзете алатындай етіп, сонымен қатар мамандандырылған заңнама бұзылған жағдайда заңды жауапкершілік туралы ескертуі керек деген қорытынды жасауға болады.

«Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» Қазақстан Республикасы Заңы жобасы тұжырымдамасының мақсаттары 2020 жылғы 25 мамырда қабылданған осы Заңның мазмұнынан ерекшеленеді. Тұжырымдамада «заңмен қамтылған бейбіт жиналыстардың барлық түрлерін құқықтық реттеу хабарлама емес, рұқсат етілген және бірдей ережелер бойынша жүзеге асырылады» делінген [54].

Бірақ бұл іс жүзінде болған жоқ, бұл кейбір шет елдердің заңнамасымен салыстырғанда ұлттық заңнаманы одан әрі талдауды көрсетеді, мұнда бейбіт жиналыстарды өткізудің рұқсат беру сипаты емес, тек конституциялық деңгейде ғана емес, заңнамалық деңгейде де бекітілген. Яғни, бірінші тұжырым «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» Қазақстан Республикасы Заңы жобасы тұжырымдамасының бейбіт жиналыстарды өткізудің хабарламалық сипаты туралы мақсатының жартысына қол жеткізілгені айқын.

Бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу туралы жаңа мамандандырылған заң қабылданғаннан кейін, Қазақстан Республикасы

Үкіметінің Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіні Қазақстан Республикасының орындауы туралы үшінші кезеңдік баяндамасының 270-тармағында «... заң рұқсат беру және хабарлама жасау тәртібін қамтитын бейбіт жиналыстарды ұйымдастырудың гибридтік тәртібін енгізуді көздейді. Мұндай тәсіл Қазақстанға бейбіт жиналыстар мәселелерін большейықтандыру бағытында маңызды қадам жасауға мүмкіндік береді»[2]. Бүкіл әлемде дерлік жергілікті өзін-өзі басқару органдары қоғамдық жиналыс өткізу туралы алдын ала жазбаша хабарламаны талап ететін құқық қолдану практикасы қалыптасты. Мұндай талаптар, егер олар жиналыс бостандығын өткізу тәртібіне жәрдемдесу және қоғамдық тәртіпті, қоғамдық қауіпсіздікті және басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау үшін қажетті жағдайлар жасау жөніндегі мемлекеттің оң міндетін іске асыру мақсатын көздейтін болса, танымал деп санаған жөн.

Егер мемлекеттік басқару органдары бейбіт жиналыстар өткізуге тыйым салу құзыретінен айырылса, алдын ала хабарлау, жария іс-шараны өткізу туралы мұндай талап азаматтар мен заңды тұлғалардың құқықтарын шектемейтін факт деп санауға болады, тек өткізу тәртібін өзгертуді және ұлттық заңнаманың құқықтық нормаларын бұзғаны үшін ықтимал заңды жауапкершілік туралы ұсынуға болады. Сонымен бірге, биліктің негізгі күші азаматтар мен заңды тұлғалардың жиналыс бостандығына құқықтарын іске асыру процесіне араласудан гөрі жиналыстың бейбіт сипатын қамтамасыз етуге бағытталуы керек.

Бас Ассамблеяның 1966 жылғы 16 желтоқсандағы 2200a (XXI) қарарында қабылданған азаматтық құқықтар туралы халықаралық пактінің 21-бабына сәйкес бейбіт жиналыстарға құқық танылады. Бұл құқықты пайдалану заңға сәйкес қолданылатын және демократиялық қоғамда мемлекеттік немесе қоғамдық қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, халықтың денсаулығы мен имандылығын қорғау немесе басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделері үшін қажет шектеулерден басқа ешқандай шектеулерге жатпайды [68].

Мысалы, Эстонияда бейбіт жиналыс өткізуге өтініш берудің қажеті жоқ, бірақ жергілікті өзін-өзі басқаруға 4 жұмыс күнінен кешіктірмей, бірақ көпшілік жиналыс өткізілгенге дейін 3 айдан ерте емес хабарлама жіберу жеткілікті, егер:

- 1) көліктің кез келген түрінің жұмысы мен қозғалысын ұйымдастыруды өзгерту қажет;
- 2) жария іс-шара өткізілетін жерде қандай да бір ірі құрылыс конструкцияларын, сахналарды, шатырларды және т. б. орнату жоспарлануда;
- 3) жарық және дауыс зорайтқыш дыбыстық қондырғыларды пайдалану көзделеді [69].

Литвада бейбіт жиналысты ұйымдастырушылар 5 жұмыс күні ішінде өзін-өзі басқару әкімшілігінің директорына немесе оны алмастыратын адамға жиналыс өткізу туралы жазбаша хабарлама ұсынуы керек, оған 15-тен астам

адам қатысады. Егер жария жиналыста 15-тен кем қатысушы көзделсе, онда бейбіт жиналысты ұйымдастырушыға жария іс-шара өткізілгенге дейін 2 сағаттан кешіктірмей полицияға жария іс-шараны өткізу туралы хабарлама жіберу жеткілікті. Литва полициясына хабарлаудың мақсаты – оған жиналыс өткізу кезінде полицияның қатысуы қажет болған жағдайда өз қызметін жоспарлауға, заңсыз жиналыстың өткізілуіне жол бермеуге, сондай-ақ заңмен жиналыс өткізуге тыйым салынған адамның жиналыс өткізуіне мүмкіндік беру. Сонымен қатар, полицияға хабарлама жіберген кезде жиналысты ұйымдастырушы жиналысты ұйымдастырушының жеке басының қоғамдық жиналыс туралы Заңның талаптарына сәйкестігін құжаттауға міндетті [26].

Армения Республикасында жария жиналыстар өткізудің осындай тәртібі көзделген, бірақ егер шұғыл және стихиялық жиналыстарға 100-ден астам адам қатысуы көзделсе, ұйымдастырушы уәкілетті органды жазбаша нысанда хабардар етуге міндетті. Армения Республикасының «жиналыс бостандығы туралы» Заңының 24-бабына сәйкес, егер ұйымдастырушының негізделген пікірі бойынша жиналысқа 100-ден аспайтын қатысушы қатысатын болса, онда хабарламаны ұсыну міндетті болып табылмайды [15]. Бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру мен өткізудің хабарлама жасау тәртібі Молдова Республикасында көзделеді, онда ұйымдастырушы бұл туралы алдын ала хабарламаны тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің жергілікті жария басқару органына жиналыс өткізілетін күнге дейін бес күннен кешіктірмей жазбаша нысанда береді.

Жергілікті басқару органдары бір мезгілде жиналыстар өткізу туралы бірнеше хабарлама алса да, оларды өткізуге тыйым салуға құқылы емес. Мұндай жағдайда жергілікті жария басқару органының уәкілетті органы Молдова Республикасының 2008 жылғы 22 ақпандағы «жиналыстар туралы» Заңының 11-бабын Басшылыққа ала отырып, барлық бір мезгілде жиналыстар өткізу жөнінде қолайлы шешім табу үшін барлық өтініш берушілердің қатысуымен отырыс өткізеді. Стихиялық жиналыс өткізілген жағдайда, Молдавияның «жиналыстар туралы» Заңында көзделген нысанды және/немесе мерзімді сақтамай-ақ алдын ала хабарлама беруге жол берілетінін атап өткен жөн. Ұйымдастырушы жиналысты өткізу құқығын барлық жауапкершілікпен жүзеге асырады және жергілікті жария басқару органынан талап етілген қызметтерді көрсету жөніндегі қызметті жеңілдету мақсатында жиналысты ол туралы белгілі болғаннан кейін бірден өткізу ниеті туралы Жергілікті жария басқару органына хабарлайды [70].

Грузия заңнамасына сәйкес, жиналыстарды немесе манифестацияны ұйымдастыру және өткізу үшін осы іс-шараларды ұйымдастырушы жоспарланған акция өтетін жердегі жергілікті өзін-өзі басқару органына жазбаша хабарлама жіберуі керек. Бірақ Грузияның 1997 жылғы 12 маусымдағы «жиналыстар мен манифесттер туралы» Заңының 7-бабына сәйкес, міндетті түрде хабарлау туралы талап жиналыс пен манифестацияға қатысатын және плакаттар, ұрандар, баннерлер және басқа да көрнекі

құралдар арқылы өз пікірлерін білдіргісі келетін қарапайым азаматтарға қолданылмайды; бұл ретте қатысушылар ғимараттардың кіреберістері мен баспалдақтарын пайдаланбауы, жолдарды жауып тастамауы немесе көлік пен жаяу жүргіншілердің қозғалысына кедергі келтірмеуі тиіс[16].

Әзірбайжан Республикасының 1998 жылғы 13 қарашадағы «жиналыс бостандығы туралы» Заңының 5-бабында атқарушы органдарды хабардар ету тәртібі жазбаша ескерту арқылы жүзеге асырылады, онда жиналыстың барлық ұйымдастырушылары осы ескертуге қол қоюы керек. Бірақ ескерту мәртебесі бейбіт жиналысты өткізудің рұқсат беру тәсілі ретінде танылуы керек, өйткені Әзірбайжан Республикасының 1998 жылғы 13 қарашадағы Заңының 10-бабы негізінде. «Жиналыстар бостандығы туралы» атқарушы билік органдары жиналысты өткізу мүмкіндігі туралы шешімді оны өткізуге дейін 2 жұмыс күнінен кешіктірмей жазбаша нысанда жеткізуі тиіс. Бірақ Әзірбайжан Республикасындағы кездейсоқ жиналыстар үшін жазбаша ескерту қажет емес. Кездейсоқ жиналыстар тек шектелуі немесе тоқтатылуы мүмкін [14].

ЕҚЫҰ ОБДИЧ халықаралық ұйымының бейбіт жиналыстар бостандығы туралы басшылық қағидаттары ұлттық заңнаманың ережелерінде алдын ала хабарламаны көздеуді ұсынады, ол жиналысты өткізуге рұқсат беру туралы өтініш беруді талап етпей, жиналысты өткізу ниеті туралы хабарлама ретінде ғана қарастырылуы тиіс. Кейбір елдерде бұл заңмен қарастырылғанымен, рұқсат алу ережелері жиналыс бостандығының негізгі құқығының маңыздылығын да, заңнамалық реттеудің мәні болып табылмайтын кез келген әрекетті заңды деп санау керек деген тиісті қағиданы да жеткілікті түрде ескермейді.

Жиналысты өткізу үшін рұқсат талап етілетін елдерге ұлттық заңнаманы тек алдын ала ескертуді көздейтін етіп өзгерту ұсынылады. Бірқатар елдерде рұқсат беру тәртібі конституциялық емес деп танылғаны маңызды. Рұқсат алудың кез-келген рәсімінде рұқсат берудің заңмен белгіленген критерийлері болуы керек. Сонымен қатар, бұл критерийлер жиналыстың уақыты, орны және тәртібі сияқты параметрлермен ғана шектелуі керек; оларда жиналыстың идеялық мазмұнын реттеу мүмкіндіктері қарастырылмауы керек [38].

Кейбір елдерде бейбіт жиналысты өткізу үшін қоғамдық іс-шараны өткізу ниеті туралы хабарламалар беру қажет болса да, олар осы іс-шараларды өткізу туралы өтініштің сипатына ие. Мысалы, Беларусь, Тәжікстан және Қазақстанда осы уақытқа дейін мамандандырылған заңдар кейбір бейбіт және қоғамдық іс-шараларды өткізуге рұқсат алу үшін өтініш беруді талап етеді.

«Беларусь Республикасындағы бұқаралық іс-шаралар туралы» 1997 жылғы 30 желтоқсандағы Беларусь Республикасы Заңының 5-бабының негізінде бұқаралық іс-шараны өткізу туралы өтінішті оның ұйымдастырушысы (ұйымдастырушылары) аумағында бұқаралық іс-шара өткізу жоспарланып отырған жергілікті атқарушы және өкімдік органға

береді. Бірақ егер қоғамдық іс-шарада 1000-нан астам және 1500-ден астам адам қатысуы керек болса, рұқсат алу одан да қиын, өйткені ілеспе құжаттары бар өтінішті облыстық атқару комитетіне тапсыру қажет [17].

Әрине, бұл ережені конституциялық емес деп санау керек, бұған адам құқықтарын қорғайтын халықаралық ұйымдардың, Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық соттың және Беларусьсиядағы саяси режимді өзгертуге бағытталған бірқатар Еуропа елдерінің, Канада мен АҚШ-тың экономикалық санкцияларының теріс пікірлері дәлел бола алады.

Тәжікстанда бейбіт жиналыстарды өткізуге рұқсат беру тәртібі бар, өйткені ұйымдастырушылар бұқаралық іс-шараны өткізуге рұқсат алуға өтініш беруі керек. Егер бұқаралық іс-шараны бірнеше әкімшілік аумақтық бірліктердің аумағында өткізу көзделсе не оған қатысушылардың болжамды саны 1000 адамнан асатын болса, бұқаралық іс-шараны өткізу туралы өтініш Таулы-Бадахшан автономиялық облысының, облыстардың, Душанбе қаласының, республикалық бағыныстағы қалалар мен аудандардың мемлекеттік билік органдарына беріледі [71].

Ресей Федерациясында жария іс-шараларды өткізудің хабарлама тәртібі қарастырылған, содан кейін оларды мемлекеттік биліктің заң шығарушы (өкілді) органының депутаттары немесе муниципалитеттің өкілді органының депутаттары ұйымдастырған кезде ғана маңызды акциялар бойынша рұқсат алу керек, сондай-ақ бір қатысушы тез құрастырылатын жиналмалы құрылымды қолдана отырып өткізетін жиналыс пен пикет. Бірақ қоғамдық іс-шараларға санкция беру Ресей заңнамасында тікелей қарастырылмаған, дегенмен бейбіт жиналыстардың өткізілетін орны мен уақыты бойынша шектеулер қарастырылған [17].

Кейбір елдерде бейбіт жиналысты өткізу үшін бейбіт жиналысты өткізу ниеті туралы хабарламалар беру қажет болғанына қарамастан, олар осы қоғамдық іс-шараларды өткізуге рұқсат береді деген тұжырым негізделген. Шығыс Еуропа және Орталық Азия елдеріндегі бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушылардың өтініштерінің нысандары туралы құқықтық негіздерді ақпараттық талдау Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстар өткізу еркіндігі туралы ЕҚЫҰ-ның халықаралық талаптары мен басшылық қағидаттарына сәйкес остігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

«Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» Қазақстан Республикасының Ұлттық мамандандырылған Заңы 2020 жылы қабылданды және оны азаматтық қоғам біржақты қабылдамады. Мамандандырылған Заңның 10 және 12-баптарының мазмұны бейбіт жиналыстарды өткізу туралы хабарлама бейбіт жиналыстарды ұйымдастырудың рұқсат беру тәртібін сақтайды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді, өйткені Заңның 12-бабы бейбіт жиналыстарды өткізуге келісім алу туралы өтінішті демонстрация немесе шеру түрінде беруді көздейді.

«Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан

Республикасының Заңының 14-бабында Жергілікті атқарушы органдар берілген хабарламаға немесе өтінішке қарамастан бейбіт жиналысты өткізуге тыйым сала алатын 10 құқықтық негіз көзделген. Жария іс-шараны өткізуге тыйым салу мемлекеттік органның бейбіт жиналыстар өткізуден бас тарту туралы шешімі нысанында ресімделеді, ол негізді және дәлелді болуға тиіс. Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстар өткізу процесін осындай құқықтық реттеу кезінде оны хабарлама деп санауға бола ма?

ҚР бейбіт жиналыстар өткізу туралы қолданыстағы Заңын қабылдау қарсаңында ұлттық сарапшы М. Асатутай соңғы жылдары Қазақстанда жергілікті биліктің келісімінсіз бейбіт митингілер өткізу жағдайлары жиілеп кеткенін атап өтті. Билік әдетте наразылық акцияларына қатысушыларды «заңды бұзғаны» үшін ұстайды, ал кейбіреулері жауапқа тартылады. М. Асатутай өзінің жарияланымында үкіметтік емес ұйымдар мен азаматтық қоғам өкілдерінің көптеген ұсыныстары мамандандырылған Заңға және оның алдындағы тұжырымдамаға енгізілмегеніне қынжылады [47]. .

Сонымен, адам құқықтарын қорғау жөніндегі Қазақстандық Халықаралық бюроның басшысы құқық қорғаушы Евгений Жовтис азаматтар биліктен пикетке, митингіге немесе жиналысқа рұқсат сұрамауы керек деп санайды, өйткені бұл олардың конституциялық құқығы. Сондықтан рұқсат беру қағидаты жаңа заңнамада хабарлама қағидатына ауыстырылуы тиіс. Сондай-ақ, ол объективті себептер бойынша болған оқиғалар немесе мәселенің ауырлығы азаматтардың жедел реакциясын тудырған жағдайларда мемлекет стихиялық (ескертусіз) бейбіт жиналыстар өткізу мүмкіндігін көздеуі тиіс екенін ұсынады. Мемлекет бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушылармен және қатысушылармен хабардар ету мен қарым-қатынастың түсінікті жылдам және тиімді рәсімін қамтамасыз етуі тиіс, ал құқық қорғау органдары азаматтардың бейбіт жиналыстар мен қоғамдық диалогқа құқығын қамтамасыз ету және қорғау міндеттеріне сүйене отырып әрекет етуі тиіс [70].

Біз қазақстандық мамандандырылған заңда бейбіт сипаттағы шұғыл және стихиялық жиналыстар өткізу тетіктері қарастырылмаған деген сарапшылардың пікірімен бөлісеміз. Заң Молдова, Армения және басқа да шет мемлекеттердің заңнамасында белгіленген шұғыл және стихиялық жиналыстарды өткізудің хабарлама сипатын көздейтін нормалармен толықтырылуы керек.

Оя Атаманның Түркияға қарсы стихиялық жиналысты өткізудің заңдылығы туралы №74552/01 шағымын қарау нәтижелері назар аударарлық. Еуропалық адам құқықтары сотының 2006 жылғы 5 желтоқсандағы Қаулысында белгілі бір оқиғаларға, эпизодтарға, басқа жиналыстарға немесе қойылымдарға бейбіт және жедел (өздігінен) жауап беру мүмкіндігі жиналыс бостандығының маңызды элементі болып табылады делінген. Стихиялық жиналыстар салауатты демократияның күтілетін (ерекше емес) көрінісі ретінде қарастырылуы керек. Демек, мемлекеттік органдар кез келген

стихиялық жиналыстарды қорғауға және бейбіт сипатта болған жағдайда оларды өткізуге ықпал етуге міндетті [32].

В. А. Тюленева өзінің сараптамалық қорытындысында «адам құқықтары жөніндегі комитет анықтаған жиналыс бостандығын қамтамасыз ету кемшіліктерінің қатарына мыналар жатады:

- 1) демонстрациялар өткізуге тыйым салу;
- 2) демонстрацияларға қатысты негізсіз шектеулер;
- 3) жиналыс бостандығына теріс әсер ететін рұқсаттарды алудың қажетсіз талаптары;
- 4) демонстрациялар өткізуге рұқсат беруден бас тарту туралы шешімдерге дау айту үшін құқықтық құралдардың болмауы;
- 5) еркін қамауға алуға тең келетін наразылық білдірушілерді тұтқындау;
- 6) заңнама адам құқықтары саласындағы халықаралық нормаларға сәйкес келмейді, өйткені ол жиналыстар бостандығы құқығын және наразылық білдіру құқығын жүзеге асыруға кедергі келтіреді және бұл үшін жазаны көздейді және онда бейбіт жиналыстар құқығын пайдалану мүмкіндігіне іс жүзінде кедергі келтіретін рәсімдер белгіленеді;
- 7) терроризмге қарсы күрес туралы заңнамада «терроризмнің» кең анықтамалары бар, олар демократиялық қоғамда заңды қызметті жүзеге асыруға, атап айтқанда, көпшілік демонстрацияларға қатысуға кедергі келтіреді [51].

В. М. Яворский өзінің аналитикалық есебінде ұйымдастырушылардың Бейбіт жиналыс өткізу туралы хабарламағаны үшін (стихиялық жиналыстарды қоспағанда) әкімшілік жауапкершілігін қосымша белгілеуді ұсынды. Яғни, ол шұғыл және стихиялық бейбіт жиналыстар өткізудің хабарлама сипатының қажеттілігін толығымен жоққа шығарды [73].

Осылайша, Қазақстан Республикасында хабарлау процесін ауыртпалық немесе бюрократиялық етуге болмайды, өйткені бұл қандай да бір жиналыс өткізгісі келетіндерді қорқытады, демек, жиналыс бостандығы құқығының бұзылуын білдіреді. Бұдан басқа, наразылық акциясын жеке тәртіппен жүзеге асыратын бейбіт жиналыстарға қатысушылардан, егер азаматтардың болжамды іс-әрекеттері көлік қозғалысын шектеуді, дыбыс күшейтетін аппаратураны пайдалануды, құрылыстар, шатырлар салуды және т. б. талап етпесе, демонстрация өткізу ниеті туралы билікке алдын ала хабарлама жіберуді талап етпеу керек. бұл жоспарланбаған, бірақ қосымша бейбіт жиналысқа қосылу арқылы пайда болуы мүмкін. Сондай-ақ, стихиялық жиналыс жеке бейбіт жиналысты ұйымдастырушылардың көзқарасын бөлісетін басқа азаматтар жеке қоғамдық іс-шараға (пикетке) қосылуы мүмкін жағдайларды тануы керек. Осыған байланысты:

1) «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасының Заңында азаматтық қоғамның белгілі бір оқиғасына дереу ден қою үшін стихиялық және шұғыл жиналыстар өткізу тәртібін регламенттейтін нормалар көзделсін;

2) «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасы Заңының 12-бабы алып тасталсын;

3) «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасының Заңында егер бейбіт жиналысқа 100-ден аспайтын қатысушы қатысатын болса, онда хабарлама ұсыну міндетті болып табылмайды деген құқықтық негіздер көзделсін.

§ 2.3 рұқсат етілмеген жария іс-шараларды өткізуге кәмелетке толмағандарды тартатын және пайдаланатын адамдарды әкімшілік жауапкершілікке тарту мәселелері

Кәмелетке толмағандарды әкімшілік құқық бұзушылық жасауға тарту үшін әкімшілік жауапкершілік алғаш рет 2006 жылғы 1 қаңтардан бастап Қазақстан Республикасының №123 заңымен енгізілді [74].

Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 25 мамырдағы № 334-VI Заңымен ҚР ӘҚБтК-нің 128-бабы 2-бөлігімен толықтырылды, ол Әкімшілік құқық бұзушылықтың екі құрамын көздейді:

1) кәмелетке толмағанды Қазақстан Республикасының заңнамасын бұза отырып өткізілетін жиналыстарға, митингілерге, шерулерге, демонстрацияларға және қоғамдық, топтық немесе жеке мүдделерін білдірудің және наразылықтың өзге де нысандарына тарту;

2) кәмелетке толмағанды 1-тармақта көрсетілген нысандарда қоғамдық, топтық немесе жеке мүдделерін және наразылығын білдіру [53].

Осы уақытқа дейін Қазақстанның кодификацияланған заңнамасында рұқсат етілмеген бейбіт жиналыстар өткізу процесіне кәмелетке толмаған азаматтарды тартуға байланысты құқық бұзушылықтың біліктілік белгісін көздейтін жеке норма ешқашан болмағанын атап өткен жөн. Ресейде одан да ертерек, атап айтқанда 2018 жылдан бастап мақала. 20.2 КРФоАП 1.1-нің жаңа бөлігімен толықтырылды, келесі редакциямен: «кәмелетке толмағанды рұқсат етілмеген жиналысқа, митингіге, демонстрацияға, шеруге немесе пикетке қатысуға тарту, егер бұл әрекетте қылмыстық жазаланатын әрекет болмаса» [75].

Бірақ Ресейде рұқсат етілмеген қоғамдық шараның кәмелетке толған қатысушылары жиналыстарда, митингілерде, демонстрацияларда, шерулерде және пикеттерде кәмелетке толмағандарды пайдаланғаны үшін әкімшілік жауапкершілікке тартылмайды.

Мұндай нормаларды кодификацияланған заңнамада қабылдаудың орындылығы туралы негізделген мәселе туындайды, әсіресе кәмелетке толмағандардың бейбіт жиналыстарға қатысуына тыйым салу басқа нормативтік-құқықтық актілер мен Конституцияға қайшы келеді.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 32-бабында Қазақстанның барлық азаматтарының бейбіт, қарусыз жиналу, жиналыстар, митингілер мен демонстрациялар, шерулер мен пикеттер өткізу құқығы көзделген. Яғни,

елдің жоғарғы заңы наразылық акцияларына қатысушылардың жасын қарастырмайды.

«Бала құқықтары туралы Конвенцияның» 15-бабының 1-бөлігі (Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысымен ратификацияланған), егер бұл мемлекеттік қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпті бұзбаса, баланың қауымдастық бостандығы мен бейбіт жиналыс бостандығына құқығын таниды [76].

Бұл ретте ерік білдіру және жиналу еркіндігі құқықтық қатынастар субъектісінің хабардарлығы мен құқықтық қабілеттілігін білдіруге тиіс екенін есте ұстаған жөн. 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы «Қазақстан Республикасының Заңында жария іс-шараға қатысушыға оның жасы тұрғысынан қандай да бір арнайы талаптар қамтылмаған [7].

Бұрын (2006 жылға дейін) кәмелетке толмағандарды әкімшілік құқық бұзушылық жасауға тартқан 18 жастан асқан адамдардың әрекеттері тек әкімшілік құқық бұзушылық үшін жауапкершілікті ауырлататын мән-жай болып табылды [42, 50].

Бірақ қазіргі уақытта да тарту Әкімшілік құқық бұзушылық үшін жауапкершілікті ауырлататын және көптеген әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша біліктілік белгісі болып табылады, мұнда диспозиция кәмелетке толмағанды құқыққа қайшы әрекеттерге (әрекетсіздікке) тартуды тікелей көрсетеді.

Іс жүзінде үш негізделген сұрақ туындайды:

- 1) кәмелетке толмағандарды заңсыз ұйымдастырылған және өткізілетін жария іс-шараларға қатысуға тарту қашан біліктілік белгісі деп танылуы тиіс, ал ол Әкімшілік құқық бұзушылық үшін жауапкершілікті ауырлататын мән-жай болып табылса?
- 2) кәмелетке толмағандарды қандай тарту Әкімшілік құқық бұзушылық болып табылады, ал қайсысы қылмыстық әділет саласына жатады?
- 3) заңсыз ұйымдастырылған және өткізілетін бейбіт жиналысқа қатысуға тартылған кәмелетке толмағандар 16 жасқа толған кезде өз бетінше әкімшілік жауаптылықта бола ма?

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 жылғы 22 желтоқсандағы №12 нормативтік қаулысы «кәмелетке толмағанды Әкімшілік құқық бұзушылық жасауға тарту ҚР ӘҚБтК-нің 57-бабының 3) тармақшасына сәйкес, егер кінәлі адам ҚР ӘҚБтК-нің 128-бабы бойынша әкімшілік жауаптылыққа тартылмаса, жауапкершілікті ауырлататын мән-жай ретінде ескерілуі тиіс» деп түсіндіреді [77].

ҚР Жоғарғы Сотының мұндай түсіндірмесі бірінші сұраққа жауап бермейді. Бірақ кәмелетке толмағандарды заңсыз ұйымдастырылған және өткізілетін жария іс-шараларға қатысуға тартудың біліктілік белгісі бір мезгілде әкімшілік жауапкершілікті ауырлататын мән-жай бола алмайды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Егер 16 жасқа толған кәмелетке толмаған адам ӘҚБтК-нің 488-бабында көзделген әкімшілік құқық

бұзушылықты жасауға тартылса, онда кәмелетке толған құқық бұзушының мұндай әрекеттерін жиынтық бойынша ӘҚБтК-нің 128-бабы бойынша қосымша саралау қажет. Сонымен қатар, осы Әкімшілік құқық бұзушылықтардың жиынтығы бойынша әкімшілік жаза қолдану кезінде кәмелетке толмағанды тарту фактісі жауапкершілікті ауырлататын мән-жай ретінде танылмайды.

Осыған ұқсас кәмелетке толмағанды ҚР ҚК 400-бабының қолданысына жататын заңсыз ұйымдастырылған және өткізілетін жария іс-шараларға қатысуға тарту фактісі қылмыстық жауаптылықты ауырлататын мән-жай болып табылмайды, өйткені жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтар жиынтығы бойынша ҚР ҚК 132-бабында көзделген қылмыстық қылмыс ретінде қосымша сараланатын болады.

Қылмыстық құқықта мұндай құқық бұзушылық түрлерін саралау одан да қиын, өйткені кәмелетке толмаған баланың қатысуын қатысудан ажырату керек. Кәмелетке толмағанды қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауға тартуға байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтарды саралау кезінде Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2002 жылғы 11 сәуірдегі N 6 нормативтік қаулысының түсіндірмелерін ескеру қажет. «кәмелетке толмағанды қылмыстық құқық бұзушылық жасауға тартқан және оған қатысқан ересек адамның іс-әрекеті жасөспіріммен бірге нақты қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін де, оны қылмыстық құқық бұзушылық жасауға тартқаны үшін де жауапкершілікті көздейтін ҚК баптарының жиынтығы бойынша саралануға жатады. Бұл ретте қылмыстық жауаптылық басталатын жасқа толмаған адаммен бірлесіп жасалған қылмыстық құқық бұзушылық адамдар тобы жасаған деп саралана алмайды. Мұндай жағдайларда қылмыстық құқық бұзушылықты орындаушы ретінде ҚК-нің 28-бабының екінші бөлігіне сәйкес кәмелетке толмаған адамды қылмыстық құқық бұзушылық жасауға тартқан ересек адам танылуы тиіс» [78].

Жоғарыда біз белгілеген кәмелетке толмағандарды заңсыз бейбіт жиналысқа тарту туралы үшінші сұрақтың жауабы құқық бұзушылықтың объективті және субъективті жағына байланысты. Егер осы жария іс-шаралар жергілікті атқарушы органдардың мақұлдауын алса, Қазақстан Республикасының заңнамасымен бейбіт жиналыстар өткізу үшін кәмелетке толмағандарды тартуға тыйым салынбайды. Егер рұқсат етілген бейбіт жиналысты уақытында өткізуге кәмелетке толмаған адамдар қатысса, онда бұл факт қандай да бір құқық бұзушылықтың құрамын құрмайды.

Кәмелетке толмағандарды заңсыз жария іс-шараға қатысуға тарту деп кәмелетке толған жеке тұлғаның кәмелетке толмағанның жиналысқа, митингіге, шеруге, демонстрацияға және қоғамдық, топтық немесе жеке мүдделері мен наразылығын білдірудің өзге де нысанына қатысуға ниеті мен ұмтылысының туындауына бағытталған іс-әрекеттерін түсіну керек. Орыс тілінде «тарту» сөздік ұғымы «бір нәрсеге қатысуға ынталандыру, тарту» дегенді білдіреді [79, 76-бет].

Қатысуға арналған нақты әрекеттер физикалық зорлық-зомбылық немесе психологиялық әсер ету қаупі түрінде көрсетілуі мүмкін. Заңсыз бейбіт жиналысты ұйымдастырушы немесе қатысушы кәмелетке толмағанға наразылық әрекетінен қандай да бір пайда уәде ете алады, жария акцияның жергілікті атқарушы органдармен келісілгені туралы жалған ақпарат бере отырып, алдай алады, жоспарланған акцияны қорқытады, көндіреді және жазасыздығына сендіреді, кәмелетке толмағанға пара береді, қоғамдық іс-шараға қатысқаны үшін материалдық сыйақы уәде етеді және т. б.

ҚР ӘҚБтК-нің 128-бабының 2-бөлігінде көзделген әкімшілік құқық бұзушылық кәмелетке толмағанның бейбіт жиналысқа қатысуға келісімі берілген сәттен бастап аяқталған деп есептелуі тиіс, бірақ бұл жерде бұл жария іс-шараның көрінеу заңсыз болып табылатыны міндетті шарт болып табылады.

Кәмелетке толмағанды бейбіт жиналыста пайдалану деп өз балаларымен рұқсат етілмеген жария акцияда пайда болу түріндегі қасақана іс-әрекеттерді түсіну керек, сол арқылы Құқық қорғау органдары қызметкерлерінің құқық бұзушыларға әкімшілік және қылмыстық іс жүргізу мәжбүрлеу шараларын қолдануына кедергі келтіреді. Нәтижесінде балаларда денсаулықтың тұрақты физикалық және психикалық дамуы бұзылуы мүмкін. Кәмелетке толмағандарды заңсыз өткізілген бейбіт жиналыстарда пайдалану олардың қатысуынан ерекшеленеді, өйткені ересек қатысушыларға балаларды бейбіт жиналысқа қатысуға көндірудің және олардың келісімін алудың қажеті жоқ. Әдетте, ересек құқық бұзушылар өздерінің жас балаларының рұқсат етілмеген бейбіт жиналыстарына қоғамдық іс-шараны тоқтатуға байланысты мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын қолдана алмайтындығына сенеді.

Шығыс Еуропа мен Орталық Азияның көптеген елдерінде кәмелетке толмағандарды рұқсат етілмеген қоғамдық шараларға тарту үшін әкімшілік жауапкершілік жеке нормамен кодификацияланбаған.

Молдавияда кез-келген адам жиналыстарға қатыса алады, ал 14 жасқа толған кәмелетке толмағандар, сондай-ақ әрекетке қабілетсіз деп танылған, бірақ тек толық қабілетті адаммен бірге ұйымдастырушылар бола алады. Молдавияның 2008 жылғы 22 ақпандағы №26 «жиналыстар туралы» Заңының 7-бабында «ешкім жиналысқа қатысуға немесе қатысуға міндеттей алмайды» делінген [70].

2004 жылғы 19 маусымдағы Ресей Федерациясының Федералдық заңының 5-бабында қоғамдық іс-шараны ұйымдастырушы 18 жасқа толған Ресей Федерациясының бір немесе бірнеше азаматы болуы мүмкін, ал митингілер мен жиналыстар Ресей Федерациясының азаматтарына 16 жастан бастап ұйымдастыруға рұқсат етілген [13].

5-бөлім. Финляндияның «қоғамдық жиналыстар туралы» Заңы (1999 ж.) «егер 15 жасқа толғаннан кейін мүгедек адам қоғамдық жиналысты ұйымдастырушы бола алады, егер бұл адамның жиналысты ұйымдастырушыларға заңмен белгіленген талаптарға сәйкес келмейтіні

туралы нақты дәлелдер болмаса. Басқа мүгедектер іс-әрекетке қабілетті адамдармен бірлесе отырып, көпшілік жиналыстарды ұйымдастырушы ретінде әрекет ете алады [80].

Бейбіт жиналыстар бостандығы жөніндегі нұсқаулықтың 56-тармағы баланың дамып келе жатқан қабілеттеріне тиісті назар аудара отырып, ұйымдастырушылар үшін заңмен реттеудің белгілі бір ең төменгі жас шегін белгілеу мүмкіндігін көздейді. Заң сонымен қатар кәмелетке толмағандардың ата-аналарының немесе заңды қамқоршыларының тиісті келісімі болған жағдайда ғана қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыруға құқығы бар екенін қарастыруы мүмкін [38].

Кәмелетке толмағанды заңсыз бейбіт жиналыс өткізу процесіне тарту оқиғасын анықтау үшін сұрақтарды анықтау үшін белгілі бір уақыт қажет:

- 1) кәмелетке толмағанды жария іс-шараны өткізу туралы кім хабардар етті?
- 2) кәмелетке толмаған адам бейбіт жиналысты жергілікті атқарушы органдар мақұлдамағанын түсінді ме?
- 3) кәмелетке толмағанды бейбіт жиналысты ұйымдастыру және өткізу процесіне қалай қатыстырды?

Осы мәселелерді анықтаған кезде әкімшілік жауапкершілікке тартудың ескіру мерзімін жіберіп алмау маңызды. 2020 жылы ҚР бейбіт жиналыстар туралы Заңы қабылданғаннан кейін «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтыру енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 25 мамырдағы № 334-VI ҚРЗ ілеспе Заңы әзірленіп, қабылданды, ол Қазақстан Республикасының бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі мәселелері бойынша әкімшілік жауапкершілікті едәуір күшейтті ҚР-да бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзу.

Мәселен, ҚР ӘҚБтК-нің 62-бабына бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнаманы бұзғаны үшін жеке тұлғаларды тартпауға мүмкіндік беретін өзгерістер мен толықтырулар енгізілді - ол жасалған күннен бастап бір жыл өткен соң. Бұған дейін әкімшілік жауапкершілікке тартудың ескіру мерзімі екі ай ғана болған.

Әкімшілік құқықтағы ескіру мерзімі-бұл әкімшілік құқық бұзушылықтың құқықтық салдары қолданылмайтын уақыт кезеңдері:

- 1) адам әкімшілік жауаптылықтан босатылады;
- 2) құқық бұзушыға әкімшілік жаза қолданылмайды.

Н. И. Мамонтов пен В. Н. Мамонтов адамды әкімшілік жауапкершілікке тартудың ескіру мерзімі аяқталғаннан кейін Әкімшілік құқық бұзушылықтың қоғамдық қаупі алынып тасталады, ал адамға әкімшілік жаза тағайындау жай ғана орынсыз болады деп санайды [81].

Қоғамдық қатынастардың зерттелетін саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтар анықталған күннен бастап емес, әкімшілік құқық бұзушылықтар жасалған күннен бастап есептеледі, өйткені олар әрқашан айқын және ұзаққа созылатын әкімшілік құқық бұзушылықтар болып

табылмайды. Сондықтан құқық бұзушыны дереу әкімшілік жауапкершілікке тартуға не кедергі болатыны белгісіз? ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабында көзделген құқық бұзушылықтардың құрамы формальды болып табылады, олар бойынша сараптама тағайындаудың, бүлінген мүлікке бағалау жүргізудің және құқық бұзушылықты әкімшілік тергеп-тексеруге байланысты өзге де әкімшілік-процестік әрекеттердің қажеті жоқ.

Осыған байланысты бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнаманы бұзғаны үшін жеке тұлғаларды тартудың ескіру мерзімі негізсіз ұзартылды деп санаймыз. Ескіру мерзімі ол жасалған күннен бастап үш жыл өткен соң белгіленген заңды тұлғаларға (оның ішінде дара кәсіпкерге) қатысты да осындай тұжырымдар жасауға болады. Айта кету керек, ШЕОАТІҢ барлық елдерінде бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу саласындағы әкімшілік жауапкершілік туралы Заңнаманы бұзу туралы ескіру мерзімі ең төменгі деңгейде белгіленген.

Ұлттық заңнаманы талдау және ШЕОА елдерінің құқықтық жағдайын Салыстыру Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандарды шешілмеген бейбіт жиналыстарға тартқаны және пайдаланғаны үшін құқық бұзушылықтардың жеке кодификациясы негізсіз екенін көрсетті.

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттелген теориялық және эмпирикалық материалдардың нәтижелері осы тақырыптың өзектілігінің жоғары дәрежесін және бірқатар маңызды теориялық және практикалық мәселелерді қозғайтын бейбіт жиналыстарды ұйымдастыруға және өткізуге азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау бойынша әкімшілік құқықтық қатынастарды жетілдіру қажеттілігін көрсетті. Магистрлік диссертация аясында жүргізілген зерттеу, Біздің ойымызша, құқықтық мемлекет пен демократиялық азаматтық қоғам құрудың заманауи теориясы мен практикасын қалыптастыру жағдайында өте маңызды теориялық-құқықтық және ғылыми-практикалық мәнге ие.

Қоғамдық тәртіпті реттейтін және азаматтардың қоғамдық қауіпсіздігін қамтамасыз ететін әкімшілік заңнаманың мәселелерін теориялық тұрғыдан түсіну дәстүрлі түрде қиындық туғызады, өйткені бұл институт кодификацияланған әкімшілік және қылмыстық құқықтың барлық (кем емес күрделі) институттарымен және ішкі істер органдарының әкімшілік қызметімен байланысты. Осы диссертациялық зерттеу барысында қойылған барлық міндеттер шешілді.

Диссертацияның басында бейбіт жиналыстардың барлық түрлеріне теориялық зерттеу жүргізілді, қоғамдық іс-шаралардың кейбір түрлерінің редакциясын нақтылауды ұсынды, сондай-ақ Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстар өткізу тәртібін бұзғаны үшін құқықтық жауапкершіліктің дамуына ретроспективті талдау жүргізілді. Диссертацияның бірінші бөлімінің қорытындысында қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзудың әкімшілік-құқықтық сипаттамасы тұжырымдалды. Екінші бөлімде бейбіт жиналыстарды заңсыз ұйымдастырғаны және өткізгені үшін адамдарды мәжбүрлеу мен әкімшілік жауапкершілікті қолдану мәселелері анықталды. Қоғамдық қатынастардың зерттелетін саласында азаматтарды әкімшілік жауапкершілікке тарту тәртібін реттейтін ҚР ӘҚБтҚ (488-бап және 128-бап) нормалары терең зерттеуге ұшырады. Сондай-ақ, көптеген өлшемдер бойынша бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру мен өткізу тәртібін реттейтін Шығыс Еуропа және Орта Азия елдерінің заңнамасына салыстырмалы талдау жүргізілді, кейбір шетелдік тәжірибені Қазақстанның ұлттық заңнамасына бейімдеу ұсынылды.

Монографияның мазмұны зерттеудің өзектілігі мен жаңалығын растайды. Жұмыста әкімшілік құқық және әкімшілік қызмет ғалымдарының алғашқы жұмыстары талданды, онда осы мәселе қамтылды. Бірақ олар, әрине, жаңа кодификацияланған және ведомстволық заңнаманың заманауи нақты жағдайларын қамтымады, демек, қазіргі кезеңде бұл зерттеу тек өзекті ғана емес, сонымен бірге уақтылы болып табылады. Бұл азаматтардың бейбіт акцияларды өткізу және оларға қатысу еркіндігі құқықтарын сақтау проблемаларына бей-жай қарамайтын барлық елдердің құқықтық ғылымы мен қолданыстағы ұлттық заңнамасының жетістіктерінің заманауи үдерісімен расталады.

Қорғауға енгізілетін ережелерден басқа, диссертацияда Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіруге және заңсыз наразылық акцияларымен күресуге және алдын алуға уәкілеттік берілген ПО қызметкерлерінің қызметінің тиімділігіне бағытталған бірқатар ғылыми тұжырымдар мен ұсынымдар баяндалған.

1. «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 6-бабы 2-бөлігінің 1-тармақшасы мынадай редакцияда жазылсын: 1) жеке және заңды тұлғалардан Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтауды, құқыққа қайшы әрекеттерді тоқтатуды талап етуге, сондай-ақ жеке тұлғаларға ішкі істер органдары қызметкерлерінің өздерінің қызметтік міндеттерін атқаруы кезінде оларды суретке түсіруге және бейнежазбаға тыйым салуға төтенше жағдай жарияланған жердегі немесе терроризмге қарсы операция жүргізілетін аймақтағы тергеу іс-шаралары, әлеуметтік сипаттағы төтенше жағдайдың құқықтық режимі, сондай-ақ заңсыз жария іс-шараларды ұйымдастыру мен өткізудің жолын кесу, осы талаптар орындалмаған жағдайда тиісті мәжбүрлеу шараларын қолдану.

2. Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету және азаматтардың қоғамдық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі процестің тиімділігін арттыру мақсатында жария іс-шаралар өткізу жағдайында ПО іс-қимылдарының негізгі үлгілік алгоритмдері ҚР ІІМ бұйрығымен немесе бейбіт жиналыстар өткізу тәртібіне жауапты мемлекеттік органдардың бірлескен нұсқаулықтарымен бекітілуге тиіс екендігі негізделді.

3. ҚР ӘҚБтК-нің 490-бабында діни жиналыстарды өткізу тәртібін бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік көзделгендіктен, бұл жиналыстарды заңсыз ұйымдастырғаны үшін әкімшілік жауапкершілік болуға тиіс

4. Бейбіт жиналыстар туралы заңнаманың қолданысына жатпайтын жиналыстардың мазмұнын талдау «Қазақстан Республикасының жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» 2001 жылғы 23 қаңтардағы № 148 Қазақстан Республикасының Заңымен реттелетін жергілікті қоғамдастық жиналысы мен халық жиындарының қоғамдық іс-шараларға үлкен ұқсастығы бар деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Жергілікті қоғамдастық жиналысы жергілікті қоғамдастық жиынында сайланатын өкілдердің қатысуымен өткізіледі, біздің ойымызша, олар бейбіт жиналыстың бір түрі болуы керек.

5. тұжырымның ішінен «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы ҚР Заңының 2-бабының 5-бөлігінен «жергілікті қоғамдастықтардың жиналыстары мен жиындары» деген сөздер алынып тасталуы тиіс. Тиісінше, егер жергілікті қоғамдастықтың жиналыстары мен жиындары бейбіт жиналыстар туралы мамандандырылған заңнаманы бұза отырып ұйымдастырылып, өткізілетін болса, онда әкімшілік жауапкершілік ҚР ӘҚБтК-нің 488-бабы бойынша басталуы тиіс.

6. Стихиялық немесе шұғыл бейбіт жиналыс туралы құқықтық тұжырымдаманы енгізу керек, ол жоспарланбаған, бірақ қосымша бейбіт жиналысқа қосылу арқылы пайда болуы мүмкін. Сондай-ақ, стихиялық жиналыс жеке бейбіт жиналысты ұйымдастырушылардың көзқарасын бөлісетін басқа азаматтар жеке қоғамдық іс-шараға (пикетке) қосылуы мүмкін жағдайларды тануы керек.

7. «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасының Заңында азаматтық қоғамның белгілі бір оқиғасына дереу ден қою үшін стихиялық және шұғыл жиналыстар өткізу тәртібін регламенттейтін нормалар көзделсін.

8. Бейбіт жиналыстарды өткізуге кедергі келтіруге байланысты әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамын талдау бізге бейбіт жиналыстарды жария іс-шаралар деп қайта атау керек және «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабының 1-тармағы өзге редакцияда жазылсын деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Мысалы, «қоғамдық іс - шара-бұл азаматтық қоғам өткізетін, өзінің табиғаты бойынша бейбіт, зорлық-зомбылықсыз және қарусыз, мемлекеттік қауіпсіздік, қоғамдық тәртіп, денсаулық сақтау, халықтың имандылығын, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мүдделеріне қауіп төндірмейтін, жиналыс, митинг және демонстрация, шеру, пикет және т. б. түрінде өткізілетін акциялар. басқа акциялар»;

9. ШЕОА елдерінің заңнамасын талдау барысында пикет деп санау керек деген қорытындыға келді - плакаттарды, транспаранттарды және басқа да көрнекі үгіт құралдарын пайдалана отырып немесе онсыз наразылық әрекеттерін тоқтату талаптары мен шарттарын ұсына отырып, қоғамдық-саяси немесе әлеуметтік-экономикалық проблемаға жұртшылықтың немесе өзге де адамдардың назарын аудару үшін өткізілетін жария іс-шара.

10. «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасының Заңында егер бейбіт жиналысқа 100 адамнан аспайтын (мұнда журналистерді, құқық қорғау органдарының қызметкерлерін және қызығушылық танытқандарды қоспағанда) қатысу көзделсе, онда хабарлама ұсыну міндетті болып табылмайды деген құқықтық негіздер көзделсін.

11. Бейбіт жиналыстар туралы заңнаманы ретроспективті талдау бұрын қолданыстағы заңнамада қоғамдық іс-шараларды ұйымдастырушылар мен қатысушылар үшін қоғамдық іс-шараларды өткізу процесінде олардың мінез-құлқына тыйым салудың жекелеген нормалары көзделмегенін көрсетті. Сондай-ақ, «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы ҚР қолданыстағы заңында оларды 5 және 6-баптармен бөлек регламенттеу негізсіз деп санаймыз. Яғни, бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушылар мен

қатысушылардың мінез-құлқына тыйым салудың қайталануы артық және оны Заңның бір бабында біріктіруге болады.

12. ҚР ҚК мен ҚР ӘҚБтК-нің бәсекелес нормаларын салыстырмалы талдау, сондай-ақ бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзғаны үшін құқықтық жауапкершіліктің дамуын ретроспективті талдау бейбіт жиналыстарды өткізуге кедергі келтіргені үшін жауапкершілікті жетілдіру жөніндегі ұсыныстарды негіздеуге мүмкіндік берді, атап айтқанда:

- а) ҚР ӘҚБтК 488-бабының 1-бөлігі алып тасталсын;
- б) 4-бөлімнің диспозициясынан «бірінші» деген сөз алып тасталсын;
- с) ҚР ӘҚБтК мынадай мазмұндағы 77-1-баппен толықтырылсын:

«1. Егер бұл әрекетте қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, бейбіт жиналыстар, митингілер, шерулер, демонстрациялар не өзге де жария іс-шаралар ұйымдастыруға немесе өткізуге кедергі жасау,- ескерту жасауға немесе жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он тәулікке дейінгі мерзімге қамауға алуға әкеп соғады.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жазалау шаралары қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде не жиналысты, митингіні, шеруді, демонстрацияны ұйымдастырушы қайталап жасаған іс-әрекеттер,- елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он бес тәулікке дейінгі мерзімге қамауға алуға әкеп соғады.»

13. «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасы Заңының 5 және 6-баптарында бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушылар мен қатысушылардың мінез-құлқына тыйым салудың артық қайталануын болдырмау мақсатында заңның бір бабында біріктірілсін.

14. Бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушылар мен қатысушылар үшін тыйым салулар тізбесін талдау кодификацияланған қылмыстық немесе әкімшілік заңнама баптарының диспозицияларында бейбіт жиналыстарға қатысушылар мен ұйымдастырушылардың жауапкершілікке тартылуы тиіс нақты құқыққа қайшы әрекеттерін көздеу керек деген ұсынысты негіздеуге мүмкіндік берді. Ал бейбіт жиналыстар туралы мамандандырылған заңда ҚР ӘҚБтК және ҚК нормаларымен нақтыланатын бейбіт жиналыстарға қатысушылардың мінез-құлқына тыйым салу туралы бланкеттік нормалар ғана көзделеді.

15. Заңсыз жария іс-шараға қатысу заңды жария іс-шараны өткізу тәртібін бұзудан гөрі қоғамдық қауіпті деп танылмауға тиіс. Сондықтан ҚР ӘҚБтК 488-бабының 2 және 6-бөлімдерінің санкцияларының мөлшері бірдей болуы тиіс. Сондай ақ 488 баптың осы бөліктерінің диспозициялары бір бөлікке біріктірілуі керек;

16. Қылмыстық заңнаманың бәсекелес нормалары заңды түрде ұйымдастырылған жария іс-шараны өткізу процесінде құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауапкершілікті көздемейтіндіктен, онда «... егер бұл әрекетте қылмыстық жазаланатын әрекет белгілері болмаса», ҚР ӘҚБтК 488-бабының 2-бөлігін алып тастау керек;

17. «Елеулі зиян» анықтамасы бейбіт жиналысқа қатысушының әкімшілік құқық бұзушылығын (құқыққа қайшы әрекеттерін) қылмыстық құқық бұзушылықтан дәл ажыратуға мүмкіндік бермейді. Заң шығарушы «елеулі зиян» сөзінің нені білдіретінін немесе басқаша айтқанда, бұл зиянды қалай есептеу керектігін нақты анықтаған жоқ. Осыған байланысты, қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу саласындағы әкімшілік немесе қылмыстық құқық бұзушылықты саралау кезінде қателерді болдырмау үшін ҚР ӘҚБтК немесе ҚК-де елеулі зиян ұғымын неғұрлым нақты тұжырымдауды ұсынамыз.

18. «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабының 2-тармағына өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажет. Бейбіт жиналыстарға Қазақстан Республикасының азаматтары ғана емес, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар, сондай-ақ шетелдік заңды тұлғалар да қатысушы деп танылуға тиіс.

19. Бейбіт жиналысқа қатысушының нақты анықтамасына байланысты мәжбүрлеу шараларын қолдану және жазықсыз адамдарды заңды жауапкершілікке тарту жағдайлары іс жүзінде сирек емес. осыған байланысты біз бейбіт жиналысқа қатысушыларға осы жиналысқа қатысатын адамдардың санаттары бойынша Толығырақ анықтама беруді ұсынамыз. Мысалы, журналистер, құқық қорғаушылар немесе қарапайым өтіп бара жатқан адамдар (қызығушылық танытқандар) бейбіт жиналыстарға қатысушы деп танылмауы керек.

20. Зерттелетін қоғамдық қатынастарды реттейтін ШЕОА елдерінің заңнамасын салыстырмалы талдау негізінде Қазақстан Республикасында хабарлау процесін ауыр немесе бюрократиялық етуге болмайды деп есептейміз, өйткені бұл қандай да бір жиналыс өткізгісі келетіндерді қорқытады, демек, жиналыс бостандығы құқығының бұзылуын білдіреді.

21. Қазақстан Республикасында жария іс-шараға санкция алуға өтініш беру тәжірибесінен бас тарта отырып, бейбіт жиналыстарды ұйымдастырудың хабарлама сипатына толық көшу керек. Осыған байланысты «Қазақстан Республикасында бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы» 2020 жылғы 25 мамырдағы Қазақстан Республикасы Заңының 12-бабы алып тасталсын.

22. ШЕОАТІҢ барлық елдерінде бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу саласындағы әкімшілік жауапкершілік туралы Заңнаманы бұзу туралы ескіру мерзімі ең төменгі деңгейде белгіленген. Сондықтан бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібі туралы заңнаманы бұзғаны үшін жеке тұлғаларды тартудың ескіру мерзімі негізсіз ұзартылды деп санаймыз. Ескіру мерзімі ол жасалған күннен бастап үш жыл өткен соң белгіленген заңды тұлғаларға (оның ішінде дара кәсіпкерге) қатысты да осындай тұжырымдар жасауға болады.

23. Ұлттық заңнаманы талдау және ШЕОА елдерінің ұқсас құқықтық ережелерін Салыстыру Қазақстан Республикасында кәмелетке

толмағандарды шешілмеген бейбіт жиналыстарға тартқаны және пайдаланғаны үшін құқық бұзушылықтардың жеке кодификациясы негізсіз екенін көрсетті. Осыған байланысты ҚР ӘҚБтК-нің 128-бабының 2-бөлігі алынып тасталуы керек.

Зерттеу нәтижелері бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу саласындағы әкімшілік құқықтық қатынастардың қазіргі жағдайы туралы әдеби дереккөздердің, оның ішінде ШЕОА елдерінің ұлттық авторларының жеткілікті көлемін зерттеуге негізделген. Зерттеудің теориялық құндылығы мен практикалық маңыздылығы Зерттеу барысында алынған жаңа ғылыми нәтижелермен расталады. Теориялық тұжырымдар, заңнамалық ұсыныстар мен практикалық ұсынымдар зерттеу нәтижелерін жариялай отырып, ғылыми-практикалық конференцияларда сынақтан өтті.

Біздің жұмысымызда айтылғандай, зерттелетін тақырып аясында көптеген басқа да өзекті мәселелер көрініс тапты. Қазақстан Республикасында қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу шеңберінде жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмысы әкімшілік құқық институттарының жұмыс істеу тиімділігін қамтамасыз етуге бағытталған сындарлы теориялық және практикалық шешімдерді талап ететін өмірлік маңызды проблемаларды қозғайды. Бұл бағыттың ең маңызды аспектілері белгілі бір дәрежеде ғылыми жарияланымдарда көрініс тапқан қорғауға енгізілген негізгі ережелерде көрініс тапты.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕК КӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕК КӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 тамыздағы Конституциясы.
2. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі.
3. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі.
4. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V Қылмыстық іс жүргізу кодексі.
5. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 шілдедегі N 477-II Орман кодексі.
6. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 9 шілдедегі N 481-II Су кодексі.
7. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы № 275-V Кәсіпкерлік кодексі.
8. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі 27 желтоқсан 1994 ж.
9. Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 27 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 29 шілдедегі № 350-VI Әкімшілік рәсімдік кодексі
10. «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы» Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 22 сәуірдегі N 220-I Заңы.
11. «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Қазақстан Республикасының Заңы.
12. «Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Жалпы бөлігінің нормаларын соттардың қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 жылғы 22 желтоқсандағы № 12 нормативтік қаулысы.
13. «Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Ерекше бөлімінің нормаларын соттардың қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2017 жылғы 6 қазандағы № 7 нормативтік қаулысы.
14. «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді қамтамасыз ету шараларын қолдану туралы» Жоғарғы Соттың 9.04.2012 жылғы № 1 қаулысы.
15. «Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 26 ақпандағы № 522 Жарлығы.
16. «Қазақстан Республикасының мемлекеттік басқару жүйесін одан әрі жетілдіру туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 11 қарашадағы № 203 Жарлығы.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР

1. Административное право. Учебник / Рябцев Л.М.
2. Краткий курс лекций по административному праву РК (общая часть). Уч.пособ / Мырзабаева Д.Р.
3. Дисциплинарное производство в органах внутренних дел: Монография / Золотарев И.И.
4. Прохождение государственной службы в ОВД отдельными категориями служащих. Метод.рекомендации / Занина Т.М.
5. Принятие мер обеспечения производства по делам об административных правонарушениях в деятельности органов внутренних дел Республики Казахстан: теоретический и практический аспекты. Монография / Алимпиев А.А. Зейнулла А.К.
6. Административное право Республики Казахстан: учебное пособие в схемах и определениях / Смышляев А.С. Медведева А.Н.
7. Политико-административное управление: учебник для вузов / Комаровского В.С., Сморгунова Л.В.
8. Практикум по административной юрисдикции органов внутренних дел. Учебное пособие / Мукажанов А.Е., Каражан А.А.
9. Концептуальные особенности нового кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях. Учеб.пособ / Жетписбай Н.И., Маланьина Л.С., Сисенова Н.С.

КОСЫМША ӘДЕБИЕТТЕР

1. Практикум ситуационных задач по дисциплине административная деятельность органов внутренних дел Республики Казахстан / Жубатканов Р.М., Махмутов А.С., Избасов М.О.
2. Профессиональная деятельность местной полицейской службы. Практикум / Маланьина Л.С., Избасов М.О.
3. Административная деятельность ОВД. Учебник / Костенникова М.В., Куракина А.В.
4. Пропедевтика ювеноальной криминологии: учебник для вузов с кейсами/ Клейберг Ю.А. Курманалиева Г.А.
5. Актуальные проблемы организации, управления и администрирования в ОВД: учебное пособие / Мухаметкалиев Н.Ж.
6. Практикум ситуационных задач по дисциплине административная деятельность органов внутренних дел Республики Казахстан / Жубатканов Р.М., Махмутов А.С., Избасов М.О.
7. Административная юрисдикция участкового инспектора полиции. Учебно-практ. пособ/ Кызылов М.А., Корнейчук С.В. и др.

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ТАСЫҒЫШТАР ЖӘНЕ ҒАЛАМТОР РЕСУРСТАРЫ

1. Административное право: Учебное пособие для среднего профессионального образования / Стахов А. И. , Кононов П. И. электронный // [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/451085>
2. Административное право / Учебник и практикум для / Стахов А.И. // [сайт]. — <https://urss.ru/cgi-bin/db.pl?lang=Ru&blang=ru&page=Book&id=286298>
3. Административное право: Учебное пособие для среднего профессионального образования / Макарейко Н. В. // [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/431725>
4. Административное право: Учебник / Осинцев Д. В. // [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/428519>
5. Административное право: учебник для среднего профессионального образования / Конин Н. М. ,Маторина Е. И. . // [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/444777>
6. Административное право: Учебник / Россинский Б.В., Старилов Ю. Н. [сайт].—<https://znanium.ru/catalog/document?id=333300>
7. Административное право: учебник и практикум для среднего профессионального образования / Н. Ф. Попова<https://urait.ru/book/administrativnoe-pravo-513057>

Жария іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар

ҚР ҚК 1997 жыл	ҚР ҚК 2014 жыл
1	2
14-тарау. Басқару тәртібіне қарсы қылмыстар	16 тарау. Басқару тәртібіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар
334-бап. Жиналыстарды, митингілерді, пикеттерді, көше шерулерін және демонстрацияларды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзу 1 жиналыстарды, митингілерді, пикеттерді, көше шерулерін немесе демонстрацияларды ұйымдастырушының жиналысты, митингіні, пикетті, көше шеруін немесе демонстрацияны ұйымдастыру немесе өткізу тәртібін бұзуы, егер бұл әрекет көлік жұмысының бұзылуына әкеп соқтырса, азаматтар мен ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделеріне елеулі зиян келтірсе, - бір жүзден сегіз жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не қоғамдық жұмыстарға жүз жиырмадан жүз сексен сағатқа дейінгі мерзімге тартуға не бір жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге жазаланады. 2. Жиналысты, митингіні, пикетті, көше шеруін немесе демонстрацияны ұйымдастырушы жасаған заңсыз жиналыстарды, митингілерді, пикеттерді, көше шерулерін және демонстрацияларды ұйымдастыру немесе өткізу, сол сияқты егер бұл әрекеттер осы баптың бірінші бөлігінде көзделген салдарға әкеп соқтырса, заңсыз жиналыстарға, митингілерге, пикеттерге, көше шерулеріне немесе демонстрацияларға белсенді қатысу, - екі жүзден бір мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не қоғамдық жұмыстарға жүз сексеннен екі жүз қырық сағатқа дейінгі мерзімге тартуға не бір жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады	400-бап. Бейбіт жиналыстарды ұйымдастыру және өткізу тәртібін бұзу 1 заңсыз жиналысты, митингіні, шеруді, пикетті, демонстрацияны немесе өзге де заңсыз жария іс-шараны ұйымдастыру, өткізу не оған қатысу, сол сияқты егер бұл әрекеттер азаматтардың немесе ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделеріне не заңмен қорғалатын мүдделерге елеулі зиян келтірсе, үй-жай, байланыс құралдары, жабдықтар, көлік беру жолымен осындай іс-шараларды ұйымдастыруға немесе өткізуге жәрдемдесу қоғам немесе мемлекет, - екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не екі жүз сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға не елу тәулікке дейінгі мерзімге қамауға алуға жазаланады

1	2
3-тарау. Адамның және азаматтың конституциялық және өзге де құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар	3-тарау. Адамның және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстар
151-бап. Жиналыс, митинг, демонстрация, шеру, пикет өткізуге немесе оған қатысуға кедергі жасау Жиналыс, митинг, демонстрация, шеру, пикет немесе оған қатысуға заңсыз кедергі жасау не егер бұл әрекеттерді лауазымды адам өзінің қызметтік жағдайын пайдалана отырып не зорлық-зомбылық немесе оны қолдану қатерін қолдана отырып жасаса, оларға қатысуға мәжбүрлеу, - бес жүзден жеті жүзге дейінгі айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не екі жылға дейінгі мерзімге түзеу жұмыстарымен не үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға, белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан үш жылға дейінгі мерзімге немесе онсыз айыруға жазаланады	155-бап. Бейбіт жиналысты ұйымдастыруға, өткізуге немесе оған қатысуға кедергі жасау 1 бейбіт жиналысты ұйымдастыруға, өткізуге, өзге де заңды жария іс-шараға немесе оларға қатысуға заңсыз кедергі жасау не оларға қатысуға мәжбүрлеу - екі жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не жүз сексен сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға не елу тәулікке дейінгі мерзімге қамауға алуға жазаланады. 2 лауазымды адам өзінің қызметтік жағдайын пайдалана отырып не зорлық - зомбылық немесе оны қолдану қатерін қолдана отырып жасаған нақ сол іс-әрекет-үш мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады. белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен үш жылға дейін немесе онсыз айналысу құқығы

Бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушылар мен қатысушылардың мінез құлқына тыйым салуды өзге де жария іс шараларды салыстыру

Ұйымдастырушыға тыйым салынады	Қатысушыға тыйым салынады
1	2
Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының заңдарын және өзге де нормативтік құқықтық актілерін бұзуға, жаппай тәртіпсіздікке, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық араздықты қоздыруға шақыруға, билікті басып алуға немесе ұстап қалуға, Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күштеп өзгертуге насихаттауға немесе жария түрде шақыруға	Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының заңдарын және өзге де нормативтік құқықтық актілерін бұзуға, жаппай тәртіпсіздікке, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық араздықты қоздыруға шақыруға, билікті басып алуға немесе ұстап қалуға, Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күштеп өзгертуге насихаттауға немесе жария түрде шақыруға
көліктің, инфрақұрылым объектілерінің үздіксіз жұмыс істеуіне, жасыл желектер мен шағын сәулет нысандарының, өзге де мүліктің сақталуына кедергі келтіретін, сондай-ақ бейбіт жиналыстарға қатыспайтын азаматтардың еркін жүріп-тұруына кедергі келтіретін іс-әрекеттер жасауға	көліктің, инфрақұрылым объектілерінің үздіксіз жұмыс істеуіне, жасыл желектер мен шағын сәулет нысандарының, өзге де мүліктің сақталуына кедергі келтіретін, сондай-ақ бейбіт жиналыстарға қатыспайтын азаматтардың еркін жүріп-тұруына кедергі келтіретін іс-әрекеттер жасауға
адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғау, қоғамдық тәртіпті қорғау және бейбіт жиналыстар өткізу кезінде қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі шаралар кешенін орындаған кезде мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, лауазымды адамдардың қызметіне кедергі жасау	адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қорғау, қоғамдық тәртіпті қорғау және бейбіт жиналыстар өткізу кезінде қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі шаралар кешенін орындаған кезде мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, лауазымды адамдардың қызметіне кедергі жасау
бейбіт жиналыстарға қатысушыларды қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуге жеке күзет ұйымдарын тарту	бейбіт жиналыстарға қатысқаны үшін материалдық сыйақы алу
жергілікті атқарушы органның келісімінсіз киіз үйлер, шатырлар, өзге де құрылыстар орнату	бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушыда жергілікті атқарушы органның тиісті келісімі болмаған кезде киіз үйлер, шатырлар, өзге де құрылыстар орнату
өзімен бірге суық, атыс және өзге де қаруды, сондай-ақ өмірге қарсы қолдануға болатын арнайы дайындалған немесе бейімделген заттарды (заттарды,	өзімен бірге суық, атыс және өзге де қаруды, сондай-ақ өмірге қарсы қолдануға болатын арнайы дайындалған немесе бейімделген заттарды (заттарды,

бұйымдарды) алып жүруге және	бұйымдарды) алып жүруге және
азаматтарға және заңды тұлғалардың меншігіне материалдық залал келтіру үшін адамдардың денсаулығы	азаматтарға және заңды тұлғалардың меншігіне материалдық залал келтіру үшін адамдардың денсаулығы
алкоголь өнімін, есірткі құралдарын, психотроптық заттарды, олардың аналогтарын таратумен және (немесе) тұтынумен айналысуға, сондай-ақ алкогольдік, есірткілік және (немесе) уытқұмарлық масаң күйде болуға	алкоголь өнімін, есірткі құралдарын, психотроптық заттарды, олардың аналогтарын таратумен және (немесе) тұтынумен айналысуға, сондай-ақ алкогольдік, есірткілік және (немесе) уытқұмарлық масаң күйде болуға
денсаулықты қорғауға бағытталған жеке қорғану құралдарын қоспағанда, киім заттарын және (немесе) бетті тануға кедергі келтіретін өзге де құралдарды пайдалану	денсаулықты қорғауға бағытталған жеке қорғану құралдарын қоспағанда, киім заттарын және (немесе) бетті тануға кедергі келтіретін өзге де құралдарды пайдалану
үгітті және бейбіт жиналыстарды өткізу кезінде Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының заңдары мен өзге де нормативтік құқықтық актілерін бұзуға, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық алауыздықты қоздыруға бағытталған рәміздерді, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес тыйым салынған террористік немесе экстремистік ұйымдардың рәміздерін, иллюстрациялық материалдарын пайдалануға	бейбіт жиналыстар өткізу кезінде Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының заңдары мен өзге де нормативтік құқықтық актілерін бұзуға, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық алауыздықты қоздыруға бағытталған рәміздерді, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес тыйым салынған террористік немесе экстремистік ұйымдардың рәміздерін, иллюстрациялық материалдарын пайдалануға

ШЕОА елдерінде бейбіт жиналыстар өткізуге арналған өтініштердің нысандарын салыстыру

Ел	Бейбіт жиналыстар өткізуге арналған өтініш нысаны
1	2
Қазақстан	10-бап. Бейбіт жиналыстар өткізу туралы хабарлама 1. Бейбіт жиналыстар өткізу туралы хабарлама нысанда: 1) пикет, 2) жиналыстар, 3) митинг бейбіт жиналыстарды ұйымдастырушы жергілікті атқарушы органға қағаз жеткізгіште немесе электрондық цифрлық қолтаңба арқылы куәландырылған электрондық құжат нысанында ол өткізілетін күнге дейін бес жұмыс күнінен кешіктірілмейтін мерзімде береді. 12-бап. Келісімді алу туралы өтініш 1. Өткізуді келісуді алу туралы өтініш: 1) демонстрация нысанындағы бейбіт жиналыстар, 2) шерулер бейбіт жиналысты ұйымдастырушы жергілікті атқарушы органға қағаз жеткізгіште немесе электрондық цифрлық қолтаңба арқылы куәландырылған электрондық құжат нысанында ол өткізілетін күнге дейін он жұмыс күнінен кешіктірілмейтін мерзімде береді
Беларусь	5-бап. Бұқаралық іс-шараны өткізу туралы өтініш Егер осы баптың екінші және үшінші бөліктерінде өзгеше көзделмесе, бұқаралық іс - шараны өткізу туралы өтінішті (бұдан әрі-өтінішті) оның ұйымдастырушысы (ұйымдастырушылары) аумағында бұқаралық іс-шараны өткізу жоспарланатын жергілікті атқарушы және өкімдік органға береді. Егер бұқаралық іс-шараны бірнеше әкімшілік-аумақтық бірліктердің аумағында өткізу көзделсе не оған қатысушылардың болжамды саны 1000 адамнан (жиналыстар, митингілер, көше шерулері, демонстрациялар мен пикеттер үшін) немесе 1500 адамнан (өзге де бұқаралық іс-шаралар үшін) асатын болса, өтініш тиісті облыстық атқару комитетіне беріледі. Минск қаласында өтініш Минск қалалық атқару комитетіне беріледі
Әзірбайжан	5-бап. Жиналысты өткізу туралы хабарлама Осы Заңның 2-бабында аталған кез келген жиналысты ұйымдастыратын адам немесе адамдар бұл туралы тиісті атқарушы билік органына жазбаша нысанда алдын ала хабарлауға тиіс. Ескерту көзделген жиналыс өткізілетін күнге дейін 5 күн бұрын ұсынылуы тиіс. 10-бап. Тиісті атқарушы билік органының жиналыс туралы шешімдерін жиналысты ұйымдастырушыларға жеткізу барлығы осы Заңның 7-9 - баптарында көзделген тиісті атқарушы билік органдарының жиналыс туралы шешімдері іс-шараны ұйымдастырушыларға оны өткізгенге дейін 2 жұмыс күнінен кешіктірмей жазбаша нысанда жеткізілуге тиіс, бұл шешімдер анық және негізделген болуға тиіс

Армения	9-бап. Көпшілік жиналысты өткізу туралы хабарлама 1. Жария жиналысты (бұдан әрі-жиналыс) өткізу үшін ұйымдастырушы кемінде 100 қатысушысы бар шұғыл және стихиялық жиналыстарды қоспағанда, уәкілетті органды жазбаша нысанда хабардар етеді. 24-бап. 100-ге дейін қатысушысы бар жиналыстар 1. Егер ұйымдастырушының негізделген пікірі бойынша жиналысқа 100-ден аспайтын қатысушы қатысатын болса, онда хабарламаны ұсыну міндетті болып табылмайды
Грузия	1-бап 1. Осы Заң азаматтардың үй-жайларда да, ашық аспан астында да алдын ала рұқсатсыз және қарусыз жиналуға конституциялық құқығын жүзеге асыру кезінде туындайтын қатынастарды реттейді. 2. Осы баптың 1-тармағында көзделген құқық әскери қызметшілерге, полиция және қауіпсіздік органдарының қызметкерлеріне қолданылмайды. (24.02.2004 N 3401) 3. Осы Заң көлік немесе адамдар жүретін жерлерде жиналыс немесе манифест өткізу туралы билікке алдын ала хабарлау талабын белгілейді. 5-бап 1-баптың 3-тармағында көзделген жағдайларда жиналысты немесе манифестацияны ұйымдастыру және өткізу үшін саяси партиялардың, бірлестіктердің, компаниялардың, мекемелердің, ұйымдардың немесе азаматтар тобының сенім білдірілген адамдары жоспарланған акцияны өткізу орны бойынша жергілікті өзін-өзі басқару органына жазбаша хабарламамен жүгінуге тиіс. Хабарламаға сенім білдірілген адам мен ұйымдастырушы – жиналысты немесе манифестацияны ұйымдастыруға және өткізуге жауапты адамдар қол қоюға тиіс 7-бап Міндетті хабарлама туралы талап жиналысқа және манифестацияға қатысатын және плакаттар, ұрандар, транспаранттар және басқа да көрнекі құралдар арқылы өз пікірін білдіргісі келетін қарапайым азаматтарға қолданылмайды; бұл ретте қатысушылар ғимараттардың кіреберістері мен баспалдақтарын пайдаланбауға, жолдарды жауып тастамауға немесе көлік пен жаяу жүргіншілердің қозғалысына кедергі келтірмеуге тиіс
Литва	6-бап. Жиналысты өткізу туралы хабарламаны ұсыну тәртібі мен мерзімдері 1. Жиналысты ұйымдастырушылар өзін-өзі басқару әкімшілігінің директорына немесе оның орнындағы адамға 15 адамнан аспайтын жиналыс өткізу туралы еркін нысанда хабарлайды. Мұндай жиналыстарға қатысты 3-бөлімнің ережелері қолданылмайды осы баптың және осы Заңның 7-бабының. 2. Жиналысты ұйымдастырушылар жиналысты өткізудің көзделген күніне дейін 5 жұмыс күнінен кешіктірмей өзін-өзі басқару әкімшілігінің директорына немесе оны алмастыратын адамға жиналысты өткізу туралы 15 адамнан артық қатысатын жазбаша хабарлама ұсынуға міндетті
Молдова	10-бап. Хабарландыру рәсімі Жиналысты өткізуге ниет білдірген кез келген адам бұл туралы алдын ала хабарламаны тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің жергілікті жария

	басқару органына жиналыс өткізілетін күнге дейін бес күннен кешіктірмей жазбаша нысанда береді. 11-бап. Бір мезгілде жиналыстар өткізу туралы хабарлама Егер бірнеше өтініш беруші бір жерде және бір уақытта жиналыстар өткізу туралы алдын ала хабарлама берсе, жергілікті қоғамдық басқару органының уәкілетті органы барлық бір мезгілде жиналыстар өткізу бойынша қолайлы шешім табу үшін барлық өтініш берушілердің қатысуымен отырыс өткізеді. 12-бап. Хабарлама рәсімінен ерекшеліктер Стихиялық жиналыс өткізілген жағдайда алдын ала хабарлама беруге 10-баптың (1) бөлігінде көзделген нысанды және/немесе мерзімді сақтамай жол беріледі. Жиналыстың орны, күні, уақыты, мақсаты мен ұйымдастырушысы, сондай-ақ жергілікті қоғамдық басқару органынан талап етілетін қызметтер туралы ақпаратты ұсыну жеткілікті. Ұйымдастырушы (1) бөлімде көрсетілген жиналысты өткізу құқығын барлық жауапкершілікпен жүзеге асырады және жергілікті жария басқару органынан талап етілген қызметтерді көрсету жөніндегі қызметті жеңілдету мақсатында жиналысты ол туралы белгілі болғаннан кейін бірден өткізу ниеті туралы Жергілікті жария басқару органына хабарлайды. Жергілікті қоғамдық басқару органы стихиялық жиналыс өткізудің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қажетті шараларды қабылдайды
Қырғызстан	11-бап. Бейбіт жиналыс өткізу туралы хабарлама Жоспарланатын бейбіт жиналысты өткізу туралы хабарламаны ұйымдастырушылар жазбаша нысанда 30 күн мерзімнен ерте емес және оны өткізу күніне дейін 2 жұмыс күнінен кешіктірмей жүзеге асырады. Хабарлама хат, жеделхат, телефонограмма түрінде, пошта, факсимиль, электрондық немесе өзге де байланыс арқылы не өзге тәсілмен немесе өзге де нысанда берілуі мүмкін
Ресей	7-бап. Жария іс-шараны өткізу туралы хабарлама Мемлекеттік биліктің заң шығарушы (өкілді) органының депутаты, муниципалитеттің өкілді органының депутаты сайлаушылармен кездесу кезінде өз қызметі туралы сайлаушыларды хабардар ету мақсатында өткізетін жария іс-шараны (жария іс-шараны қоспағанда), сондай-ақ сайлаушылармен кездесу кезінде өткізілетін жиналыс пен пикет өткізу туралы хабарлама қатысушы тез құрастырылатын құрастырмалы-жиналмалы конструкцияны пайдаланбай) оны ұйымдастырушы жазбаша нысанда Ресей Федерациясы субъектісінің атқарушы билік органына немесе жергілікті өзін-өзі басқару органына жария іс-шара өткізілетін күнге дейін 15 күннен ерте емес және 10 күннен кешіктірмей береді
	Мемлекеттік биліктің заң шығарушы (өкілді) органының депутаты, муниципалитеттің өкілді органының депутаты жария іс-шараны өткізу туралы хабарламаны сайлаушылармен кездесу кезінде сайлаушыларды өз қызметі туралы хабардар ету мақсатында (бір қатысушы тез құрастырылатын жиналмалы-жиналмалы конструкцияны пайдаланбай өткізетін жиналыс пен пикетті қоспағанда) 10 күннен ерте емес және 5

	күннен кешіктірілмейтін мерзімде береді. жария іс-шара өткізілетін күн Жаяу жүргіншілер мен көлік құралдарының қозғалысы үшін кедергілер туғызатын, тез құрастырылатын құрама-жиналмалы конструкцияны пайдалана отырып, бір қатысушы жүзеге асыратын адамдар тобы пикеттеуді не пикеттеуді өткізген кезде жария іс-шараны өткізу туралы хабарлама ол өткізілетін күнге дейін үш күннен кешіктірілмейтін мерзімде, ал егер көрсетілген күндер жексенбімен және (немесе) жұмыс істемейтін мереке күнімен сәйкес келсе, берілуі мүмкін (жұмыс істемейтін мереке күндері), - оны өткізген күнге дейін төрт күннен кешіктірмей Егер жария іс-шараны өткізу туралы хабарламаны беру мерзімі жұмыс істемейтін мереке күндерімен толық сәйкес келсе, хабарлама жұмыс істемейтін мереке күндерінің алдындағы соңғы жұмыс күні берілуі мүмкін. Жария іс шараны өткізу туралы хабарлама беру мерзімдерін есептеу кезінде мұндай хабарламаны Ресей Федерациясының атқарушы органы немесе жергілікті өзін өзі басқару органы алған күн және жария іс шара өткізілген күн ескерілмейді
Тәжікстан	12-бап. Бұқаралық іс-шараны өткізу туралы өтініш 1. Бұқаралық іс-шараны өткізу туралы өтінішті оның ұйымдастырушысы (ұйымдастырушылары) аумағында бұқаралық іс-шара өткізу жоспарланып отырған мемлекеттік биліктің жергілікті атқарушы органына оны өткізу күніне дейін он бес күннен кешіктірілмейтін мерзімде береді. 2. Егер бұқаралық іс-шараны бірнеше әкімшілік-аумақтық бірліктердің аумағында өткізу көзделсе не оған қатысушылардың болжамды саны 1000 адамнан асатын болса, бұқаралық іс-шараны өткізу туралы өтініш Таулы - Бадахшан автономиялық облысының, облыстардың, Душанбе қаласының, республикалық бағыныстағы қалалар мен аудандардың мемлекеттік билік органдарына беріледі
Түрікменстан [90]	7-бап. Бұқаралық іс-шараны өткізу туралы хабарлама 1. Бұқаралық іс-шараны өткізу туралы хабарламаны (бір қатысушы өткізетін пикеттік қоспағанда) оның ұйымдастырушысы жергілікті атқарушы органға жазбашаны санды береді билік бұқаралық іс-шара өткізілетін күнге дейін 15 күннен ерте емес және 10 күннен кешіктірмей. Адамдар тобы пикет өткізген кезде бұқаралық іс-шараны өткізу туралы хабарлама оны өткізген күнге дейін үш күннен кешіктірмейтін мерзімде, алегер көрсетілген күндерде малыс күнімен (жексенбімен), жұмыс істемейтін мереке немесе естелік күндермен сәйкес келсе - оны өткізген күнге дейін төрт күннен кешіктірмейтін мерзімде берілуі мүмкін . Бір қатысушы жүзеге асыратын пикет туралы хабарлама талап етілмейді
Өзбекстан Тек жобасы бар	Хабарламаның ақылға қонымды мерзімін бере отырып және егжей-тегжейлі ақпарат беру туралы талаптарды алып тастай отырып, оларға рұқсат алудың орнына жиналыстарды өткізу туралы хабарламалар жүйесін енгізу; [21-30-тармақтар]
Украина Заң жоқ	Қоғамдық белсендінің пікірінше, Украинада бейбіт жиналыстар саласындағы жағдай жақсармайды, өйткені парламент қажетті заңды

	қабылдай алмайды. Майданнан кейін бейбіт жиналыстар бостандығы құқығы қорғалмады, дейді Лацыба. «Осы уақыт ішінде мемлекет бейбіт жиналыстар бостандығы құқығын қорғауды күшейту үшін ештеңе істемеді. Бізде әлі күнге дейін бейбіт жиналыс бостандығы туралы заң болған жоқ, ол менің жиналысымды өткізу үшін билік не істеуі керек екеніне кепілдік береді және бояйды», – дейді сарапшы. -Әкімшілік құқық бұзушылық Кодексінде әлі күнге дейін адамды тұтқындауға және бейбіт жиналыстардың кейбір тәртібін бұзғаны үшін полицияда 15 тәулікке дейін ұстауға болатын норма бар. Бізде Украинада әлі де 26 қала бар, олар өз шешімдерімен бейбіт жиналыс бостандығын шектейді»
Эстония	Егер жиналыс туралы хабарлама тіркелсе және оны ұсынған адам бұл туралы хабардар етілсе, жария жиналыс өткізуге рұқсат етіледі. Жергілікті өзін-өзі басқаруға жария жиналыс туралы хабарлама 4 жұмыс күнінен кешіктірілмей, бірақ жария жиналыс өткізілгенге дейін кемінде 3 ай бұрын, егер: • көлік қозғалысын қайта ұйымдастыру қажет; • шатыр, сахна немесе басқа үлкен құрылым орнатылады; • дыбыстық немесе жарық қондырғыларын пайдалану жоспарлануда

А.А. Алмагамбетова

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДА ҚОҒАМДЫҚ ТӘРТІПТІ ҚОРҒАУДЫ
ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ПРОБЛЕМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Монография

ҚР ІІМ М. Бөкенбаев атындағы
Ақтөбе заң институтының баспаханасында басылған
030011, Ақтөбе қ., 41 разъезд, курсанттық тас жол, 1.